

รายงานวิจัย

เรื่อง

วิกฤติในวิวัฒนาการหนังสือพิมพ์ไทย

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ สุกัญญา สุตบรรทัด

ผู้วิจัย

นศ.
079.593
๓7397

15678

ห้องสมุดคณะศึกษาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายงานวิจัย
เรื่อง
วิกฤติในวิวัฒนาการหนังสือพิมพ์ไทย

ทუნงบประมาณแผ่นดิน

2542

ศาสตราจารย์ สุกัญญา สดบรรัต

ผู้วิจัย

๒๕๔๒

สถาบันวิจัยประชากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิกฤติในวิวัฒนาการหนังสือพิมพ์ไทย

การศึกษาเรื่อง "วิกฤติในวิวัฒนาการหนังสือพิมพ์ไทย" นี้ เป็นความพยายามที่จะวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทำความเข้าใจกับส่วนแยกย่อย ก่อนที่จะสังเคราะห์ (Synthesize) ให้เห็นภาพรวมของสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังที่ เลโอโพลด์ ฟอน รังเก้ (Leopold Von Ranke 1795-1886) ได้กล่าวถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านกระบวนการแยกย่อย (Particularization) กับกระบวนการสรุปรวม (Generalization) และมุ่งหาแบบ (Pattern) ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น แนวคิดของรังเก้ นำไปสู่การศึกษาแบบ "ความสัมพันธ์แบบสายโซ่" คือเหตุการณ์หนึ่งเป็นบ่อเกิด หรือโยงใยอย่างแนบสนิท หรือเป็นเงื่อนไขให้เกิดอีกเหตุการณ์ หนึ่ง ก่อให้เกิด "ภาพลำดับของเหตุการณ์ที่ไล่ตามกันมาเป็นขบวน และต่างก็เป็นเหตุผลซึ่งกันและกัน"

หนังสือพิมพ์ย่อมสะท้อนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยหนึ่งๆ ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ของคนในสมัยนั้นๆ แม้คนหนังสือพิมพ์จะพยายามยึดความเป็นกลางในการเสนอข่าวสาร แต่โลกทัศน์ของเขา ย่อมแสดงออกอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ข่าวที่เขียนออกมาอาจไม่ถูกต้องทั้งหมด แต่การสะท้อนโลกทัศน์ของผู้เขียนย่อมเป็นธรรมชาติ งานเขียนของหมอบรัดเลในบางกอก รีคอร์เดอร์ สะท้อนแนวคิดของคนตะวันตกแห่งยุคแสงสว่าง (Enlightenment) และยุคจักรวรรดินิยม (Imperialism) ซึ่งมุ่งหวังจะเปลี่ยนสังคมสยามจากความมืดบอดไปสู่สถานะที่ทันสมัยเข้าใจว่า คือ "ความศิวิไลซ์" ในทำนองเดียวกัน หนังสือพิมพ์ที่เจ้านายไทยและสามัญชนได้ออกในเวลาต่อมา ก็สะท้อนแนวคิดของตนเกี่ยวกับความ "ศิวิไลซ์" ทั้งในเชิงตอบโต้กับหมอบรัดเลและในเชิงเห็นพ้อง เป็นกรอบความคิดที่กลุ่มคนแต่ละกลุ่มสร้างขึ้นมาอย่างเห็นได้ชัดตลอดการมองประวัติหนังสือพิมพ์ตลอดสองศตวรรษในกรุงสยาม และกรอบความคิดเหล่านั้นเมื่อขัดแย้งกันก็เกิดการต่อสู้กัน อันเป็นที่มาของการวิจัยเรื่องนี้ ซึ่งนอกจากประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์แล้วยังศึกษาประวัติศาสตร์ของความคิดอีกด้วย

งานวิจัยเรื่องนี้ ใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์เชิงอุปนัย (inductive) เพื่อแสวงหาการเชื่อมต่อนของเหตุการณ์และความคิดระหว่างช่วงยุคต่างๆ ในประวัติศาสตร์หนังสือพิมพ์ไทย โดยมองว่าการปะทะกันทางความคิดที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงต่อเป็นความ "ยุ่งเหยิง" (Chaos) ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยจะเรียกว่า "วิกฤติ" ซึ่งดำรงตนอยู่ชั่วขณะหนึ่ง ก่อนที่จะเหวี่ยงตัวเองเข้าสู่สถานะใหม่ และค่อยๆ สงบลงจนหยุดนิ่ง ก่อนที่การปะทะทางความคิดครั้งใหม่จะเกิดขึ้น

โดยผู้วิจัยมีข้อสันนิษฐานเบื้องต้น โดยอาศัยข้อมูลจากหนังสือประวัติศาสตร์หลายเล่มว่า วิวัฒนาการหนังสือพิมพ์ไทยนั้นมิได้เป็นเพียงการสืบต่อของเหตุการณ์เท่านั้น แต่ยังเป็น การสืบต่อของแนวความคิดด้วย โดยจุดหักเหของเหตุการณ์และความคิดในแต่ละช่วงยุคนั้น มีที่มาจาก การเผชิญหน้า แล้วเกิดการกระทบกัน ทั้งระหว่างกระแสหลักดันจากภายนอกกระทบกับภายใน หรือเป็นการกระทบกันระหว่างคลื่นความขัดแย้งภายในด้วยกันเอง ทำให้เกิดเป็นความ "ยุ่งเหยิง" หรือวิกฤติการณ์ ก่อนที่สถานการณ์จะเริ่มคงที่ และคงสภาพเช่นนั้นไปได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วก็จะเกิดการเผชิญหน้า และปะทะกันอีก เป็นเช่นนั้นหมุนเวียนกันไป หลายครั้งหลายครา ตลอดช่วงระยะเวลาอันยาวนานของสมัยรัตนโกสินทร์ ดังนี้

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คลื่นอารยธรรมตะวันตกอันประกอบไปด้วยกระแสแนวคิดแห่งยุคเอนไลเทนเม้นต์ และคลื่นลูกที่สองแห่งยุคอุตสาหกรรม ที่พวกมิชชันนารีนำเข้ามากระทบเข้ากับอำนาจเก่าแก่ในสังคมไทย ได้แก่ อำนาจของราชสำนักและยุคเกษตรกรรม

เลขเรียกหนังสือ	พศ. ๒๔๗๖/๒๗๓๗๖
เลขทะเบียน	15678

แห่งคลื่นลูกที่ 1 เป็นการกระทบกันระหว่างจักรวรรดินิยมกับราชสำนัก เป็น "วิกฤติการณ์" ครั้งที่ 1

คลื่นลูกนี้ ทำให้หนังสือพิมพ์และกระแสความคิดเกี่ยวกับความศิวิไลซ์แตกออกเป็นสองสาย สายหนึ่งคือสายเทียนวรรณ ซึ่งสืบแนวคิดตะวันตก และสายราชสำนัก ซึ่งพยายามรักษา Status Quo ไว้

ทั้งสองสายนี้ปะทะกันเอง และได้แย้งกันเองอย่างหนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในสหรัฐอเมริกาขณะนี้เป็นยุคของ Pulitzer และ Hearst หนังสือพิมพ์ต่อสู้เพื่อประชาชน และขุดค้นความจริง โจมตีรัฐบาล ที่เรียกว่า Mukraking Journalism ในประเทศไทยเกิดสงครามปากกา เป็น "วิกฤติการณ์" ครั้งที่ 2

ปรากฏว่า หนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านเป็นฝ่ายชนะ ทำให้ฝ่ายขวาต้องสงบไปพักหนึ่ง แต่ในที่สุด หลังการปฏิวัติ 2475 หนังสือพิมพ์เสรีต้องถูกควบคุมอยู่ใต้เผด็จการทหาร ตกอยู่ใต้แนวคิดของฝ่ายขวาอีกครั้งหนึ่ง เกิดการปะทะกันระหว่างสองแนวคิดอย่างรุนแรง เป็น "วิกฤติการณ์" ครั้งที่ 3 เรื่อยมาจนถึงการปฏิวัติของประชาชน วันที่ 14 ตุลาคม 2516 หนังสือพิมพ์เสรีมีบทบาทมากขึ้น จนต้องปะทะกับฝ่ายขวาอย่างรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 จัดเป็น "วิกฤติการณ์" ครั้งที่ 4

หลังการปะทะกัน หนังสือพิมพ์ฝ่ายขวากลับมีบทบาทอีกครั้งหนึ่งแต่ไม่นานนัก การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทำให้หนังสือพิมพ์เสรีกลับมามีบทบาท ถึงยุคเฟื่องฟูของหนังสือพิมพ์แบบทุนนิยม ผู้รับสารเป็นเพียงผู้บริโภค หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพมากและเกิดการตั้งคำถามว่า เสรีภาพนี้มีความรับผิดชอบต่อหรือไม่ เพราะมีปัญหาหนังสือพิมพ์ตั้งตัวเป็น ผู้พิพากษาและรับสินบน สภาหนังสือพิมพ์ไม่สามารถทำอะไรได้

ในขณะเดียวกัน -กระแสคลื่นลูกที่สามก็หลังไหลเข้ามา เกิดเป็น "วิกฤติการณ์" ครั้งที่ 5 การเกิดของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และ New Media จะทำให้เกิดการแตกออกไปเป็นโครงร่างใหม่อีกครั้งหนึ่ง

จาก Pattern นี้ จะสรุปได้ว่า วิวัฒนาการหนังสือพิมพ์นี้อาศัยความขัดแย้งของสองกระแส คือฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายมาตลอด ตรวจจับชัยชนะของระบบทุนนิยมทำให้ฝ่ายขวาอ่อนกำลังลง นอกจากนี้ความขัดแย้งต้องอาศัยคลื่นตะวันตกเป็นตัวผลักดันอีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายงานผลการวิจัย

บทที่ 1

วิกฤติการณ์ครั้งที่ 1 : ยุคมิชชันนารี

ลัทธิวารสารศาสตร์ เข้ามาสู่กรุงสยามในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยหมอสอนศาสนาชาวอเมริกันเป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญ การนำเข้ามาของลัทธิใหม่นี้จริงเต็มไปด้วยอุปสรรคนานาประการ และอุปสรรคใหญ่ที่พวกมิชชันนารีได้เผชิญก็คือความไม่เข้าใจของราชสำนัก พวกมิชชันนารีมิได้นำเข้าเพียงแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ แต่ทว่าได้นำเอาความคิดเกี่ยวกับเสรีภาพและระบอบประชาธิปไตยแห่งยุคแสงสว่าง (Enlightenment) เข้ามาด้วย

การเคลื่อนย้ายแนวความคิดใหม่ดังกล่าว ก่อให้เกิดการปะทะกันระหว่างอารยธรรมทั้งสองสาย ก่อตัวเป็นกรอบความคิดซึ่งต่างฝ่ายต่างก็พยายามปลุกฝังในหมู่ประชาชนคนไทย เพราะหากปลุกฝังได้สำเร็จ ตนก็จะสามารถได้มาหรือรักษาไว้ซึ่งอำนาจ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นก่อนที่จะแยกตัวออกเป็นสายความคิดอำนาจนิยมและเสรีนิยมอย่างเด่นชัด

I. ภูมิหลังสหรัฐอเมริกากับกรุงสยามในยุคสมัยหมอบรัดเล และการกระทบกันครั้งที่ 1

การทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ในช่วงนี้ จำเป็นจะต้องเข้าใจภูมิหลังของทั้งสองประเทศ เพราะเบื้องหลังหมอบรัดเลก็คือการเปลี่ยนโฉมของประเทศไทยสหรัฐอเมริกาไปสู่ยุคอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ส่วนในประเทศไทยก็ยังเต็มไปด้วยกลิ่นไอของความโบราณ และความหวาดกลัวต่อการล่าอาณานิคม

ความแตกต่างของทั้งสองประเทศ ทำให้เกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่างอำนาจทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมจากนอกประเทศกับอำนาจภายในประเทศ ซึ่งมีผลทำให้เกิดการกระทบกันระหว่างพลังและแนวคิดภายในประเทศด้วย ทำให้เกิดความ "ไกลาหล" หรือวิกฤติการณ์ครั้งที่ 1 ของยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น การปะทะนี้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเหมือนสายโซ่ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 จนถึงสมัยของเทียนวรรณและเจ้าฟ้าวิชราวุธ และทำให้เกิดการแตกสายทางความคิดระหว่างสายเสรีนิยมตะวันตกกับสายอำนาจนิยมดั้งเดิม

สหรัฐอเมริกา¹

หมอสอนศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการพิมพ์เป็นชาวอเมริกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หมอแดน บีช บรัดเล ท่านเหล่านี้ได้เผยแพร่สิ่งที่ท่านเห็นว่าเป็นความ "ศิวิไลซ์" แห่งชาติอเมริกันลงบนแผ่นดินสยาม สหรัฐอเมริกาในยุคที่หมอบรัดเลถือกำเนิดและเรียนรู้สภาพต่าง ๆ นั้นมีสภาพหลายอย่างที่ น่าสนใจ เช่น เป็นยุคแห่งการพลิกผันจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรม เกิดเมืองใหญ่ๆ มีการเคลื่อนย้ายจากดินแดนชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกไปทางทิศตะวันตกจรดแคลิฟอร์เนีย มิชชันนารีสอนคริสตศาสนาแก่พวกอินเดียนแดง การปฏิรูปทางมนุษยธรรม ปัญหาเกี่ยวกับการครอบครองดินแดนทางใต้ของสหรัฐ และสงครามกลางเมือง เป็นต้น ในช่วงที่หมอบรัดเลเดินทางมาถึงเมืองไทยนั้น สังคมอเมริกันก็เต็มไปด้วยปัญหาของความขัดแย้ง มิใช่เป็นสังคมในอุดมคติหรือยูโทเปียแต่อย่างใด

¹ อ้างจาก สำนักข่าวสารอเมริกัน , ประวัติศาสตร์อเมริกันโดยสังเขป, ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์และปีที่พิมพ์ และ มยุรี เจริญ, หนังสือเรียนสังคมศึกษา ประวัติศาสตร์อเมริกา, (โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว), ๒๕๑๖

เศรษฐกิจ

ในปีค.ศ.1837 อเมริกาเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงิน (The Panic of 1837) อย่างหนักปัญหานี้เกิดขึ้นจากการไม่ต่ออายุธนาคารชาติ ค.ศ.1836 และการออกกฎหมายเกี่ยวกับกระแสเงินตรา ก่อให้เกิดปัญหาทางการเงินอย่างมาก ประชาชนนำธนบัตรไปแลกทองคำและเงินจากรัฐบาล แต่ธนาคารไม่มีทองคำและเงินเพียงพอทำให้ต้องปิดธนาคาร การขาดแคลนเงินตราทำให้หมุนเวียนทำให้โรงงานอุตสาหกรรมต้องปิด คนว่างงาน อดหยากตลอดสมัยประธานาธิบดี มาร์ติน แวน บูเรน (Martin Van Buren) อันเป็นเหตุให้เขาไม่ได้รับเลือกตั้งอีกในสมัยต่อมา

เทคโนโลยี

อเมริกาได้เจริญรุดหน้าไปเป็นอย่างมากในด้านเทคโนโลยี ใน ค.ศ.1825 เครื่องจักรนวดข้าวได้เข้ามาแทนที่ไม้ขนาดและลูกไม้ ต่อมาก็มีผู้ประดิษฐ์เครื่องตัดต้นข้าวและเครื่องเกี่ยวข้าวขึ้น ค.ศ.1835 เอฟ บี มอร์ส ได้คิดเครื่องโทรเลขและเริ่มให้บริการเป็นครั้งแรกเมื่อปี 1844 ปี 1847 ริชาร์ด โฮ ยังได้ประดิษฐ์เครื่องพิมพ์แบบใหม่ซึ่งมีประสิทธิภาพในการผลิตสูงมาก พ.ศ.1850 มีการเปิดทางรถไฟจากเมนถึงนอร์ธ คาโรไลนา จากแถบชายฝั่งแอตลันติก ถึงเมืองบัฟฟาโล ริมทะเลสาบอีรี และจากชายทะเลสาบอีรีด้านตะวันตกถึงชิคาโกหรือซินซินนาติ

การเคลื่อนย้ายสู่ภาคตะวันตกของทวีป

ต้นศตวรรษที่ 19 คนอเมริกัน อันมีแพทย์ หมอความ เจ้าของร้านค้า บรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ หมอสอนศาสนา ช่างกล นักการเมือง ได้หลังไหลเข้าไปสมทบกับพวกขาวนาสร้างเมืองใหญ่ขึ้นเป็นอันมากทางแถบมิดเวสต์ ในขณะเดียวกัน พวกมิชชันนารีก็พยายามกล่อมเกลาก่อนอินเดียแดงให้ถือศาสนาคริสต์ เนื่องจากคนผิวขาวถือว่าเป็นภาระหน้าที่อันสำคัญ (The White Man's Burden) ในการสอนศาสนาและอบรมพวกอินเดียแดงให้มีความรู้ความเจริญเช่นเดียวกับคนผิวขาว ซึ่งเป็นแนวคิดเดียวกับที่นำมาใช้กับประเทศด้อยความเจริญโพ้นทะเลนั่นเอง การเดินทางสู่ตะวันตกของพวกเขาก็ไม่แตกต่างจากการเดินทางสู่ประเทศอันล้ำหลังแถบตะวันออกในเวลาต่อมา

การปฏิรูปมนุษยธรรม

ในขณะเดียวกัน คนอเมริกันก็พยายามปฏิรูปชีวิตความเป็นอยู่ของคนให้ดีขึ้นด้วยความเป็นธรรมและศาสนา ในปี ค.ศ.1835 องค์กรแรงงานในฟิลาเดลเฟียประสบความสำเร็จในการลดชั่วโมงทำงาน จาก "มิดถึงมิด" มาเป็นทำกันวันละ 10 ชั่วโมง ในด้านการศึกษา มีการตั้งพับลิก สกูล จำนวนมาก เพื่อยกระดับการศึกษาของประชากร มีการเรียกร้องสิทธิของสตรีซึ่งปกติจะถูกบังคับ ให้มีเรือนตั้งแต่ยังสาว ไม่ได้รับอนุญาตให้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การศึกษาถูกจำกัดอยู่แค่ อ่าน เขียน ดนตรี เดินรำ และเย็บปักถักร้อยเป็นส่วนใหญ่ ได้มีนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์จำนวนมากเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรี เช่น โฮเรช กรีลีย์ (Horace Greeley) ในปี ค.ศ.1837 เอ็มมา วิลลาร์ด เปิดสถานศึกษาสำหรับหญิงจีน และในปี1837 ก็มีการตั้งสถาบันศึกษา เมათ์ โฮลิโอก ซึ่งมีฐานะเทียบเท่าวิทยาลัย ในขณะเดียวกัน คนอเมริกันก็เคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านระบบทาส อันส่งผลอย่างรุนแรงถึงความขัดแย้งทางการเมืองและการเศรษฐกิจระหว่างรัฐภาคใต้และภาคเหนือ สิ่งพิมพ์ได้มีบทบาทเพื่อการนี้เป็นอย่างมาก นักหนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทปลุกเร้าเรื่องผิวอย่างสำคัญได้แก่ วิลเลียม ลอยด์ แกริสัน (William Lloyd Garrison) ซึ่งได้ตีพิมพ์ Liberator (Weekly) ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 1831-วันที่ 29 ธันวาคม

1865 โจมตีระบบทาสอย่างรุนแรง มีอิทธิพลต่อประชาชนคนอ่านเป็นอย่างมากถึงกับทำให้ทาสผิวดำลุกฮือขึ้นต่อต้านนายทาสในเวอร์จิเนียเมื่อ ค.ศ.1831 นอกจากนั้นยังมีนักเขียนคนสำคัญอื่นๆเช่น Harriet Beecher Stowe ซึ่งเขียนเรื่อง Uncle Tom's Cabin หรือ **กระท่อมน้อยของลุงทอม** ในปี 1852 แสดงถึงความทุกข์ยากในระบบทาสทำให้ทาสได้รับความเห็นอกเห็นใจอย่างสูง

ปัญหาข้อพิพาทเรื่องดินแดน

ข้อขัดแย้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากรัฐบาลอเมริกันสนใจที่จะแผ่ขยายดินแดนออกไปในทางใต้ และตะวันตก ตลอดถึงตอนกลางของแคลิฟอร์เนียตอนบนและนิวเม็กซิโกซึ่งส่วนใหญ่ยังอยู่ภายใต้การปกครองของเม็กซิโก ก่อนหน้านั้นอเมริกาได้มีข้อขัดแย้งในปัญหาเรื่องเท็กซัสกับเม็กซิโกมาก่อนแล้ว ก่อนปี 1836 เท็กซัส อยู่ใต้การปกครองของเม็กซิโก ได้มีชาวอเมริกันเข้าไปอาศัยอยู่ในเท็กซัสส่วนหนึ่ง ชาวอเมริกันส่วนนี้เป็นพวกที่มีทาส เมื่อเม็กซิโกประกาศเลิกทาสทั่วประเทศพวกนี้ได้รับความเดือดร้อนเพราะถูกกดขี่ กลายเป็นปัญหาตึงเครียดกับรัฐบาลที่ปกครองอยู่ ชาวอเมริกันในเท็กซัสจึงรวมตัวกันประกาศเอกราชและขอรวมเป็นรัฐหนึ่งในสหภาพ ซึ่งเป็นปัญหาสำหรับรัฐบาลอเมริกันเพราะเท็กซัสยังมีระบบมีทาส ในเวลานั้นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนได้ขยายตัวออกไปมากแล้วและรัฐทางเหนือโดยมากจึงเกิดการมีทาส อย่างไรก็ตาม เท็กซัสได้เข้าร่วมเป็นสหพันธรัฐได้ในที่สุดเมื่อปีค.ศ.1845

การรวมเท็กซัส ทำให้อเมริกามีปัญหากับเม็กซิโกมากขึ้น จนอเมริกาประกาศสงครามกับเม็กซิโกในปี พ.ศ.1846 สงครามได้สิ้นสุดลงในปีค.ศ.1847 โดยสหรัฐได้ดินแดนเพิ่มหลายแห่ง

ต้นศตวรรษที่ 19 อเมริกาได้มีการขยายดินแดนดังต่อไปนี้

- 1803 ชื่อ หลุยเซียนา จาก ฝรั่งเศส
- 1819 ชื่อ ฟลอริดา จาก สเปน
- 1845 ผนวกเท็กซัส
- 1846 ได้ โอเรกอน
- 1848 ได้ นิวเม็กซิโก แคลิฟอร์เนีย ยูทาห์ อริโซนา เนวาดา และบางส่วนของโคโลราโด จากการรบชนะเม็กซิโก
- 1853 ชื่อส่วนหนึ่งของอริโซนา นิวเม็กซิโก
- 1867 ชื่อ อลาสกา จาก รัสเซีย
- 1898 รวม ฮาวาย

และยังได้ดินแดนในมหาสมุทรแอตแลนติก เช่น เพอร์โต ริโก เวอร์จิน ไอส์แลนด์ เวค และหมู่เกาะมิดเวย์

ปัญหาทาสและสงครามกลางเมือง

สงครามกลางเมืองเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยต่างๆดังนี้

1. ความขัดแย้งระหว่างภาคอุตสาหกรรมใหม่ กับภาคเกษตรกรรมเดิม ในขณะที่รัฐทางเหนือได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม รัฐทางใต้ยังยึดรูปการเกษตรแบบเก่าและระบบทาส ซึ่งช่วยให้กระบวนการผลิตฝ้ายเป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้น ทั้งประเทศตกอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างสังคมทั้งสองลักษณะว่าจะก้าวไปในทางใดดี ประธานาธิบดีลินคอล์นได้แสดงแนวโน้มออกมาให้เห็นว่า ประเทศควรจะเน้นความมั่งคั่งทางอุตสาหกรรม

2. ปัญหาทาส เกิดข้อขัดแย้งที่ลุกลามไปทั่วประเทศว่า ดินแดนใหม่ทางใต้ เช่น เท็กซัส ควรเป็นดินแดนที่มีทาสหรือไม่

3. ปัญหาด้านจิตใจและมนุษยธรรม มลรัฐฝ่ายเหนือ ให้ความสนใจและสงสารทาสเป็นอย่างมาก เกิดมี "ขบวนการรถไฟใต้ดิน" (The Underground Railroad) แอบช่วยทาสหนีซึ่งทำให้ประชาชนในรัฐทางใต้ซึ่งเป็นเจ้าของทาสโกรธแค้นมาก ในค.ศ.1856 ความขัดแย้งเป็นไปอย่างรุนแรงจนเกิดสงครามนองเลือดในแคนซัส (Bleeding Kansas of 1856) อันเพิ่มความขมขื่นเกลียดชังระหว่างภาคเป็นอย่างมาก ในปี 1859 ได้เกิด The Harpers Ferry Case of 1859 จอห์น บราวน์ (John Brown) ผู้นำหัวรุนแรงต่อต้านระบบทาสได้นำสมัครพรรคพวกบุกเข้ายึดคลังอาวุธของรัฐบาลที่เมืองฮาร์เปอร์ส เฟอริ (Harpers Ferry) เพื่อนำอาวุธไปใช้ในการปล่อยทาสแต่ถูกจับได้ ศาลสั่งประหารชีวิตจอห์น บราวน์ เหตุการณ์นี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางทั่วประเทศ คนภาคใต้โกรธแค้นว่าฝ่ายเหนือหนุ่ จอห์น บราวน์ และคนภาคเหนือบางกลุ่มก็ยกย่องจอห์น บราวน์ว่าเป็นวีรบุรุษผู้กล้าหาญและเสียสละประดุจนักบุญองค์ใหม่

4. การปลุกเร้าของสิ่งพิมพ์ ซึ่งออกมาทั้งในรูปหนังสือพิมพ์ วารสาร และหนังสือดังกล่าวแล้ว การตายของ อีไลฮาห์ เลิฟจอย (Elijah Lovejoy) นักหนังสือพิมพ์ผู้ต่อสู้เพื่อการเลิกทาสแล้วถูกเหล่านายทาสบุกเข้าสังหารก่อให้เกิดความโกรธแค้นในหมู่อเมริกันทางเหนือมากยิ่งขึ้น

สังคมอเมริกันในยุคของหมอบรัดเล จึงเป็นยุคของการเรียกร้องสิทธิของมนุษยชน การขยายดินแดน การเคลื่อนย้ายถิ่น การปลุกฝังศาสนาในดินแดนที่อยู่ห่างไกลความเจริญ การต่อสู้ด้วยการพลีชีพเยี่ยงวีรบุรุษ และเหนือสิ่งอื่นใดมันคือยุคแห่งการต่อสู้เพื่อการเคลื่อนย้ายจากพื้นฐานทางเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรม ไปสู่ความเจริญอย่างใหม่ซึ่งหมอบรัดเลเห็นว่า ควรนำความเจริญเยี่ยงนั้นไปเสนอต่อสังคมอารยชนเช่นประเทศสยามด้วย **มั่นใจว่าการทำเช่นนั้นจะเรียกร้องต้องการการเสียสละอย่างใหญ่หลวงด้วยชีวิต ที่เรียกกันว่า "ภารกิจด้วยชีวิต" (Mission for Life) ก็ตาม**

และด้วยเหตุผลดังกล่าว ความสัมพันธ์ระหว่างชาวอเมริกันกับกรุงสยามโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ จึงเกี่ยวข้องกับแก่นความคิดหลัก "ความเจริญ" ซึ่งชาวอเมริกันที่ออกหนังสือพิมพ์พยายามขุดเยียดแนวคิดใหม่ในหมู่ชนชาวสยามที่ยังอยู่ภายใต้สังคมเกษตรกรรม มรว.คึกฤทธิ์เคยวิจารณ์ว่าชาวสยามที่เป็นชนชั้นสูงเองก็พยายามจะแสดงตนว่าเป็น "ผู้เจริญ" เพื่อฝรั่งจะได้ไม่ยึดเอาไปเป็นเมืองขึ้น

สำหรับมิชชันนารีอเมริกัน มีเจตนารมณ์บางอย่างที่แอบแฝงอยู่นอกจากการเผยแพร่ศาสนา คนพวกนี้ได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากความคิดที่ว่า "อเมริกันเป็นประชากรที่พระเจ้าเลือกสรร" เป็นเหมือน "อิสราเอล" ใหม่ ซึ่งมีบทบาทในการเตรียมโลกทั้งโลกให้เป็นแผ่นดินของพระเจ้า และรูปแบบแผ่นดินของพระเจ้าคืออเมริกา อเมริกาเป็น "อับราฮัม" ที่จะเป็เหตุให้ประชาชาติได้รับพระพร

"พวกเราเข้าใจว่า ชาวสยามจะต้องตระหนักถึงเจตนารมณ์ของเราแล้ว เรา จะสถาปนาระบบศาสนาในแผ่นดินของเขา ซึ่งเป็นระบบที่แตกต่างจากของเรา อยู่มาก และถ้าเรามีชัยชนะจริง วัฒนาอารามอันวิจิตรพิสดารของเขาจะต้องถูกทำลาย หรือไม่ก็เปลี่ยนแปลงเป็นสถานนมัสการพระเจ้าองค์เที่ยงแท้ จะต้องเลิก

ล้มสถาบันสงฆ์ที่ทรงอิทธิพล เปลี่ยนแปลงรัฐบาล เปลี่ยนแปลงชีวิตของประชาชน และสังคม ประเทศทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง"²

ดังนั้น งานของมิชชันนารี จึงเป็นงานที่เผยแพร่ศาสนาควบคู่ไปกับการเผยแพร่แนวคิดใหม่ว่าด้วยความเจริญ นับตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เป็นต้นมา เนื้อหาหนังสือพิมพ์มักจะมีปรากฏเรื่องเกี่ยวกับ "ความเจริญ" ไม่ว่าจะเป็นข่าว บทความ หรือโฆษณาสินค้าที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ๆ ซึ่งถ่ายทอดลงสู่สังคมไทยตราบนานนับถึงยุคปัจจุบัน เพียงแต่มีการตีความหมายของ "ความเจริญ" แตกต่างกันไป หากสังเกตดูให้ดีแล้วจะพบว่าการตีความหมายของคนแต่ละกลุ่มจะอิงสถานการณ์และเป้าหมายทางอำนาจของตน ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ตลอดเวลาที่ผ่านมา 200 ปี

กรุงเทพฯ

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 โลกมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบอุตสาหกรรมกันเป็นขนานใหญ่ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนระบบทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของนานาประเทศที่เคยยึดรูปแบบของเกษตรกรรมเป็นอย่างมาก ประเทศสยามก็ถูกกระทบด้วยคลื่นแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ พระมหากษัตริย์เจ้าทรงยอมรับว่า ไทยจะต้องผลักดันตัวเองไปสู่ความศิวิไลซ์ แม้ยังจะต้องรักษาสภาพเดิมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไว้เป็นส่วนใหญ่ แต่โดยทางปฏิบัติ คลื่นลูกใหม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างหลากหลายในสังคมไทย เพราะได้มีพลังที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่โมเดลของชาติตะวันตกให้มากขึ้น ซึ่งเป็นกระบวนการที่ขัดแย้งกับระบบเจ้าขุนมูลนาย แต่พลังดังกล่าวก็เคลื่อนไปอย่างเชื่องช้าเนื่องจากมิได้รับการสนองตอบจากประชาชนที่ยัง "ป่าเถื่อน" และด้อยการศึกษา พลังดังกล่าวที่ก่อให้เกิดจากคนบางกลุ่มจากฐานล่างที่มีการศึกษาดี และเริ่มเรียนรู้ความก้าวหน้าของชาติตะวันตก จึงมิได้มีบทบาทที่เห็นได้ชัดในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3-4 ที่กำลังศึกษาอยู่นี้

ยุคสมัยที่ฝรั่งบาดหลวงเข้ามาเผยแพร่ศาสนาและนำเอาวิทยาการหนังสือพิมพ์เข้ามายังกรุงเทพฯ นั้น ขณะนั้นตรงกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สืบเนื่องมาจากจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ จะขึ้นครองราชสมบัตินั้น ทรงดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เมื่อพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 2 สิ้นพระชนม์เหล่าเสนาอำมาตย์ได้กราบทูลเชิญพระองค์ขึ้นครองราชสมบัติ โดยที่เจ้าฟ้ามงกุฎ หรือเจ้าฟ้าใหญ่ อันประสูติแต่สมเด็จพระราชินีได้ทรงผนวชเนื่องจากการสวรรคตของพระราชบิดา ขณะนั้น กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงมีพระชนมายุได้ 37 พรรษา เคยทรงเป็นแม่ทัพรบพม่า ทรงมีภาระหน้าที่มากมายอาทิเช่นการควบคุมดูแลกรมเจ้าท่า ทรงมีรับสั่งให้ต่อเรือสินค้าขึ้นหลายลำ และทรงมีความสัมพันธ์กับพ่อค้าชาวยุโรปมาแต่ก่อน ในเวลานั้น เจ้าฟ้ามงกุฎยังเยาว์พระชันษา ก็ยังพระชนมายุไม่เต็ม 20 ปี ข้าราชการจึงกราบบังคมทูลเชิญให้กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ขึ้นครองราชสมบัติ ชาวยุโรปกล่าวถึงกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ในขณะนั้นว่า ทรงเป็นเจ้าชายที่มีความสามารถ ฉลาดเฉลียวและรอบรู้³

เสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีเจ้าพระยาบดินทรเดชา เสนาบดีฝ่ายมหาดไทย, เจ้าพระยามหาเสนา เสนาบดีฝ่ายกลาโหม, เจ้าพระยาอมราช เสนาบดีฝ่ายนครบาล,

² วัฒน์ พงศ์อุดม, โปรดเสกแดนทีไนรัตนโกสินทร์ หรือชาวคริสต์กับชีวิตของชาติไทย .เอกสารในการสัมมนาสองศตวรรษรัตนโกสินทร์ : ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย " จัดโดยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .24 ธันวาคม 2525 หน้า 9

³ Walter Vella, Siam Under Rama III

เจ้าพระยาพลเทพย์ เสนาบดีฝ่ายนา, เจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีฝ่ายต่างประเทศ, และเจ้าพระยาธรรมมา เสนาบดีฝ่ายวัง

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ทรงไว้วางพระทัยเสนาบดีฝ่ายมหาดไทยและฝ่ายกลาโหมมาก เมื่อเสนาบดีฝ่ายกลาโหมถึงแก่อนิจกรรมในปีพ.ศ.2373 ทรงแต่งตั้งพระคลัง ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งการต่างประเทศ และเคยเป็นหัวหน้าสนับสนุนให้พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ให้ได้ดำรงตำแหน่งฝ่ายกลาโหมอีกตำแหน่งหนึ่ง

ในปี พ.ศ.2367 อันเป็นปีเริ่มต้นแห่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า นั้น สยามมีพื้นที่ราว 200,000 ตารางไมล์ มีประชากรราว 4 ล้านคน ในสมัยรัชกาลที่ 3 อำนาจใหญ่ในการปกครองตกอยู่กับ 2 กระทรวง คือ มหาดไทย (ดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้) และ กลาโหม (ดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ) พระคลังยังได้ดูแลหัวเมืองชายทะเล และการค้า ในปี 2373 อำนาจของพระคลังยิ่งกว้างขวางมากขึ้นเพราะได้เข้าไปดูแลฝ่ายกลาโหมด้วย

ลักษณะทางสังคม

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระปรีชาสามารถ ทรงตระหนักถึงอำนาจของประเทศตะวันตกที่กำลังรุกเข้ามาเรื่อยๆ ในพม่าและแหลมมลายู ทำให้ทรงต้องดำเนินพระบรมราโชบายด้วยความสุขุมคัมภีรภาพ แม้กระนั้น ก็ทรงพยายามที่จะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยไว้ ลักษณะทางสังคมของไทยในยุคนี้จึงยังมิได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากรูปลักษณะเดิมเท่าใดนัก

ทรงเป็นผู้ที่เคร่งศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เวลา 4 กล่าวว่ ในกรุงเทพฯ สมัยนั้นมีพระอยู่ราว 10,000 รูป และหากจะนับกันทั่วประเทศก็จะมีพระอยู่ราว 100,000 รูป ทั้งนี้ยังไม่นับสามเณร และชี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงมีพระราชศรัทธาในพระบรมพุทธานุศาสน์ ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเป็นจำนวนมาก ทรงถวายทานแก่คณะสงฆ์เป็นประจำทุกวันโดยทรงมีรับสั่งให้นิมนต์พระสงฆ์มารับถวายภัตตาหาร และแสดงพระธรรมเทศนา ทรงใส่พระทัยในการให้ทานถึงกับทรงเปิดโรงทานใกล้ๆ พระบรมมหาราชวังเพื่อคนจน ในปี พ.ศ.2378 ทรงยกเลิกอากรการเก็บไข่เต่า(ไข่จระเมียด) เพราะทรงกลัวบาป สำหรับภูมิภาคที่ประสบความอดอยากแห้งแล้งด้วยทุพพิทภัยก็ทรงยกเลิกภาษี หรือทรงโปรดให้มีการจัดขายข้าวให้แก่ราษฎรในราคาถูก โปรดให้สร้างวัดยานนาวา มีรูปร่างเหมือนเรือสำเภาเพื่อเป็นที่รำลึกแก่คนรุ่นหลังที่ไม่เคยเห็นเรือดังกล่าว นอกจากนั้น เมื่อใกล้จะเสด็จสวรรคต ได้ทรงมีพระราชดำรัสครั้งสุดท้ายขอให้คณะขุนนางกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชทรัพย์จากพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่เป็นจำนวน ๑ ใน ๔ ของเงินในท้องพระคลังเพื่อนำไปบูรณะวัดวาอารามอีกด้วย

สังคมสยามสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ยังแบ่งออกเป็นชนชั้น มี กษัตริย์_ขุนนาง, สามัญชน, และทาส เมื่อมีคนจีนอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยมากขึ้น ถือกันว่าคนจีนเป็นชนชั้นที่ 4⁵ แต่ชั้นของสังคมนี้สามารถเคลื่อนย้ายได้ เช่น คนธรรมดาสามารถเลื่อนระดับเป็นขุนนางด้วยการศึกษา ทาสอาจเป็นอิสระด้วยการไถ่ตัว ส่วนการลดระดับนั้นก็เป็นไปได้เช่นกัน กล่าวคือ เชื้อพระวงศ์ชั้นสูงสามารถลดระดับลงไปเป็นคนธรรมดาได้ภายใน 3-4 ช่วงอายุคน หรืออาจถูกปลดถอดเป็นคนธรรมดาได้หากกระทำความผิดร้ายแรง

ในสยาม พวกทาส เป็นพวกที่ถูกกละเลย ชีวิตของพวกทาส มีค่าต่ำ ไม่อาจเปรียบเทียบกับได้กับชนชั้นอื่น บรัดเลได้เขียนเล่าประสบการณ์ของเขากับพวกทาส ในบันทึกของเขา เล่าว่า เขาถูกตามให้ไปลองวิชาปลุกผีกับพวกทาส เพราะว่าเป็นหลวงไม่ทรงไว้พระทัยที่จะให้เขาไปลองวิชากับคนอื่นเหลืออื่น เนื่องจากเวลานั้นยังไม่มีใครทราบว่า วิทยาการแพทย์

4 Vella, เฟิงอ้าง.,p.35-47
5 Vella, เฟิงอ้าง.,p.18-25

สมัยใหม่จะปลอดภัยจริงหรือไม่ "พระนายไวยอธิบายว่า ถ้าแม้ว่าข้าพเจ้าพิสูจน์ความเชื่อวชาญได้แล้วก็จะทรงเรียกใช้กับบุคคลชั้นสูงต่อไป" วันนั้นเขาได้เห็นทาสถูกทอดทิ้งให้อยู่ใต้โรงเก็บเรือแฉะๆและมีอาการขาดอาหารอย่างแรง โดยปราศจากผู้ดูแลรักษา หลายคนเป็นอหิวาต์ร้ายแรง แลหลายคนเป็นทรพิษขนาดหนัก จนเหลือจะเยียวยาได้ เขาได้แต่สั่งยาให้ไปโดยไม่มีหวังเลยว่าคนเหล่านั้นจะรอดจากความตาย หลังจากนั้น เขาก็ยังได้ทำการผ่าตัดทาสชื่อดวง ซึ่งเป็นฝีก้อนมหึมาที่หัวคิ้วซ้าย ซึ่งเท่ากับเป็นการวัดความสามารถของหมอฝรั่งซึ่งบริดเล่ได้สอบผ่านอีกเปลาะหนึ่ง

ส่วนคนจีนนั้น ปรากฏว่ามีจำนวนมากที่ผสมกับคนไทยกลายเป็นคนไทย แต่จำนวนคนจีนก็ได้ลดน้อยลงไปเนื่องจากมีการเดินทางจากผืนแผ่นดินใหญ่มาเพิ่มเป็นจำนวนมาก ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีชาวจีนอพยพเข้ามาราวปีละ 7,000 คน แต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีชาวจีนอพยพเข้ามาเพิ่มเติมมากกว่า ๒เท่าในปีหนึ่งๆ คือปีละประมาณ 15,000 คน หมายความว่า มีชาวจีนอพยพเข้ามาเบ็ดเสร็จราว 250,000 คน ในสมัยรัชกาลที่ 3 ชาวจีนเหล่านี้ขยันขันแข็ง มักทำงานอยู่ในเหมืองทางใต้ ทำการค้า ทำไร่อ้อย ผลิตน้ำตาลโดยมีโรงงานของตนเอง ชาวจีนประสบความสำเร็จในอาชีพมากเนื่องจากน้ำตาลเป็นสินค้าออกหลัก ชาวต่างประเทศต้องการน้ำตาลจากไทยเป็นจำนวนมาก ชาวจีนยังได้ตั้งโรงสีข้าวซึ่งเป็นสินค้าออกที่สำคัญเช่นเดียวกัน ชาวจีนที่มั่งคั่งจำนวนหนึ่งได้ทำราชการเป็นเจ้าภาษี บ้างก็ได้ผสมกลมกลืนไปกับคนไทย

แม้ชาวจีนส่วนใหญ่จะสนใจแต่การทำการค้า แต่ชาวจีนบางกลุ่มก็ได้ก่อปัญหาแก่คนไทย ทำให้รัฐบาลเริ่มไม่ไว้วางใจพวกจีน กล่าวคือ ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้เกิดพวกฮังยี่จีน ฮังยี่คือสมาคมลับ ลักลอบทำงานทุจริตต่างๆ เช่นในปี พ.ศ.2387 สมาคมลับของจีนลักลอบขายฝิ่นและถูกจับที่ปากน้ำ ในปีพ.ศ.2388 มีการบุกจับโจรสลัดจีนที่ปล้นและค้าของเถื่อนแถบชายฝั่งทะเล ปี พ.ศ.2391 เจ้าหน้าที่บุกจับสมาคมจีนที่สาครบุรีฐานลักลอบขายฝิ่น ในการต่อสู้ครั้งหนึ่ง พระคลังเป็นผู้นำจับ ได้ฆ่าชาวจีนไปประมาณ 300-400 คน และต่อมาได้สู้รบกับสมาคมจีนที่ยึดฉะเชิงเทรา พระคลัง กับเจ้าพระยาบดินทร์ปราบฮังยี่จีนลงได้ แต่ทำให้เกิดปฏิกริยาคือคนไทยในฉะเชิงเทราพลอยเกลียดชังชาวจีนในจังหวัดไปทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นคนของสมาคมลับหรือไม่ ชاکศพของคนที่ถูกฆ่าในครั้งนั้นกล่าวกันว่าเกลื่อนกลาดอยู่ตามทุ่งนาและป่าละเมาะ มีคนจีนตายนับพันคน ผลคือ รัฐบาลไทยเริ่มจับตาดูคนจีนเป็นพิเศษ เมื่อพวกมิชชันนารีเดินทางมาถึงเมืองไทยและเผยแพร่ศาสนาในหมู่คนจีนจึงถูกเพ่งเล็งจากรัฐบาลไปด้วย

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

จักรทิพย์ นาดสุภา⁶ กล่าวถึงลักษณะทางเศรษฐกิจของไทยในสมัยรัชกาลที่ 3-4 ว่าจนถึงกลางศตวรรษที่ 19 เศรษฐกิจของไทยส่วนใหญ่เป็นแบบพอยังชีพ การแบ่งงานกันทำและการผลิตเฉพาะอย่างยังไม่พัฒนา การใช้เงินไม่แพร่หลาย การเคลื่อนย้ายผลผลิตปรากฏในรูปการส่งส่วยซึ่งผู้ปกครองเกณฑ์จากชาวบ้าน ผู้ปกครองบริโภคส่วยและแลกเปลี่ยนส่วยกับสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศ การค้าถูกผูกขาดภายใต้อำนาจรัฐ พระเจ้าแผ่นดินและขุนนางไทยทำการค้าเอง หลังจากไทยเข้าร่วมในการค้าระหว่างประเทศใน พ.ศ.2398 ก็มีการเปลี่ยนสำคัญในโครงสร้างสินค้าออกและสินค้าเข้าดั้งเดิม เกิดมีการผลิตเฉพาะอย่างสินค้าเข้าซึ่งแต่เดิมประกอบด้วยสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อการบริโภคของชนชั้นนำ ก็เปลี่ยนเป็นสินค้าหลายชนิดเพื่อการบริโภคของคนทั่วไป

⁶ จักรทิพย์ นาดสุภา บ.ก., วรรณนาการทุนนิยมไทย (ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กทม., ๒๕๒๓) หน้า ๒-๘

จักรทิพย์ ยังกล่าวว่า สนธิสัญญาเบาริ่ง 2398 ทำให้ไทยมีการผลิตเพื่อการค้าสูงขึ้นเพื่อสนองความต้องการของจักรวรรดินิยมในขณะนั้น ไทยปลูกข้าวมากเพราะข้าวเป็นสินค้าออกที่ฝรั่งต้องการ คนไทยปลูกข้าว แต่การค้าข้าวอยู่ในกำมือพ่อค้าชาวจีน คนจีนไม่ถูกจำกัดด้วยระบบเกณฑ์แรงงาน เป็นอิสระที่จะดำเนินการธุรกิจได้ ส่วนชาวบ้านไทย แม้ผลิตข้าวได้มากขึ้น ก็ยังไม่สามารถสกัดแอกการควบคุมของเจ้าของที่ดินและนายทุนพ่อค้า ส่วนสินค้าออกตัวอื่นคือดีบุก ถูกส่งไปลงเรือที่เมืองท่าปีนังและสิงคโปร์ของอังกฤษเพื่อส่งต่อไปยังยุโรป และอเมริกา พร้อมกันนั้น สินค้าเข้าถูกๆทำด้วยเครื่องจักรก็ทะลักเข้ามาในเมืองไทย ลักษณะการค้าแบบกึ่งเมืองขึ้นเช่นนี้ช่วยรักษาระบบศักดินาของไทยไว้กรรมสิทธิ์ในที่ดิน รายได้จากแรงงานและภาษียังคงอยู่ในวงผลประโยชน์ของราชสำนัก

ระบบศักดินา ยังจำกัดความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการขยายผลผลิต การพัฒนาทางการค้าแบบเมืองขึ้นสำหรับคนไทยที่ขาดพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้คนไทยไม่สนใจเครื่องจักรใหม่ที่ใช้ในการทำนา แม้จะมีการใช้เครื่องจักรอย่างมากในโรงสีและโรงเลื่อย แต่นั่นก็เป็นของชาวต่างชาติเสียเป็นส่วนใหญ่ ระบบศักดินาทำให้คนไทยไม่พัฒนาเทคโนโลยี เพราะปราศจากแรงจูงใจ เนื่องจากยังต้องส่งส่วย บรรณาการเจ้าของที่ดิน การนำเข้าซึ่งเทคโนโลยีจึงอำนวยการโยชน์แก่คนชั้นสูงและคนต่างชาติ ความ "ศิวิไลซ์" อันมีวัตถุเป็นพื้นฐานของลัทธิอุตสาหกรรมจึงมิได้แผ่ขยายไปสู่ระดับล่าง แตกต่างจากยุคอุตสาหกรรมในสหรัฐอเมริกาและยุโรป

จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2394-2411) ที่ดินในประเทศไทยทั้งหมดเป็นของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงให้ที่ดินแก่อาณาประชาราษฎร์ได้อยู่อาศัย แต่กรรมสิทธิ์ยังเป็นของพระมหากษัตริย์ ในปี พ.ศ.2404 มีการออกพระราชกำหนดยอมรับกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลเป็นครั้งแรก แต่ที่ดินอุดมในที่ราบภาคกลางก็ยังเป็นของพระมหากษัตริย์เจ้า และ ขุนนาง ที่ดินบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ดินยาริมสองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์ซึ่งขุดใน พ.ศ.2400 ตกเป็นของพระราชโอรส พระราชธิดาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ส่วนที่ดินริมฝั่งคลองดำเนินสะดวกนั้น สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ยกให้สมาชิกและบริวารของตระกูลขุนนาค ด้วยการผูกขาดการเป็นเจ้าของที่ดินที่ดี เจ้าและขุนนางสามารถเรียกเก็บค่าเช่าสูงจากชาวนา หากชาวนาผู้ใดโชคร้ายมีเจ้านายที่ขูดรีด ชาวนาจะมีชีวิตอยู่ในระดับพออยู่พอดี ครั้นเวลามีภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง หรือน้ำท่วม ชาวนามีไม่พอกิน ต้องขายลูก ขายเมีย หรือขายตัวเองลงเป็นทาส ในสมัยรัชกาลที่ 4 ประมาณ 1 ใน 4 ของคนไทยเป็นทาส ⁷

ปัญหาเรื่องทาสนี้ ในบ้านเมืองของหมอมอเมริกันเองก็ยิ่งแตกแยกออกเป็นสองฝักฝ่ายเกี่ยวกับปัญหาของการมีทาส และไม่มีทาส เมื่อต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ พวกฝรั่งทั้งปวงได้เข้าไปร่วมพระราชพิธีพระราชทานพระนามและพระยศแก่พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง พวกฝรั่งได้ร่วมลงนามในสาส์นถวายพระพร ในสาส์นนี้นั้นมีความตอนหนึ่งว่า "ขอได้โปรดให้การพนัน การสูบบุหรี่ การเรีงรมย์และการดื่มเหล้า ตลอดจนการเก็บภาษีในอัตราสูง จงปลดสนาการไปในรัชกาลของพระองค์ ขอให้การเกษตรและการค้า ศิลปะ และวิทยาศาสตร์ ตลอดจนพระศาสนาอันเที่ยงแท้จงได้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์อันเต็มไปดด้วยพระบรมราชานุภาพ " ("May gambling, opium smoking, spirit making and drinking, and high taxation flee from before you. And may agriculture

⁷จักรทิพย์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๕-๔๐

and commerce, the arts and sciences, and the true religion ever find in you a powerful patron") 8

สภาพความแร้นแค้นของคนไทยที่ยากจนนี้ ฝรั่งเศสที่เข้ามาในเมืองไทยก็ได้เห็น หมอสมิธ (Samuel J. Smith) ซึ่งได้ออกหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ก็ได้สะท้อนความทุกข์ของสามัญชนที่ต้องส่งส่วยสาอากรแก่นายไว้ใน **จดหมายเหตุสยามไสมย** ที่ออกระหว่างปี พ.ศ.2425-2429 ว่า

ข้าพเจ้าจะขอกล่าวโดยสุภาพ มิได้กล่าวคำเป็นศัตรูทมิฬสาวาท ด้วยข้าพเจ้าพิจารณาเห็นคนที่เกิดมาเป็นไพร่อยู่ในประเทศกรุงสยามได้ความลำบากมีประจำตัวเป็นต้น คือเกิดมามีอายุ 16-17 ปี จะอยู่เฉยๆไม่ได้ ต้องหาเจ้าหม่อมขุนนางนำลักไว้เป็นข้าเจ้าบ่าวข้าราชการ เสียเงินปี(6บาท) แล้วก็ไปทำสวนทำไร่ทำปลาหากินก็ต้องเสียอากรสมภักษราค่านาค่าน้ำ ถ้าจะไปทำกินออกร้านขายของต้องเสียภาษีโรงร้าน จะลงเรือจอดขายของต้องเสียภาษีเรือ จะไปทำตาลต้องเสียภาษีมัด แล้วต้องเสียภาษีเคาะเกี่ยวน้ำตาลๆเป็นน้ำตาลดีแล้ว ต้องเสียภาษีหม้อตาลถึงไม้ใส่หม้อจะทำน้ำตาลปึกก็ต้องเสียภาษีเหมือนกัน จะไปทำปลาก็ต้องเสียภาษีก่าน้ำตามเครื่องมือ ครั้นได้ตัวปลามาต้องเสียภาษีปลาสด จะนึ่งไปทำกินทางไหนมีแต่ภาษีอากรไปรอบตัว ไปเที่ยวทำมาหากินผลประโยชน์น้อยไม่พอกินเงินค่าราชการปีค่างเขาเกาะเอาตัวมาจำตรวนต้องขายบุตรภรรยามาเสียค่าราชการแลค่าธรรมเนียมต่างๆได้พันทุกปีไป ครั้นอยู่มานายตายต้องชำระสักเป็นไพร่หลวงมิได้มีความผิดสิ่งใดเลยมีความผิดแต่ข้อที่นายตายเท่านั้นต้องติดตรวนเสียค่าธรรมเนียมแล้ว

อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัชกาลที่ 4 การติดต่อทางการค้ากับชาติตะวันตกทำให้ราษฎรมีเงินทองใช้จ่ายมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงสนธิสัญญาทางการค้าทำให้มีเรือต่างประเทศเข้ามาค้าขายมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ชาวนาขายข้าวได้มากขึ้น ราคาทาสแพงขึ้น และทาสได้ตัวมากขึ้น ค่าแรงงานสูงขึ้นเพราะฝรั่งจ้างงานแพง มีการสร้างถนนและสร้างตึกแถวในกรุงเทพฯ วันที่ 11 มกราคม พ.ศ.2386 มีเรือกำปั่นใช้เครื่องจักรไอน้ำแล่นเข้ามาในกรุงเทพฯ เป็นลำแรก คนไทยแตกตื่นกันไปดูมาก เรียกว่าเรือกำปั่นไฟ เพราะมีควันไฟปลุ้งออกมาจากปล่องกลมๆ ในพ.ศ.2398 มีวิศวกรฝรั่งมาตั้งอยู่ต่อเรือ โดยตอบนบกแล้วปล่อยเรือให้ลงไปตามรางจนไปลอยในน้ำได้ วิศวกรผู้นี้ชื่อ นายแดนเนยล แมลิน ชาวอังกฤษ ซึ่งเป็นทั้งเจ้าของ และผู้สร้างอยู่ เรือกำปั่นที่ต่อในเรือแห่งนี้มีทั้งเรือกำปั่นใบและเรือกำปั่นไฟ ส่วนคนไทยนั้นในปีเดียวกัน เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ได้เป็นผู้อำนวยการสร้างเรือกลไฟให้เป็นเรือพระที่นั่ง และมีคนไทยต่อเรือแบบนี้ขึ้นมาหลายลำ ในพ.ศ.2409เกิดอุบ่างกอดด็อก ซึ่งยังอยู่จนทุกวันนี้ นอกจากนี้ก็มีการตั้งโรงงานน้ำตาลทราย หรือโรงหีบแบบติดตั้งเครื่องจักรโรงแรกซึ่งเป็นของพระภิกษุสมมติบริบูรณ์ (เจ็ดตัวยิ้ม) เกิดโรงเลื่อยจักรขึ้นในกรุงเทพฯ มีสินค้าใหม่ๆเข้ามาขาย เช่นนาฬิกา น้ำแข็ง ไฟแก๊ส โรงสีข้าว (โรงสีไฟ) โรงสีโรงแรกในกรุงเทพฯ เป็นโรงสีของชาวอเมริกัน ชื่อโรงสีสตีมนไรซ์มิล นายไมเคิล เกอวี เป็นเจ้าของ ตั้งเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2401 หลังจากนั้นไม่นานนักได้มีฝรั่งมาขอตั้งโรงสีไฟอีก 5 โรง

8Fellus George Haws,ed. Abstract of the Journal of Rev.Dan Beach Bradley,M.D.,Medical Missionary in Siam,1835-1873 (Cleveland:1936) p.143 อ้างใน Abbot , p.159-160.

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ในบรรดาประเทศตะวันตกที่เข้ามาแผ่อำนาจอยู่ในเอเชียอาคเนย์ในสมัยนี้มีบทบาทมากเป็นพิเศษได้แก่อังกฤษและอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษนั้นได้เริ่มรบกับพม่าเมื่อเดือนมกราคม 2366 และประกาศสงครามเมื่อวันที่ 5 มีนาคม ปีเดียวกัน ในเดือนเดียวกันนี้ก็ได้มะละกาจากพวกดัช การที่อังกฤษได้มะละกานั้น ทำให้อาณานิคมของอังกฤษในคาบสมุทรมลายูเพิ่มขึ้นเป็น 3 แห่ง คือปีนัง (2329) สิงคโปร์ (2361) และมะละกา (2366)

อังกฤษ มาตั้งอาณานิคมอยู่ที่เกาะปีนัง เมื่อพ.ศ. 2329 รัฐบาลไทยไม่พอใจที่สุดด่านเมืองไทรบุรียกเกาะปีนังให้อังกฤษ ต่อมาสุลต่านไทรบุรียกทัพมาตีประ บังคับให้ประยอมเป็นเมืองขึ้นของไทย เมื่อพ.ศ. 2355 อังกฤษเองก็ไม่พอใจที่ไทยมาแผ่อำนาจในแหลมมลายูซึ่งอังกฤษก็ต้องการจะยึดครองอยู่เช่นกัน

ต่อมาเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ยกทัพมาตีไทรบุรีเมื่อปีพ.ศ. 2364 สุลต่านเมืองไทรบุรี บุตรสุลต่านคนเก่าที่ยกเกาะปีนังให้อังกฤษต้องทิ้งเมืองหนีไปอาศัยอังกฤษอยู่ที่เกาะปีนัง ทหารไทยติดตามชาวไทรบุรีไปถึงตรงข้ามเกาะปีนัง เผชิญหน้ากับกองทัพอังกฤษที่ตั้งสกัดอยู่ ไทยต้องถอยทัพกลับเพราะไม่ต้องการรบกับอังกฤษ

ในเวลานั้น ไทยให้บุตรเจ้าพระยาไปครองอยู่ที่ไทรบุรี อังกฤษเห็นไม่ปลอดภัย จึงพยายามให้ไทยถอนตัวไปจากไทรบุรีโดยเร็ว อังกฤษส่ง เฮนรี เบอร์นีย์ (Henry Burney) มาเจรจากับไทยทั้งเรื่องการเมืองและการค้าขาย รวมทั้งให้ไทยช่วยอังกฤษรบพม่าด้วย เจ้าพระยาฯ ได้เจรจากับเบอร์นีย์แล้วเดินทางเข้ามากรุงเทพฯ พร้อมกัน พอดีลูกชายเจ้าพระยาฯป่วยจึงขอตัว ให้เบอร์นีย์เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพียงลำพัง อย่างไรก็ตาม เจ้าพระยาฯ ได้ตามเข้ามาภายหลังพร้อมกับพานบุตรชายของท่านมารักษาตัวกับหมอบรัดเลย์ด้วย เบอร์นีย์ มาถึงกรุงเทพฯ ได้ยื่นข้อเสนอกับรัฐบาลไทยเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2369 อันเป็นช่วงเวลาของไทยได้ข่าวว่าอังกฤษรบ ชนะพม่า ไทยจึงยอมทำสัญญา

ส่วนอเมริกา ในปีพ.ศ. 2375 ประธานาธิบดี แอนดรูว์ แจ็คสัน (Andrew Jackson) ได้ให้นายเอดมันด์ โรเบิร์ต (Edmund Robert) เข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าขาย ข้อตกลงทำแบบอังกฤษทุกประการ ต่อมาในปีพ.ศ. 2398 เซอร์จอห์น เบาริง (Sir John Bowring) ได้เข้ามาเป็นทูต เสร็จจาเปลี่ยนแปลงสัญญาการค้ากับไทย ให้ไทยยอมยกเลิกค่าธรรมเนียมปากเรือ ยอมเก็บสินค้าเข้าเพียงร้อยละสาม และยังเจรจาให้ไทยยอมผ่อนคลายกฎเกณฑ์ทางการค้าอื่นๆ อีกด้วย

ทูตอเมริกัน ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างทางความคิดของขุนนางไทยด้วยกันเองว่า พวกหนึ่งต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลง อีกพวกหนึ่งต้องการรักษาประเพณีดั้งเดิมไว้

เบาริง ชมเชยผู้แทนรัฐบาลไทย 2 ท่านที่ร่วมเจรจาทางการทูตว่ามีความเห็นสอดคล้องกับตนแทบทุกเรื่อง คนที่เขายกย่องมากที่สุด คือเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) ว่าที่สมุหกลาโหม ขุนนางผู้มีตำหนิระบบผูกขาดของรัฐบาลและความทุจริตของชนชั้นสูง ทั้งลั่นวาจาว่าจะช่วยทูตอังกฤษในการแก้ไขหนังสือสัญญาอย่างเต็มที่ เพื่อชาติบ้านเมืองจะได้ก้าวหน้าเทียบฝรั่ง ทูตอังกฤษยังชมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ส่วนคนที่เบาริงตำหนิคือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ผู้พี่ชาย และสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติน้องชาย (สมเด็จองค์น้อย) สมเด็จองค์พี่อายุ 68 ปี ไม่ค่อยแข็งแรง เป็นเจ้าของเรือเดินทะเล 5 ลำ ซึ่งไปมาค้าขายกับจีน สิงคโปร์ และชวา ส่วนสมเด็จองค์น้อยนั้น เบาริงว่าฝังหัวอยู่กับการค้าผูกขาด⁹ หมอบรัดเลย์ยังเขียนถึงสมเด็จองค์น้อยว่า

⁹ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยพ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ ด้านเศรษฐกิจ (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กทม. : ๒๕๒๒) หน้า ๑๗๕

นอกจากพระมหากษัตริย์แล้ว สมเด็จพระคณน้อยคือผู้ที่มีอำนาจมากในแผ่นดิน แต่มีทัศนคติที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงชนิดที่จะขยายการค้าและอิทธิพลของต่างชาติ การต่อต้านนี้พบอุปสรรคเนื่องจากพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยอ่อนอ่อนมากกว่า จึงทำได้แต่เพียงกีดกันไม่ให้สยามได้ผูกมิตรกับประเทศมหาอำนาจตะวันตกอย่างสนิทชิดเชื้อจนเกินไปนัก หมอบรัดเลวิจารณ์ว่า สมเด็จพระคณน้อยนั้น "คือตัวแทนของสยามยุคเก่าที่กำลังจะจากไปอย่างรวดเร็ว"¹⁰

เมื่อหมอบรัดเลเดินทางมาถึงกรุงสยามนั้น เขามีความสนิทสนมคุ้นเคยกับ "เจ้าฟ้าทั้งสอง" คือเจ้าฟ้ามงกุฎและเจ้าฟ้าจุฑามณีผู้เป็นพระอนุชาเป็นอย่างมาก เนื่องจากว่าท่านทั้งสองเป็นเสมือนผู้นำความคิดสมัยใหม่ ทรงโปรดเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ รวมทั้งโรงพิมพ์ หมอโจนส์วิจารณ์ว่า เจ้าฟ้ามงกุฎนั้นทรงสนิทกับชาวยุโรปและอเมริกันเป็นอย่างมาก สามารถตรัสภาษาอังกฤษได้ดี ทรงอ่านหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ พวกเขาจึงจับตามองเจ้าฟ้ามงกุฎว่าจะได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ต่อไป และจะเป็นผลดีต่อพวกฝรั่งซึ่งขณะนั้นมองรัชกาลที่ 3 ว่าทรงหัวโบราณ และเมื่อเจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นครองราชย์ ยังได้ขอให้หมอบรัดเลเขียนบทความเกี่ยวกับพระองค์ลงใน The Straight Times ของสิงคโปร์ เพราะพระองค์ทรงปรารถนาจะให้ภาพลักษณ์ของพระองค์ปรากฏแก่ตาชาวโลกในฐานะกษัตริย์สมบูรณ์ตามลัทธิราชาที่ทรงความยุติธรรม¹¹

II. การออกหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี และการเผยแพร่แนวคิด "ความศิวิไลซ์" กับการเผชิญหน้ากับชาวสยามเก่า

การเข้ามาของพวกบาทหลวงโปรเตสแตนต์ มีความสำคัญกับวงการสิ่งพิมพ์ไทย ไม่เฉพาะการนำเข้ามาแท่นพิมพ์และตัวอักษรพิมพ์ภาษาไทย แต่ยังมีความสำคัญในการถ่ายทอดแนวความคิดเชิงวารสารศาสตร์ และแนวความคิดว่าด้วยความเจริญในแผ่นดินสยาม ซึ่งทำให้เกิดการกระทบกับแนวความคิดดั้งเดิมของไทย และทำให้คนไทยด้วยกันเองที่เริ่มรับการถ่ายทอดแนวคิดใหม่เกิดการกระทบกระทั่งกับกลุ่มอำนาจดั้งเดิม

ประวัติการหนังสือพิมพ์ไทยนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า เริ่มตั้งแต่มิชชันนารีโปรเตสแตนต์เดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในกรุงสยาม เนื่องจากว่ามิชชันนารีกลุ่มนี้นำแท่นพิมพ์ชนิดหมุนเข้ามาด้วย แตกต่างจากเครื่องพิมพ์เดิมๆที่มีใช้กันอยู่แล้วในสยามได้แก่แท่นพิมพ์ชนิดบล็อก เช่นที่บาทหลวงอัสสัมชัญใช้พิมพ์หนังสือประจำปีของโรงเรียน

แนวคิดทางศาสนา เป็นแนวคิดแรกที่มิชชันนารีถ่ายทอดเข้าสู่สังคมไทย โดยนำเอาแนวคิดนี้สัมพันธ์เข้ากับแนวคิดว่าด้วยความเจริญ หนึ่งก็คิดแนกกันจนแยกไม่ออก และถ่ายทอดโดยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทจุลสาร แผ่นปลิว หนังสือ และต่อมาก็เผยแพร่ทางหน้าหนังสือพิมพ์ และเนื่องจากมิชชันนารีเหล่านี้มีอำนาจจักรวรรดินิยม ทำให้ทางฝ่ายไทยต้องอ่อนอ่อนผ่อนปรนและพยายามผูกมิตรกับชาวต่างชาติ แม้กระนั้น การกระทบก็ยังมองเห็นได้ชัด จากการพิมพ์หนังสือตอบโต้ของฝ่ายราชสำนัก ซึ่งก็พยายามรักษาแนวคิดดั้งเดิมของตนไว้

มิชชันนารีโปรเตสแตนต์คนแรกที่เดินทางเข้ามายังสยามคนแรกคือหมอกัตสลาฟ Freidrick Gutzlaff ซึ่งคนไทยเรียกว่า หมอกิสลับ ซึ่งเดินทางมาจากประเทศจีน หมอกัตสลาฟเคยอยู่ในเมืองจินมานานจนพูดภาษาจีนได้ดี แต่ต่อมาประสบปัญหาการต่อต้านจากรัฐบาลจีน หมอกัตสลาฟจึงเดินทางมาบางกอกเพราะได้ทราบว่ามีคนจีนอยู่ในสยามเป็นจำนวนมาก ในเมืองไทย กัตสลาฟแจกยาโรคและแจกหนังสือและใบปลิวศาสนา การมาถึงของกัตสลาฟแม้จะมีอิทธิพลในหมู่มุขมนตรีที่เป็นเป้าหมายใหญ่ของการเผยแพร่ แต่คนไทยก็ตื่นตระ

¹⁰ Feltus, อ้างแล้ว, p.205

¹¹ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, กรุงเทพฯ, มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 1978 หน้า

หนัก เพราะมีหนังสือบาลีหลายเล่มทำนายไว้ว่า จะมีศาสนาตะวันตกมาทำลายพุทธศาสนา กัดสล่าฟเองก็เผยแพร่ศาสนาโดยการยกคริสตศาสนาว่าดีกว่าพุทธศาสนาอย่างไร เมื่อคริสเตียนประสพชัยชนะในพม่า ประชาชนก็ซักจะเชื่อว่าจะเกิดเหตุการณ์อย่างเดียวกันในสยาม เมื่อเวลาผ่านไป ความกลัวได้ลดน้อยถอยลง แล้วก็กลับก่อตัวขึ้นมาใหม่เมื่อมีคนนำหนังสือภาษาพม่าที่เขียนโดยสาธุคุณจัดสันมายังบางกอก หนังสือนั้นระบุว่า ในที่สุดคริสตศาสนาก็จะมีชัยเหนือศาสนาทั้งปวง¹² กัดสล่าฟเล่าว่า มีคนไทยมาถามเขาในเรื่องนี้อยู่บ่อยๆ ซึ่งเขาได้ชี้ให้เห็นน้ำหนักอันหนักกว่าของคริสตศาสนาซึ่ง "มีคนไม่เห็นด้วยเพียงเล็กน้อยเท่านั้น"

กัดสล่าฟอยู่เมืองไทยได้ 2-3 ปีก็กลับเมืองจีน ได้มีหมอสอนศาสนานิกายโปรเตสแตนต์อีกหลายคนที่ได้เดินทางมา เช่น หมออาบิล และหมอบรัดเล ซึ่งใช้วิธีการเผยแพร่ศาสนาแบบเดียวกัน คือแจกยา รักษาโรค และแจกหนังสือ ในหนังสือเหล่านี้ล้วนแสดงความเป็นปฏิปักษ์ต่อพุทธศาสนา หมอบรัดเลเขียนเล่าเรื่องว่า

"8 พ.ย. 1833 แจกหนังสือแก่ผู้มาขอเป็นจำนวนมาก ในระหว่างนี้เองมีขุนนางผู้หนึ่งซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ด้วย ได้ส่งคนมาตามข้าพเจ้าไปที่บ้าน ท่านผู้นี้ได้ถามเกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนาของเรา "ท่านว่าพวกเราคนไทย คนจีน และผู้ที่อยู่อาศัยในประเทศนี้ทุกคนล้วนเชื่อในสิ่งที่ดี และจะลืมหาย นอกเสียว่าจะกลับไปนับถือพระคริสต์ ท่านไม่คิดหรือว่าจะประสพภัยจากการกล่าวหาเช่นนั้น ท่านไม่กลัวพระมหากษัตริย์แห่งสยามจะใช้มาตรการรุนแรงกับท่านหรือ? ข้าพเจ้าตอบว่า สิ่งที่เราพิมพ์ลงไปในนั้นคือสังฆกรรมอันเป็นอมตะ และเป็นสิ่งที่พระเยซูเจ้ามีพระประสงค์จะให้เราพิมพ์ ขุนนางผู้นี้เตือนว่า สังฆกรรมเช่นนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ในหมู่คนไทย แต่แนะนำว่าเราไม่ต้องหวาดผวา แต่อยากให้เชื่อฟังคำสั่ง ข้าพเจ้าจึงตอบขุนนางผู้นั้นว่า การตีพิมพ์สิ่งนี้ขัดแย้งกับความเชื่อเดิมของพลเมืองนั้น เป็นเพราะเรามีความกรุณาต่อพวกเขา คนในแผ่นดินนี้ถูกหลอกลวงอย่างร้ายแรง และจะถูกทำลายตลอดไป ขุนนางเข้าใจเหตุผลของข้าพเจ้า และยอมรับว่าเป็นความปรารถนาดี"¹³

มิชชันนารีออกหนังสือพิมพ์

หมอบรัดเลนั้น ความจริงไม่ใช่ช่างพิมพ์ แต่เขาต้องมาพิมพ์หนังสือด้วยความจำเป็นในการเผยแพร่ศาสนา เพราะหมอสอนศาสนาคนอื่นๆไม่สนใจการพิมพ์หนังสือไทยสนใจแต่หนังสือจีน เพราะคนเหล่านั้นมีเป้าหมายที่โยกย้ายฐานการเผยแพร่ไปสู่ประเทศจีนซึ่งมีประชากรมากกว่า หมอบรัดเลพิมพ์หนังสือสอนศาสนาควบคู่ไปกับหนังสือทางโลก ซึ่งได้แก่คัมภีร์ปลูกผี (2382) ประกาศห้ามสูบบุหรี่ (2384) วัฒนธรรมอินเดีย (2384) คำเตือนเรื่องการดื่มสุรา (2385) คัมภีร์ครุฑทักขิยา (2386) และพจนานุกรมบาลี-ไทย (2387) และได้ออกหนังสือพิมพ์บางกอกริคอร์เดอร์ (ครั้งแรก) ในปี 2387 หลังจากนั้นก็มีหมอสอนศาสนาคนอื่นๆที่ออกหนังสือพิมพ์ตามมา ได้แก่หมอจันทเล (J.H.Chandler) และหมอสมิธ (Samuel Jones Smith)

ในประเทศสยามนั้น หนังสือพิมพ์เป็นของใหม่มาก ยิ่งวิธีการวิพากษ์วิจารณ์ผู้ปกครอง "สตีลล์แยงกี้" ยิ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดเชื่อฟังผู้อาวุโสในสังคมไทย ดังนั้นบางกอกริคอร์เดอร์ของหมอบรัดเลที่มีเนื้อหาในลักษณะนี้จึงต้องปิดตัวเองไปในระยะเวลาอันสั้น

¹² Missionary Herald, Vol.XXXV, April 1939, p.134-5

¹³ Journal of Doct. Bradley, Missionary Herald, vol.XXXVI, March 1840, p.84-85

บางกอกกริโคเดอ ฉบับปี 2387 ออกเป็นรายปี คนไทยเปรียบเทียบกับเหมือนหนังสือจดหมายเหตุของไทยแต่แตกต่างกันที่จดหมายเหตุนั้นเขียนด้วยมือ และเรื่องแต่ละเรื่องมีคำอธิบายอย่างยืดยาว เนื้อหาที่มักจะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนานมาแล้ว เช่นเรื่องเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี อันที่จริงบางกอกกริโคเดอ ไม่เหมือนจดหมายเหตุของไทย เพราะว่าหนังสือพิมพ์นั้นมีเนื้อหาเป็นข่าวและบทแสดงความคิดเห็น และจดหมายจากผู้อ่าน เนื้อหาเชิงวิพากษ์ของบริดเล่ได้สร้างความไม่สบายใจแก่ขุนนางเป็นอย่างมาก ครั้นปี 2388 ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษอยู่ในขั้นเลวร้ายเพราะพิพาทกันในปัญหาไทรบุรี รัฐบาลเตือนประชาชนไม่ให้ไวใจชาวต่างชาติ และไม่ได้รับหนังสือจากมิชชันนารีซึ่งมีผลกระทบต่อบางกอกกริโคเดอด้วย ข่าวลือทางการเมืองผสมกับปัญหาส่วนตัวของบริดเล่คือตนถูกตัดขาดจากคณะ ABCFM และภรรยาถึงแก่กรรม ทำให้บริดเล่ตัดสินใจเดินทางกลับสหรัฐฯ และอยู่ที่นั่นจนถึงปี 2393 เขาได้กลับมาเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง และได้ออกบางกอกกริโคเดอ อีกครั้งหนึ่งในปีพ.ศ. 2408 (นับศกแบบฝรั่ง ถ้านับแบบไทยจะอยู่ในพ.ศ. 2407) โดยเริ่มออกเป็นภาษาอังกฤษก่อนเมื่อวันที่ 16 มกราคมของปีนั้น

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อความคิดที่สำคัญ แนวความคิดวารสารศาสตร์ ได้ถูกเผยแพร่ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ทำให้เกิดการเผชิญหน้ากับอารยธรรมตะวันตกของชาวสยามครั้งที่ 1 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

กระแสความคิดที่หลากหลายไหลเข้าสู่สังคมไทยที่สำคัญ คือความคิดเกี่ยวกับ "ความศิวิไลซ์" ซึ่งปรากฏว่าถูกนำเสนอผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ไทยอย่างสม่ำเสมอตลอดมาตั้งแต่สมัยหมอบริดเลจนกระทั่งปัจจุบัน

ความศิวิไลซ์ คือเครื่องมือในการล่าเมืองขึ้นของฝรั่งยุคล่าอาณานิคม ซึ่งดูถูกดูแคลนว่าชาวโลกที่สามเป็นพวกป่าเถื่อนและด้อยพัฒนา พวกฝรั่งประกาศเงื่อนไขของความศิวิไลซ์หลายข้อ ผู้วิจัยได้พบเงื่อนไขดังกล่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ซึ่งสามารถสรุปประเด็นได้ดังจะได้อีกต่อไป

การประกาศแนวคิดดังกล่าวเท่ากับเป็นการประกาศเงื่อนไขให้คนไทยต้องปฏิบัติตาม เพราะมิฉะนั้นฝรั่งจะถือเป็นเหตุของการเอาสยามเป็นเมืองขึ้น ดังมรว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้เล่าว่า ราชสำนักไทยในสมัยนั้นต้องพยายามทำทุกอย่างเพื่อแสดงว่าตนเป็นศิวิไลซ์ มิฉะนั้นฝรั่งจะเอาไทยเป็นเมืองขึ้น (อ้าง) การประกาศแนวคิดจึงเป็นการแสดงอำนาจใหม่ของชาติตะวันตก อันทำให้สยามต้องประกาศเงื่อนไขของความศิวิไลซ์ขึ้นมาบ้าง เพื่อรักษาฐานอำนาจดั้งเดิม

แนวคิด "ความศิวิไลซ์"

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ จักรวรรดินิยมยึดครองดินแดนต่างๆ ทั่วโลก ยุโรปและอเมริกาแผ่ขยายความยิ่งใหญ่ของตนออกไปทุกหนทุกแห่ง ในพื้นที่ทวีป ในหมู่เกาะ และยังขยายอาณาเขตให้มากยิ่งขึ้นไปอีก การล่าอาณานิคมนี้มิได้มีความมุ่งหวังแต่การยึดครองประเทศเท่านั้น แต่ยังมีมุ่งหวังจะยึดครองทางจิตวิญญาณด้วย นั่นคือการทำให้ชาวพื้นเมืองเปลี่ยนศาสนา และยอมรับกรอบความคิดเกี่ยวกับความศิวิไลซ์ของชาติตะวันตก

แนวคิดกลืนวัฒนธรรมดังกล่าวทำให้เกิดการปะทะกับแนวคิดสยามดั้งเดิม โดยมีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อสำคัญ สื่อสิ่งพิมพ์ของฝรั่งชี้ให้เห็นความด้อยพัฒนาของคนไทย เช่น โจมตีพุทธศาสนาว่าเหลวไหล โจมตีกล่าวหาว่าศาลไทยไม่ยุติธรรม กินสินบาทคาดสินบน คำปฏิญาณก่อนขึ้นศาลที่ว่าถ้ากล่าวเท็จก็ขอให้เทวดาลงโทษ ก็เป็นสิ่งที่น่าขัน การพิจารณาคดีของตุลาการที่มักจะมีพินิจพินยอมจนวางอยู่บนสื่อ ชักถามคู่ความไปพลาง สิบบุรี ตีมน้ำชา

หรือเคี้ยวหมาก บ้วนหมากไปพลาง ขณะที่ตำรวจ พยาน ทนาย และคนฟังต่างก็มีพฤติกรรมอย่างเดียวกับตุลาการ ก็ไม่มีระเบียบเรียบร้อยไม่สมกับเป็นศาลยุติธรรม¹⁴ ขณะเดียวกัน มิชชันนารียังได้บรรยายโทษประหารชีวิตของไทยด้วยว่า นักโทษจะถูกลือคอด้วยไม้ ทำให้หมดสติ และปิดหูด้วยโคลน จากนั้นก็ถูกดาบฟันคอขาด

แนวคิด "คิวไลซ์" และการปะทะกันทางความคิด ระหว่างภายนอกกับภายใน และระหว่างภายในกับภายใน

1. สิทธิเสรีภาพ และมวลชน

ยุโรป ได้ต่อสู้เพื่อความหลุดพ้นจากการกดขี่ทางศาสนาและการเมืองนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา การต่อสู้ดังกล่าวเป็นไปอย่างดุเดือด รุนแรง และกินเวลานาน ทรราชจนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 18 ความยึดมั่นเกี่ยวกับเสรีภาพและความเสมอภาคของมนุษย์จึงได้รับการประดิษฐานอย่างถาวรในยุโรปและอเมริกา สงครามเพื่ออิสรภาพที่เห็นได้ชัดเจนในโลกตะวันตกได้แก่การปฏิวัติฝรั่งเศส 1789 และการปฏิวัติอเมริกา

นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อำนาจอธิปไตยได้กลายเป็นของมวลชน อเมริกาได้ประกันสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในรัฐธรรมนูญของตน หนังสือพิมพ์ของอเมริกาตั้งแต่สมัยของ กริลีย์ (Horace Greeley) เป็นต้นมา ได้พยายามหันเหเนื้อหาเข้าสู่ความเป็นอยู่ของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชนชั้นกรรมาชีพ แนวคิดใหม่ของชาวหนังสือพิมพ์ก็คือการเสนอข่าวประเภทสนองปณฺุชนวิสัย เรื่องครีกโครมและฆาตกรรม เช่นข่าวเจาะลึกของ The New York Herald ของ James Gordon Bennet ที่เจาะข่าวฆาตกรรมโสเภณีวัยรุ่นชื่อ Ellen Jewett ในปี 1836¹⁵ หนังสือพิมพ์คำนี้ถึงกลุ่มเป้าหมายใหม่คือสตรี พวกผิวสี กลุ่มปลดปล่อยทาส ซึ่งได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นนับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรม หนังสือพิมพ์ฝ่ายเหนือก่อนสงครามกลางเมืองได้พากันต่อสู้เพื่อการเลิกทาส และเป็นช่วงระยะเวลาที่มีการหยิบยกประเด็นเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของมนุษย์มาวิเคราะห์วิจารณ์กันทางหน้าหนังสือพิมพ์มากเป็นพิเศษ หนังสือพิมพ์ในอเมริกาในยุคนี้คือยุคที่หอมรดกเลได้มองเห็น และได้นำมาเป็นแม่แบบเมื่อเขาได้ออกหนังสือพิมพ์ในกรุงสยาม

สำหรับบริดเล และมิชชันนารีคนอื่นๆในบางกอกขณะนั้น รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดก็คือการปกครองแบบสาธารณรัฐ อันมีประธานาธิบดีเป็นประมุข เพราะมันคือตัวแทนของระบอบเสรีนิยมที่กำลังเฟื่องฟูอยู่ในดินแดนตะวันตก การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชอันเป็นอยู่ในสยามในขณะนั้นมิใช่จะไร้อื่นนอกจากตัวแทนของระบอบเผด็จการ หรือระบอบอำนาจนิยมที่สร้างความขมขื่นแก่ประชาชนมาช้านานหลายพันปี นั้นเป็นเหตุให้บริดเลเขียนบทความเรื่อง "กษัตริย์เมืองยูในเดตสเททส์" ลงใน บางกอกกรีกคอเคอจนถึงทำให้เกิดการตอบโต้ โดยมี "เจ้านายชั้นผู้ใหญ่" ไม่ระบุนาม เขียนไปได้ในบางกอกกรีกคอเคอ ฉบับวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2408 เรื่อง "ความสงสัยเรื่องปรัสเซียเดนต์ที่เมืองอเมริกา" ว่า พวกอเมริกันชอบยกย่องสรรเสริญบ้านเมืองของตนเอง ถ้าจริงทำไมจึงเกิดสงครามกลางเมือง หมอตอบว่า ที่ไหนๆก็เกิดกบฏขึ้นได้ทั้งนั้น และว่าผู้ถามควรอ่านหนังสือภาษาอังกฤษให้มากๆจึงจะรู้ว่าเมืองอเมริกันนั้นเป็นเอก

¹⁴ชัย เรื่องศิลป์ , ประวัติศาสตร์ไทย สมัยพ.ศ. 2352-2453 (ด้านสังคม) หน้า 193

¹⁵Newseum, News History Gazette, The Exhibition Newspaper, Vol.1, No.1, 1997

แม้แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นจะถูกตอบโต้จากกลุ่มเจ้านาย แต่ถือได้ว่าน่าจะมีอิทธิพลต่อสามัญชนกลุ่มเล็กๆที่ถือตัวว่าเป็นปัญญาชนอย่างเทียบนวรรณ ซึ่งเริ่มพูดเกี่ยวกับคำที่สามัญชนจะได้มีโอกาสพูดอย่างมีเสรีภาพ และการปกครองแบบประชาธิปไตยทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวสยามด้วยกันเองซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในเรื่องความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับสามัญชนในสมัยรัชกาลที่ 5

ยิ่งไปกว่านั้น ในบางกอกกรีกอเดอ ฉบับวันที่ 3 พฤศจิกายน 2408 เขายังได้ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์ในการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์เพื่อเปิดโปงผู้กระทำชั่วให้เกิดความละอายจะได้กลับไปประพฤติดี เป็นการให้ความรู้แก่ประชาชนประจวบเป็นแสงสว่างแก่แผ่นดิน

"อนึ่งนิวเซเปเปอ ที่เรียกว่าจดหมายเหตุนั้น,ควรคนทั้งหลายจะยินดีซื้อเอาไว้ให้เป็นสวัสดิมงคลแก่บ้านเมือง,ด้วยว่ามีคุณแก่บ้านเมืองทั้งปวงเป็นอันมาก,เพราะคนทั้งหลายได้อ่านดูจึงมีความรู้ความสว่างขึ้นได้,ก็เมื่อความสว่างเกิดขึ้นแล้ว,เป็นเหตุจะให้ความร้ายเหือดหายไป,ด้วยความร้ายกลัวความสว่างในจดหมายเหตุนี้,เพราะอย่างนั้นจึงควรจะยินดีบำรุงไว้,ให้ดับไล่หมู่เสี้ยนหนามแผ่นดินเสื่อมสิ้นไปเสีย,ต่อเมื่อผู้ใดที่ทำความชั่วข่มขี้,เขาจึงได้มีใจเส้าเกรงกลัวเกลียดชังในหนังสือเหล่านี้,แลอยากจะทำย่ำยีให้ยับเยินเสีย,ก็คนทั้งหลายที่ทำการมร้ายนั้น,ครั้นเรื่องราวของตัวแพร่งพรายกระจ่ายออกไป,ก็จะมีความล่อยขึ้นบ้างละการชั่วเสีย,กลับทำความดีมากขึ้นทุกวันๆ"

เมื่อหมอสมิธ (Samuel J. Smith) ออกหนังสือพิมพ์ชื่อ Siam Repository เขาก็ได้เขียนบทความเรื่อง Free Press เรียกร้องเสรีภาพในการอภิปรายความคิดเห็น

"เราต้องการให้เสรีภาพเป็นผู้ปกครองในที่พระราชอาณาเขตของเรา เราปรารถนาจะให้แอกทั้งหลายแตกหักทำลายไปให้สิ้น ประเทศสยามควรจะได้เข้าถึงพระเจ้า ทั้งต้อนรับแสงสว่างและเสรีภาพในทุกหนทุกแห่ง ของงยินยอมให้โบสถ์โปรเตสแตนต์เพิ่มทวีคูณ รวมทั้งเอกสารทางศาสนาของนิกายโปรเตสแตนต์นอกจากนั้นของงยินยอมให้สตรีได้ยืนอยู่ที่ที่สวรรค์มีพระประสงค์จะวางเธอไว้ ก็เป็นผู้คิดคู่ช่วยเหลือของสามีของเธอ

สตรีนั้นถูกกดเป็นทาสในประเทศตะวันออก ของงยินยอมให้เธอได้รู้จักรสหวานของเสรีภาพ และให้ได้รับการสั่งสอนให้รู้ถึงตำแหน่งอันแท้จริงที่พระเจ้าประทานให้เธอครอบครอง"¹⁶

บริดเลเข้ามาเมืองไทย ยังได้เห็นสภาพแห่งความเป็นพลเมืองชั้นสองของสตรีสยาม เขาต่อสู้เพื่อยกสถานภาพของสตรี ที่ถูกกดขังจนดูประหนึ่งทาสที่ชายจะทำอะไรก็ได้ สตรีนั่งหน้าสลอนหลายสิบคน ในสถานะภรรยาของผู้ชายคนเดียว หมอบริดเลเห็นว่ามันคือสัญลักษณ์ของสังคมที่ล้าหลัง ใน **Bangkok Calendar** บริดเลผู้ซึ่งเป็นบรรณาธิการได้เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมของคนไทย หลายแนวคิดที่นำเสนอค่อนข้างจะเป็นเชิงลบ เช่น บริดเลคัดค้านการมีภรรยามากกว่าหนึ่ง ดังปรากฏใน **Bangkok Calendar** ฉบับปี พ.ศ.๒๔๐๕ ดังนี้

จากรายพระนามข้างบนนี้เราจะสังเกตได้เองว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีโอรสจากพระราชมารดา๒๗ พระนาง.....พระราชมารดาเหล่านี้ทรงได้

¹⁶Siam Repository, Volume I, January 2412

รับเงินเลี้ยงชีพจากรัฐบาลด้วยกันทุกองค์.....ส่วนพระเจ้าอยู่หัวองค์ที่สอง(พระปิ่นเกล้าฯ)ทรงมีโอรสจากพระราชมารดา๒๕พระนาง.....ส่วนบรรดาขุนนางผู้ใหญ่ต่างก็มีภรรยา๑๐นางบ้าง ๕๐นางบ้าง บางทีก็ถึง๕๐นาง เราขออ้อนวอนพระเจ้าอยู่หัวให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขเรื่องการมีภรรยา(โดยทรงมีพระชายาแต่พระองค์เดียวเพื่อเป็นแบบฉบับ) แลด้วยกการออกกฎหมายห้ามการมีภรรยาโดยทั่วถึงกัน คุณธรรมความดีและความเจริญรุ่งเรืองของกรุงสยามจะแพร่ขยายออกไปไม่ได้ จนกว่าการมีภรรยาจะถือว่าเป็นความผิดทางอาญา

หมอสอนศาสนา ไม่แต่เฉพาะ บรัดเลเท่านั้น ได้ถือว่า สิทธิของสตรีเป็นสิ่งสำคัญ เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ เพราะในสหรัฐอเมริกาเองก็กำลังรณรงค์ในเรื่องสิทธิของสตรี ซึ่งนับเป็นคลื่นลูกใหม่ที่ท้าทายขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของไทยเป็นอย่างมาก สตรีไทยแทบจะไม่มีโอกาสตัดสินใจด้วยตัวเอง ถ้าไม่ใช่ใครก็ตามที่ตัวเองก็แทบจะหมดโอกาสเรียนหนังสือ ชีวิตเมื่อโตเป็นสาวก็แต่งงาน แต่งงานแล้วก็มีลูก ซึ่งการมีลูกนั้นก็เสี่ยงต่อความเป็นความตายเป็นอย่างมากเพราะเวลานั้นยังไม่มีความรู้และเครื่องมือทางแพทย์ที่ทันสมัย ปัญหาเรื่องสิทธิสตรีนี้ค่อยๆแทรกซึมเข้าสู่สังคมไทย ผูกเชื่อมต่อกันเป็นสายโซ่ ผ่านปัญญาชนสยามยุคแรกเช่นเทียนวรรณ ซึ่งเขียนหนังสือ "บำรุงนารี" เพื่อพัฒนาสตรี และรัชกาลที่ 6 ทรงพระราชทานพระบรมราชโองการ "โคลนติดล้อ" เพื่อเรียกร้องสิทธิสตรี แต่แม้กระนั้น แนวคิดนี้ก็ไม่ได้รับการตอบรับจากนักหนังสือพิมพ์ร่วมสมัยของพระองค์นัก และยังเป็นสาเหตุให้คนไทยทะเลาะกันเองใน "สงครามปากก" ด้วย

2. ศาสนาคริสต์และเทคโนโลยี__พรแห่งพระเจ้า

เนื่องจากหมอสอนศาสนาชอบมีวัตถุประสงค์เบื้องต้นที่จะเผยแพร่ศาสนา ความคิดที่ได้รับการเผยแพร่ในขณะนั้นก็คือ ศาสนาคริสต์คือศาสนาที่เที่ยงแท้เป็นเอกในโลกร และเพื่อที่จะให้คริสตศาสนาได้รับการประดิษฐานในสังคมไทย พวกหมอสอนศาสนาจึงชี้ให้เห็นว่าผู้ที่ถือศาสนาพุทธมีแต่จะย่อยยับทำลายเนื่องจากเป็นพวกมีบาป เป็นศาสนาของคนโง่ ดังบรัดเลได้เขียนเปรียบเทียบในบางกอกกรีกูเดอ ฉบับวันที่ 3 พฤศจิกายน โดยยกนิทานเรื่องบุรุษแบกฟางเดินมา บุรุษอีกคนหนึ่งเห็นเข้าก็สงสารยื่นเพชรให้กลับไม่เอา บอกว่าฟางนั้นตนถือมานานแล้ววางไม่ได้ ถึงใครจะยื่นของใหม่มาให้คิดว่าจะไม่เอา หมอจบข้อคิดโดยสรุปว่า เกิดเป็นคนมีสมองควรเลือกเอาได้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว

กรณีมีฝรั่งมาเผยแพร่คริสตศาสนา พวกขุนนางไทยไม่พอใจ และได้มีการโต้วาทีกันเรื่องนี้อยู่เรื่อยๆ ดังปรากฏใน โทศลกกิจจานุกิจ ของเจ้าพระยาทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดี ที่กล่าวถึงข้ออ้างในการเผยแพร่ศาสนาของหมอกัสแวนด์ (Caswell) ผู้ได้รับพระกรุณาให้เข้าไปสอนภาษาอังกฤษถวายเจ้าฟ้ามงกุฎ ทั้งยังได้รับการอนุมัติให้ใช้สถานที่ในวัดบวรนิเวศสอนศาสนาได้ว่าหมอสอนว่า

"คำสวดอ้อนวอนของพวกศิษพระฤๅษโตะ ถ้าพระองค์พอพระทัย ก็ประทานให้ตามความปรารถนาก็มีบ้างไม่สูญทีเดียว การที่พระองค์ โปรดประทานให้ก็เห็นประจักษ์อยู่ คือชาวยุโรปและชาวอเมริกันมิวิชาช่าง อันประเสริฐแลคิดทำเรือกลไฟ รถกลไฟ แลสายเตลคราบ ปืน เครื่องอาวุธทิวเสศกว่ามนุษย์ทั้งโลกไม่ใช่ๆ ทุกวันนี้ ประเทศใดที่ไม่ได้ถือพระเยซูคฤๅษเจ้าก็โง่โง่ไปไม่ใช่ๆ จะว่าไม่เห็นประจักษ์อย่างไรได้ ถ้ามองว่าด้วยการแก่ชราไข้เจ็บแลทุกข์โศกนั้นศที่มีเหมือนกันทั้งโลก ไม่ใช่เสศกว่ากันสิ่งไรเลยนั้น หมอกัสไม่แก้ เอาแต่การที่บ้านเมืองแผ่นดินเขาเจริญด้วยวิชาความรู้ขึ้นมาแก่ การเรื่องนี้พระเจ้าประทานสติปัญญาให้แก่ชาวยุโรปจริงๆไม่จริงก็ไม่รู้ ไม่มีผู้ใดเห็นแลท่านที่ไม่ได้ถือศาสนาพระเจ้าผู้สร้าง เป็นแต่เฉยๆอยู่ในแผ่นดินยุโรปเป็นอันมากท่านนั้นก็มิสติปัญญาเหมือนกับผู้ที่นับถือด้วยเกล้า จะว่าดังนี้ก็เป็นทางไกลจะว่าแต่ที่เห็น

ใกล้ๆ พวกไท มอญ พม่า จีน ยวน ลาว เขมร ที่เข้า
 ริกถือศาสนา พระกฤษโศเจ้าเคร่งครัด ประพฤติเข้มแข็งยิ่งกว่าชาวยุโรปที่เข้า
 มาอยู่ ณ กรุงเทพมหานครนั้นอีก ทำไมพระผู้เป็นเจ้าของที่เที่ยงแท้จึงไม่ประทาน
 ความชอบแลสติปัญญาแก่คนเหล่านั้นให้มีความวิเศษกว่าคนที่เขาไม่ได้เข้าริศ
 นั้นเล่า ข้าพเจ้าเห็นว่า คนที่เขาไม่ได้เข้าริศ เขาก็มีทรัพย์สิ้นเงินทองมีความ
 สุขความสบายมากก็คนที่เข้าริศนั้นมีแต่เป็นนี้เป็นทาสเขามากกว่าคนที่ไม่ได้
 เป็นนี่เขาพวกเข้าริศที่อยู่ในประเทศสยามนี้ก็มาก ไม่เห็นผู้ใดมีความเจริญมั่งมี
 จนมีชื่อเสียงขึ้นก็ไม่มีแต่สักคนหนึ่ง คนเหล่านี้ก็สวดอ้อนวอนขอพระผู้เป็นเจ้าของ
 อยู่เสมอเป็นนิจ ก็ไม่เห็นได้สิ่งไรตามความปรารถนา หมอแก้วว่าพวกเข้าริศนี้
 เขาถือศาสนาไม่จริง พระจึงไม่โปรดเขา 17

โกศลกิจงานุกิจ นี้ เกิดขึ้นโดยแรงผลักดันที่ศาสนาของคนไทยถูกดูหมิ่น
 เหยียดหยาม เจ้าพระยาทิพากรวงษาผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศจึงแต่งแก้
 ด้วยไม่ประสงค์จะให้เด็กไทยเชื่อคำอ้างของหมอสอนศาสนา เนื้อหาของโกศลกิจงานุกิจ
 เป็นไปในทำนองเดียวกันกับที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เคยทรงนิพนธ์บทความมาตอบโต้
 กับหมอสอนศาสนาทางหนังสือพิมพ์ ซึ่งในเรื่องนี้ บรัดเลก็ยอมรับว่าเนื้อหาของหนังสือ
 หลวงกับโกศลกิจงานุกิจเป็นไปอย่างสอดคล้องต้องกันจริง¹⁸ ซึ่งแสดงให้เห็นกระแสด้าน
 แนวคิดทางศาสนาอย่างชัดเจน และการไม่ยอมรับว่า ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่จะทำให้คน
 ถึงซึ่งความ "ศิวิไลซ์"

**แม้ชาวไทยจะไม่ยอมรับศาสนาคริสต์ แต่อิทธิพลของหมอสอนศาสนาก็มีต่อสังคม
 ไทยในยุคนั้น**

ในยุคสมัยของหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างยุคเก่ากับยุคใหม่นี้ ประเทศสยามได้มีเจ้า
 นายพระองค์หนึ่งผู้ซึ่งทรงมีสัมพันธกับพวกฝรั่งเป็นอย่างดี เจ้าฟ้ามงกุฎคือเจ้านายพระองค์
 นั้น และตลอดช่วงการปกครองของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้ทรงผนวชอยู่ที่วัดสมอราย
 และวัดบวรนิเวศ เจ้าฟ้ามงกุฎทรงเล็งเห็นความจำเป็นของประเทศที่จะต้องรับคลื่นอารย
 ธรรมลูกใหม่อย่างไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ส่วนพระองค์เองนั้นก็มีความสนพระทัยในวิทยา
 การตะวันตกเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อได้เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ได้ทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะ
 ให้ประเทศสยามได้ก้าวไปข้างหน้าเทียบทันประเทศตะวันตก และทรงห่วงใยภาพพจน์ของประ
 เทศ ไม่ประสงค์ที่จะให้ชาติยุโรปเรียกขานประเทศสยามว่าเป็นประเทศล้าหลัง ได้ทรงเปลี่ยนแปลง
 แปลงกฎเกณฑ์ต่างๆ อันเป็นประเพณีเดิมของไทยอย่างมากมายเพื่อความ "ศิวิไลซ์"

พระราชภาระกิจในการปฏิรูปพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัด
 ถึงอิทธิพลแนวคิดตะวันตก เมื่อทรงผนวชอยู่นั้น ทรงมีพระดำริเห็นว่า พระสมัณนั้นมิได้ปฏิ
 บัธิต้องตามพระวินัย มีแต่พระมอญที่เคร่งพระวินัยมากที่สุด ในปีพ.ศ. 2380 ทรงได้รับแต่งตั้ง
 ให้เป็นเจ้าอาวาสวัดบวร ได้ทรงปฏิรูปพระพุทธศาสนาเข้าสู่ธรรมยุติกนิกาย ทรงปฏิรูปกฎ
 เกณฑ์และพิธีกรรม ชำระพระไตรปิฎก รับหลักปฏิบัติหลายอย่างของพระมอญมาใช้ รวมทั้ง
 การครองผ้า การถือบาตร และพิธีบวช ปฏิเสธ ไตรภูมิ และชาดก ว่าเป็นเพียงตำนาน พระ
 ธรรมยุติพยายามยกระดับจากความเชื่ออย่างมงายไปสู่ความมีเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์แบบตะ

17 เจ้าพระยาทิพากรวงษามหาโกษาธิบดี, โกศลกิจงานุกิจ, โรงพิมพ์พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์, 2415

18 Bangkok Calendar, 1867

"The book appears to embody all the discussions that were carried on in the Bangkok Recorder between a Buddhist Champion and ourselves two years ago, and goes far beyond the point then reached.-----The answers are generally according to Buddhist notions with here and there a smattering of western science, but prodigiously erroneous as a whole.

วันตก ซาดกถูกปฏิเสธเพราะไม่มีเหตุผลและไม่เป็นวิทยาศาสตร์ เหตุผล ถูกนำมาใช้เป็นหลักในการศึกษาพระพุทธศาสนา¹⁹ อิทธิพลของวัดบวรดูจะเด่นชัดเพราะได้ปรากฏมีพระสงฆ์จำนวนมากตั้งข้อสงสัยในสิ่งที่ตนศึกษาอยู่มากขึ้น หมอบรัดเลย์บันทึกว่า ในบรรดาผู้ที่ไปขอหนังสือเผยแพร่พระคริสต์ธรรมนั้น มีพระสงฆ์เป็นจำนวนมากซึ่งเป็นที่ควรแก่ความประหลาดใจเพราะในที่แห่งอื่นในโลก พระนอกศาสนาคริสต์ คือผู้ที่จะแสดงตนเป็นปฏิปักษ์ต่อพวกมิชชันนารี พระสงฆ์เหล่านี้อ่านหนังสือของพวกมิชชันนารีแล้วก็ได้มีการเดินทางมาซักถามเพื่อความกระจ่าง ยิ่งไปกว่านั้น ยังได้มีพระจำนวนมากเข้ามาฟังพวกมิชชันนารีสอนศาสนาในวัดบวรด้วย อันแสดงให้เห็นถึงจิตใจที่เปิดกว้างและประสงค์จะรับรู้สิ่งที่ไหลบ่ามาจากโลกศิวิไลซ์ ปลายรัชกาลที่ 3 วัดบวรมีพระเพิ่มขึ้นถึง 130-150 รูป และมีวัดธรรมยุติเพิ่มอีก 5 วัดในปีพ.ศ.2394 อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปดังกล่าวไม่มีผลต่อราษฎรส่วนใหญ่ เพราะส่วนใหญ่ยังคงถือโชกลาง ถือผี และไสยศาสตร์อยู่เช่นเดิม

อิทธิพลอีกประการหนึ่งของศาสนาคริสต์ที่มีต่อพุทธศาสนา คือการเปลี่ยนจุดเน้นของการบวชเพื่อศึกษาพระธรรมเป็นการเน้นให้พระออกไปสอนแก่ราษฎร พระธรรมยุติกนิกายให้พระเป็นครูเหมือนพวกมิชชันนารี และให้พระสอนด้วยภาษาธรรมดา ไม่ให้สอนยากๆ หรือเทศน์เป็นภาษาบาลี เจ้าฟ้ามงกุฎยังทรงนิพนธ์บทสวดทำวัตรเช้าเย็นและคำถวายทาน ทั้งทรงพิมพ์บทสวดและคำสอนต่างๆออกเผยแพร่ด้วย

3. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

แต่กระนั้น คนไทยก็ยอมรับในความเจริญรุดหน้าของชาติตะวันตก มองเห็นเคลื่นลูกใหม่ของอุตสาหกรรมที่จะเข้ามาแทนที่สังคมเกษตรกรรม ดังนั้นในส่วนหนึ่งคนไทยจะยอมรับว่า เป็นสัญญาณดีของความเจริญ แต่ในขณะเดียวกันก็มีการต่อสู้เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และแบบแผนการดำเนินชีวิตภายใต้กรอบอารยธรรมเกษตรกรรมเอาไว้

ในสมัยรัชกาลที่ 3 ชาติตะวันตกหลายชาติได้เดินทางเข้ามาติดต่อกับคนไทย ที่สำคัญคือ อังกฤษ ซึ่งได้เริ่มเข้ามาตกลงทำสนธิสัญญาทางการค้า และต่อมาอเมริกาก็ได้ดำเนินรอยตาม สินค้าเข้าที่สำคัญที่ไทยต้องการจากชาติตะวันตกในขณะนั้นคือ ปืน ซึ่งทูตอังกฤษได้จัดบันทึกไว้ว่า ไทยแสดงให้เห็นถึงความต้องการสินค้าชนิดนี้เป็นอย่างมาก ในการเจรจาทางการทูตทุกครั้ง ความต้องการอาวุธที่ทันสมัยของไทยน่าจะเกิดขึ้นด้วยปัญญาความมั่นคงของชาติเมื่ออังกฤษยึดได้กรุงมณฑลเฉยของพม่า และได้รับคำแนะนำจากชาวจีนผู้มีประสบการณ์จากประเทศของตนว่า คนอังกฤษจะเข้ามาอย่างเป็นทางการ เพื่อหาทางจะกลืนกินประเทศในบั้นปลาย²⁰

เจ้าฟ้ามงกุฎ และเจ้าฟ้าจุฑามณี (ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า) ก็มีความสนพระทัยในกิจการต่อเรือ และกิจการพิมพ์เป็นอย่างมาก²¹ ทรงติดต่อกับหมอสอนศาสนาอยู่เนืองๆ เพื่อเรียนรู้วิทยาการก้าวหน้าต่างๆ เมื่อหมอบรัดเลย์ได้นำแท่นพิมพ์เข้ามาในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกนั้น เป็นที่สนใจจากราชสำนักเป็นอันมาก เจ้าฟ้ามงกุฎทรงส่งตัวแท่นมายังคณะแบบดิสต์เพื่อขอซื้อตัวพิมพ์ภาษาพม่าและตัวพิมพ์ภาษาไทย เจ้าฟ้าจุฑามณีเสด็จไปเยือนโรงพิมพ์ของหมอจันทเล (J.H.Chandler) และทรงขอให้หมอจันทเลไปเยือนโรงพิมพ์ของพระองค์ท่านซึ่งทรงสร้างเลียนแบบโรงพิมพ์ของหมอจันทเลนั่นเองหมอจันทเลยังได้ขายเครื่องกลึงและเครื่องมือเล็กๆอีก ๒-๓ ชิ้นแก่เจ้าฟ้าจุฑามณีในราคา 100 เหรียญอเมริกัน และส่งเครื่องจักรใหม่ของตัวเองเข้ามาโดยผ่านคณะมิชชันนารีในบอสตัน และยังส่งเครื่องจักรเข้ามาเพื่อ

¹⁹ Walter Vella , เรื่องเดิม, p.39-41

²⁰ Walter Vella, เพิ่งอ้าง

²¹ รายละเอียดเกี่ยวกับความสนพระทัยของเจ้าฟ้ามงกุฎและเจ้าฟ้าจุฑามณีเกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ท้าวอนไต้ใน บันทึกของหมอบรัดเลย์ ในหนังสือ ประชุมพงศาวดารเล่มที่ ๑๘

เจ้าฟ้าจุฑามณีและพระนายไวย (หลวงนายสิทธิ) อีกด้วย หมอจันทเลมีความก้าวหน้าถึงขนาดเดินทางกลับไปอเมริกาเพื่อสั่งซื้อแท่นพิมพ์ที่ใช้กำลังเครื่องจักรไอน้ำแทนเครื่องเก่าๆ แต่ขณะแบบดิสต์ไม่สนับสนุนเขาจึงต้องเดินทางกลับสยามด้วยความผิดหวัง เนื่องจากหมอจันทเลผู้นี้เป็นวิศวกร ในปีพ.ศ.๒๓๘๗ ได้ช่วยเจ้าฟ้าจุฑามณีต่อเรือ และต่อมาจึงได้ประกอบกิจการค้าโดยสั่งซื้อเครื่องจักรจากต่างประเทศ อาทิเช่นเครื่องจักรที่ใช้ในกิจการต่อเรือและโรงสี เครื่องจักรการพิมพ์ เข้ามาขายในกรุงเทพฯ โดยใช้วิธีให้เครดิตลูกค้า แต่เนื่องจากจัดระบบการค้าขายไม่ดีพอจึงประสบความล้มเหลว ถูกฟ้องศาลและแพ็คดีวิลเลียม เบอร์เดนจนต้องประกาศขายเลหลังเครื่องพิมพ์ แท่นพิมพ์ อุปกรณ์การพิมพ์ ทั้งยังต้องขายเลหลังบ้านเรือนเรือสวน หมดลิน²² ประเทศไทยยังให้ความสำคัญกับการซื้อเรือและการต่อเรือกำปั่นแบบของฝรั่ง เนื่องจากสามารถเดินทางไปค้าขายได้ในที่ไกลๆ ขุนนางไทยคนสำคัญคือหลวงนายสิทธิ บุตรชายของเจ้าพระยาพระคลัง (ฝรั่งเรียกว่า พระคลัง__เป็นผู้มีบทบาทในราชสำนักเป็นอย่างมากและยังรับภาระในการติดต่อกับต่างประเทศด้วย) เป็นผู้สนใจในงานช่างเป็นอย่างมาก ได้ต่อเรือกำปั่นลำแรกของไทย ตั้งชื่อว่า Ariel ในปีพ.ศ.2378 ต่อเสร็จแล้วยังได้ชวนพวกมิชชันนารีได้แก่หมอบรัดเลและหมอจอห์นสันและครอบครัวลงเรือไปเที่ยวจับตุง เป็นการแสดงให้พวกมิชชันนารีได้เห็นความ"เจริญ"ของไทย หลวงนายสิทธิผู้นี้ ต่อมาคือ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

พวกหมอสอนศาสนายังได้นำวิทยาการแพทย์เข้ามาเผยแพร่ หมอกัตสลัฟ (Gutzlaff) ซึ่งเป็นมิชชันนารีโปรเตสแตนต์คนแรกที่เดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทยได้แจกยารักษาโรคควบคู่กับใบปลิวคำสอนทางศาสนา เป็นเหตุให้คนไทยเรียกพวกมิชชันนารีรวมๆกันไปหมดว่า "หมอ" ทั้งๆที่บางคนไม่ได้เป็นหมอ บรัดเลนั้นได้มีโอกาสในวันที่ 7 เมษายน ได้รับรับสั่งจากเจ้าฟ้าใหญ่ หรือเจ้าฟ้ามงกุฎ ให้เข้าเฝ้าที่วัดราชาธิวาส (เวลานั้นยังเรียกว่า วัดสมอราย) เพื่อถวายการรักษาโรค และยังได้มีโอกาสเข้าถวายการรักษาพระชนนีในเจ้าฟ้าใหญ่ คือสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีด้วย งานการแพทย์ที่สำคัญของบรัดเลอันทำให้ชื่อเสียงของเขาไกลไปไกล คืองานผ่าตัดแขนพระสงฆ์ที่ประสบอุบัติเหตุพลูระเบิดที่วัดประยุรวงศาวาส อันถือว่าเป็นการผ่าตัดโดยใช้วิทยาการตะวันตกเป็นครั้งแรกในกรุงสยาม และงานปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษได้ประสบความสำเร็จเป็นครั้งแรกในกรุงสยาม นอกจากนั้นเขายังได้พิมพ์หนังสือเรื่องคำภีร์ครุฑรักษาเพื่อแนะนำการดูแลรักษาหญิงที่คลอดบุตร นอกจากนั้นเขายังได้พิมพ์หนังสือแนะนำวิทยาการก้าวหน้าอื่นๆเช่นพิมพ์ปฏิทินตามสุริยคติ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดการพิมพ์ปฏิทินในเมืองไทย²³ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯยังได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯให้หมอเข้าไปสอนวิชาแพทย์แก่แพทย์หลวงในราชสำนักอีกด้วย

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของชาติตะวันตก เป็นที่ยอมรับจากชนชั้นสูงชาวสยามอย่างไม่มีข้อสงสัย เพราะเป็นบทสำคัญของความ"ศิวิไลซ์"

บรรณาการจากประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ซึ่งให้เห็นถึงสิ่งของต้องพระทัยที่ส่วนใหญ่เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยจากตะวันตก ประดิษฐานที่ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และอาวุธ ในปี ค.ศ.1856 ทาวน์เซนต์ แฮร์ริส นำบรรณาการมาถวายประกอบด้วย กระจกใหญ่ขนาด 80x56 นิ้ว 2 บานพร้อมกรอบไม้สลักอย่างสวยงาม หูโคมแก้วเจียรไนย (แซนเดอเลีย) อย่างหู 2 ตัว กล้องไมโครสโคปชนิดต่างๆพร้อมอุปกรณ์ป็นชนิดต่างๆ ภาพนายพลวอชิงตันและนายพลเพียร์ซ ขนาดเท่าตัวจริง ฉากซึ่งแสดงแผนที่ประ

²² รายละเอียดเกี่ยวกับหมोजันทเล หาอ่านเพิ่มเติมได้ใน บางกอกกรีกอเคอ ฉบับเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๐๕ ซึ่งหมอบรัดเลรายงานข่าวโดยละเอียดเนื่องจากมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับหมोजันทเลเป็นส่วนตัว หมोजันทเลเคยมาเข้าบ้านหมอบรัดเลที่ข้างวังกรมหลวงวงษาอยู่ตั้งแต่ครั้งยังไม่รั่วรยจากการประกอบอาชีพค้าขาย

²³ ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ ๑๘

เทศสหรัฐอเมริกาพร้อมคำอธิบาย เอนไซโครปิเดียและศัพท์านุกรมเวบสเตอร์ ภาพเมืองต่างๆ ของสหรัฐเช่นวอชิงตัน นิวออร์ลีนส์ นิวยอร์ก บอสตัน ฟิลาเดลเฟีย ภาพรถไฟ บรรณาการถวายพระเจ้าอยู่หัวองค์ที่ 2 คือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯก็คล้ายคลึงกัน เพียงแต่ลดจำนวนลงไป ส่วนของที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯทรงมอบแต่ประธานาธิบดี เพียร์ซได้แก่พระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์ท่านกับสมเด็จพระราชินี พระแสงดาบ กริช และ ศาสตราวุธต่างๆที่ประดับอย่างสวยงามด้วยของมีค่าเช่นทองและเงิน วัสดุวางหมึกและ ปากกาทำด้วยทองและ ปากกาทองมีปากทำด้วยพลาคินัม เครื่องเงิน แจกกันฝังมุก กลองประดับด้วยเงิน และผ้าไหม เป็นต้น ในปีเดียวกันราชสำนักไทยได้รับราชบรรณาการจากพระ นางเจ้าวิคตอเรียเป็นที่วางหมึก ลูกมือ ภาพสลักพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระนาง เจ้าวิคตอเรีย ปืน แวนตา กล้องถ่วงรูปพร้อมอุปกรณ์ เครื่องแก้ว ภาพวาด แสดงวิทยาการทางฟิสิกส์โอลิย เครื่องจักรกล และประวัติศาสตร์ แผนที่มหาสมุทรอินเดียและทะเลจีน ราชบรรณาการทั้งสองอย่างหลังนี้ชำรุดเสียหายไปบางส่วน นอกจากนั้นยังได้รับ ภาพโมเดลเครื่องจักรรถไฟและพาหนะเครื่องจักรอย่างอื่น นาฬิกา ภาพแสดงทางดาราศาสตร์ และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์อื่นๆอีกด้วย²⁴

อาจจะกล่าวได้ว่า กลิ่นลูกใหม่ของลัทธิอุตสาหกรรมอันเป็นผลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 อันเป็นผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและข้อขัดแย้ง อย่างไม่รู้หวงในยุโรปและอเมริกานั้น กลิ่นลูกเดียวกันได้ถูกแผ่ขยายเข้ามาในประเทศไทย โดยการนำของพวกทูต พ่อค้า และมิชชันนารี พวกฝรั่งพยายามที่จะแสดงให้คนไทยได้เห็นว่าเป็นประเทศตะวันตกนั้นได้เจริญรุดหน้าไปแล้วอย่างไรในบรรดาเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงโปรดปรานวิชาดาราศาสตร์มากที่สุดจึงจะเห็นได้ว่าฝรั่งได้นำเอาประดิษฐ์กรรมประเภทนี้เข้ามาถวายเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีและของฟุ่มเฟือยเหล่านี้ถูกจำกัดอยู่แต่ในราชสำนัก เป็นความสนใจและความเพลิดเพลิน ตลอดจนความสุขสบายของชนชั้นสูงเท่านั้น และราชสำนักยังสามารถรักษาระเบียบทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและการดำเนินชีวิตแบบเก่าของสังคมเกษตรกรรมเดิมไว้ได้โดยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบศักดินา เทคโนโลยีและของฟุ่มเฟือยต่างๆที่ราชสำนักให้ความสนใจและได้มาจึงเป็นเพียงการยอมรับในสิ่งหนึ่งที่แสดงความ "ศิวิไลซ์" แต่เป็นการยอมรับที่ไม่ขัดต่อพื้นฐานค่านิยมเดิมของคนไทย อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีข้อขัดแย้งระหว่างสองอารยธรรมเสียเลย

เจ้าฟ้ามงกุฎทรงสนพระทัยวิชาดาราศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง ตั้งแต่ยังทรงผนวช ก็ได้ทรงตีพิมพ์เรื่องการค้าณสุริยุปราคาในปีพ.ศ.2393 เพื่อที่ว่าสหราชอาณาจักรของพระองค์จะได้ทราบว่ามีพระปรีชาสามารถที่จะคำนวณสุริยุปราคาและการโคจรของดวงดาวได้ ²⁵ ทรงสนพระทัยดาราศาสตร์จนวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพ

ความทันสมัยของพระองค์ยังปรากฏในการที่ทรงยกเลิกประเพณีการจิ้มก้องเงิน เพราะกลัวฝรั่งจะดูถูกไทย กล่าวคือ ตามประเพณีเดิม พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ของไทยทุกๆพระองค์จะต้องส่งพระราชสาสน์ไปถวายพระเจ้ากรุงจีน ณ กรุงปักกิ่ง เมื่อได้เสด็จขึ้นครองราชย์ก็ได้ทรงกระทำตามราชประเพณี เมื่อต้นปีพ.ศ.2394 แต่คณะทูตไทยที่เดินทางไปถูกปล้นเสียกลางทาง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯทรงมีพระราชดำริว่า การส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายกษัตริย์จีนเท่ากับเป็นการยอมรับว่าไทยเป็นเมืองขึ้นของจีนซึ่งเป็นการเสีย

²⁴ Abbot Low Moffat, *Mongkut, the King of Siam* (Cornell University 1961), Appendix I, p.186-195

²⁵ Abbot, เรื่องเดิม, p.169

ชื่อเสียงของไทย²⁶ และจะเป็นเหตุให้ฝรั่งสิ้นความนับถือเมืองไทย จึงทรงออกประกาศยกเลิกประเพณีส่งบรรณาการถวายพระเจ้ากรุงจีนทุกๆ 3 ปีอย่างเด็ดขาด

นอกจากนั้น เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ไทยได้ประกอบกิจการค้ากับชาวต่างประเทศอย่างสะดวกมากขึ้น ยังได้ทรงอนุมัติให้ใช้เงินเหรียญ เหมือนกับในจีน อินเดีย พม่า มอญ ฯลฯ เพราะฝรั่งเข้ามาค้าขายก็เอาเงินเหรียญ เข้ามา คนไทยไม่ยอมรับ ฝรั่งต้องไปจ้างให้คนไทยทำเงินตรา ก็ทำไม่ทัน ทำให้การค้าชะงักงัน จึงทรงกำหนดให้คนไทยใช้เงินเหรียญ ได้โดยให้ 3 เหรียญ เป็นตราตำลึงบาท ซึ่งหนึ่งเป็นเงินเหรียญสี่สิบแปดเหรียญเงินตรา 10 ซึ่งเป็นเงินเหรียญ 480 เหรียญ แต่ประกาศใช้แล้วคนไทยสับสนมาก จึงกำหนดเสียใหม่ว่า 3 เหรียญ เท่ากับ 5 บาท

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ประเทศสยามเริ่มผลัดตนเองไปสู่ความทันสมัย ยอมรับเทคโนโลยีต่างๆ ที่ล้นไหลเข้ามาอย่างไม่หยุดยั้ง โดยที่พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางคือด่านแรกที่ปะทะกับคลื่นอารยธรรมดังกล่าว ก่อนที่จะแพร่ขยายสู่มวลชนในภายหลัง เทคโนโลยีทางการพิมพ์ได้เคลื่อนย้ายจากโลกตะวันตกเข้ามาสู่กรุงสยามในสมัยเดียวกันนี้ โดยมีตราขางประทับว่า มันคืออีกสัญลักษณ์หนึ่งของความ "ศิวิไลซ์" มันได้รับการต้อนรับจากราชสำนักกรุงสยามเป็นอย่างดี และหลังจากการมาถึงของแท่นพิมพ์ไม่นานนัก ประเทศสยามก็ได้ยอมรับความ "ศิวิไลซ์" ในอีกรูปแบบหนึ่งของชาติตะวันตกคือ การทำหนังสือพิมพ์.

4 .หนังสือพิมพ์

พวกหมอสอนศาสนาได้นำเอาวิทยาการทางวารสารศาสตร์เข้ามาเผยแพร่ในหมู่คนไทย โดย บรัดเลได้เริ่มต้นออกหนังสือพิมพ์ บางกอกริกอเดอ เมื่อปี พ.ศ.2387 แต่ในครั้งนั้นไม่ได้รับการยอมรับจากราชสำนักนัก เนื่องจากเนื้อหาที่วิพากษ์วิจารณ์ชนชั้นปกครองยังไม่ได้รับการยอมรับ ต่อมาได้มีหมอสอนศาสนาคนอื่น ๆ ได้ออกหนังสือพิมพ์เช่นหมอจันทเลออก **Bangkok Calendar** และหมอบรัดเลได้ออก **บางกอกริกอเดอ** อีกครั้งในปีพ.ศ.2408 ครั้งนี้ บรัดเลได้พยายามประกาศให้คนไทยเข้าใจว่า หนังสือพิมพ์ก็คือสัญลักษณ์ของความศิวิไลซ์อีกอย่างหนึ่ง เขาได้เล่าว่า หนังสือพิมพ์มีความหมายต่อชาติที่เจริญแล้วเช่นอเมริกาอย่างไร ที่อเมริกามีการออกหนังสือพิมพ์กันเป็นจำนวนมาก เพราะชาวอเมริกันชอบอ่านหนังสือพิมพ์ ใครไม่อ่านก็แปลว่าเป็นคนโง่หาปัญญาไม่ได้เป็นที่น่าอายแก่คนทั้งปวงนัก ครอบครัวยุโรปก็ซื้อหนังสือพิมพ์อ่านกัน 1 ฉบับก็มี 2-3 ฉบับถึง 7 ฉบับต่อ 1 อาทิตย์ก็มี เพราะคนอเมริกันนั้นเข้าใจดีว่าจดหมายเหตุนี้เหมือนกล่องส่งทางไกล ถ้าไม่มีกล่องก็เหมือนคนตาบอด หรือจะเปรียบได้กับชนนกกเบาที่ผูกแขนไว้ด้วยด้ายเส้นเล็กบอกล้างแรงของลม ที่เหมือนหนังสือพิมพ์ที่คอยบอกความรู้ ทั้งยังเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าคนในเมืองนั้นมีความรู้มาก²⁷

แนวคิดเช่นนี้ ผูกพันกับปรัชญาดั้งเดิมของชาติตะวันตกซึ่งยากที่คนไทยในยุคนี้จะสามารถเข้าใจได้

แต่การที่มีชนนาริออกหนังสือพิมพ์ที่ดี หรือพิมพ์หนังสือโงมติศาสนาพุทธ ก็ดีย่อมสร้างความไม่พอใจแก่คนไทยเป็นธรรมดา และอาจจะเป็นแรงผลักดันประการหนึ่งที่ทำให้คนไทยสนใจในการพิมพ์หนังสือเป็นอย่างมาก โดยมีเจ้านายไทยเช่นกรมขุนเดช และขุนนางเช่นเจ้าพระยานครและเจ้าพระยาพระคลังเคยไปเยี่ยมเยือนโรงพิมพ์ของหมอบรัดเล และ

²⁶ ชัย เรื่องศิลป์, เรื่องเดิม. หน้า ๑๘๒

²⁷ บางกอกริกอเดอ, ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๐๘

เคยมีการเจรจาขอยืมแท่นพิมพ์เพื่อเอาไปพิมพ์เอง แต่หมอบรัดเลไม่ให้ยืม เจ้าฟ้ามงกุฎและเจ้าฟ้าจุฑามณีก็ให้ความสนพระทัยในกิจการพิมพ์เป็นอย่างยิ่ง เจ้าฟ้าจุฑามณีเสด็จไปเยี่ยมเยียนโรงพิมพ์ของหมอบรัดเล (J.H.Chandler) อยู่เนืองๆ ส่วนเจ้าฟ้ามงกุฎนั้น หมอบรัดเลทราบถึงความสนพระทัยในการพิมพ์จึงได้ส่งตัวพิมพ์ไทยที่หมอบรัดเลให้ไปถวายในปี พ.ศ.2385

อย่างไรก็ตามเมื่อหมอบรัดเลออกหนังสือพิมพ์ครั้งที่ 2 และไปมีเรื่องกับเมอร์ซิเออร์โอบเรต์ ทูตฝรั่งเศส ทางฝ่ายไทยก็ไม่สามารถจะช่วยเหลืออะไรได้เพราะอำนาจของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสยุคจักรพรรดินโปเลียนนั้นใหญ่หลวงนัก การแก้ปัญหาของราชสำนักไทยเต็มไปด้วยการโอนอ่อนผ่อนปรนให้กับฝรั่งเศส และเห็นด้วยว่า ทูตอเมริกันนั้นควรจะห้ามปรามไม่ให้หนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลโจมตีทูตฝรั่งเศส จนกระทั่งถูกทูตอเมริกันสอนเอาว่าสำหรับอเมริกาแล้ว ถือว่าหนังสือพิมพ์มีสิทธิเสรีภาพอย่างยิ่งในการแสดงความเห็น

แนวความคิด "ความศิวิไลซ์" ทั้ง 4 ข้อของมิชชันนารีนี้ มีเพียงเรื่องเทคโนโลยีเรื่องเดียวที่ไม่ได้ถูกโต้แย้งจากฝ่ายไทยมากนัก ในทางตรงข้าม ฝ่ายไทยยังมีความโน้มเอียงที่จะรับเทคโนโลยีสมัยใหม่จากฝรั่งอย่างง่ายดาย

กล่าวโดยสรุป สังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 3-4 ถูกกระทบกระเทือนด้วยการไหลบ่าเข้ามาของกระแสตะวันตก ทั้งในด้านวัตถุและแนวคิด ทำให้เกิดกระแส 2 สายคือสายมิชชันนารีและสายราชสำนักอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะเจ้านายคือผู้ที่ดำรงอำนาจในสังคมสยามขณะนั้นจึงเป็นกลุ่มคนที่รับแรงกระทบ ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ได้หมายความว่าสายราชสำนักจะเป็นผู้ผูกขาดความเป็นเจ้าของแนวคิดความศิวิไลซ์ในกรุงสยามทั้งหมด เพราะยังมีกลุ่มชาวสยามสามัญชนที่ได้รับแนวคิดตะวันตก และสามัญชนกลุ่มนี้จะค่อยๆสั่งสมและพัฒนาแนวคิดจนกระทั่งหันมาปะทะกับสายราชสำนักเองในสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6 เกิดเป็นการปะทะครั้งที่ 2 ระหว่างสายราชสำนักกับสายสามัญชนคนไทย

III. การสืบต่อของการเผชิญหน้า จากรัชกาลที่ 3-4 ต่อถึงรัชกาลที่ 5 ระหว่างกระแสต่างประเทศกับกระแสเจ้านาย และระหว่างกระแสเจ้านายกับสามัญชน

กรอบความคิดของราชสำนักที่ปะทะกับฝรั่ง

การออกหนังสือโกศลกิจจานุกิจ ที่มีเป้าหมายเพื่อโต้ตอบฝรั่งในด้านศาสนานั้น แสดงว่า ฝ่ายไทยไม่ได้วางเฉยต่อการคุกคามทางความคิดของชาติตะวันตกนัก แต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ไทยยังไม่มีความสามารถที่จะออกหนังสือพิมพ์โต้กับฝรั่งได้ การแสดงจุดยืนของฝ่ายราชสำนักเห็นได้ชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อเจ้านายออกหนังสือพิมพ์

พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ เป็นเจ้านายที่ทรงโปรดปรานการพิมพ์ และได้ออกหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งคือ ดรุโณวาท ระหว่างปีพ.ศ. 2417-2418 มีความประสงค์ให้เป็นหนังสือบอกข่าว และในขณะเดียวกันก็ให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีแก่เด็กหนุ่มที่กำลังจะเข้ารับราชการ นอกจากนั้น ดรุโณวาท ยังให้ความรู้เกี่ยวกับความก้าวหน้าของโลกทั้งในด้านเทคโนโลยีและการปกครอง โดยนำเอาข่าวและบทความของชาวต่างประเทศมาลงพิมพ์ เช่นลงข่าวว่าด้วยรูปพรรณโลกที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า ยีโอโลยี การเอาบทความของหมอบรัดเล เรื่อง "คนที่ทำรถไฟขึ้นแต่แรกเดิม" ประวัติของ "ยอซซติวิลชัน" และเรื่อง "กษัตริย์เมืองยูไนติเตดเสตต" อย่างไรก็ตาม ดรุโณวาท แสดงจุดยืนว่า

"ผลการเจริญที่จะบังเกิดขึ้นนั้น,ก็ต้องอาศัยหนังสือพิมพ์บอข่าวดี
แล้ว, เพราะธรรมเนียมไทยยังไม่มีใครอาจคิดเขียน,แลสรรเสริญในหนังสือ
พิมพ์นี้ได้" 28

หนังสือพิมพ์ คือด ข้าราชการ (2418-2419) ซึ่งออกโดยเจ้านายถึง 7 พระองค์
คือสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ พระ
องค์เจ้าทองแถมถวัลย์วงศ์ พระองค์เจ้าเทวัญอุทัยวงศ์ พระองค์เจ้ามณูญ์นาคมานพ พระ
องค์เจ้าสวัสดิประวัติ ก็แสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นในธรรมเนียมไทย เนื้อหาเป็นเรื่อง
ราวในราชสำนัก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระทัยมาก และ
ทรงมีบทบาทในการแก้ไขข้อมูลต่างๆด้วย เช่นเมื่อวันอังคาร ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 11
ทรงแก้กำหนดกรวยกทัพของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ ข้าราชการนี้ มีออกทั้งสิ้น 552 แผ่น

กรอบความคิดของสามัญชนที่ได้รับอิทธิพลจากฝรั่ง ชัดแย้งกับกลุ่มราชสำนัก

สามัญชนคนไทย ไม่ได้มีโอกาสที่จะเข้าสู่วงการหนังสือพิมพ์ตราจบนสมัยรัชกาลที่ 5
ที่การตั้งโรงพิมพ์เริ่มเป็นของธรรมดา และสามัญชนสามารถตั้งโรงพิมพ์ของตนเองได้
จนในที่สุด ก็สามารถออกหนังสือพิมพ์ ซึ่งทำให้เราสามารถเรียนรู้แนวความคิด
ของคนเหล่านี้เกี่ยวกับ "ความศิวิไลซ์"

การนำเข้าทางความคิดตะวันตก ไม่ได้มีเพียงกลุ่มเจ้านายเท่านั้น แท้ที่จริง สามัญ
ชนก็ได้รับแนวคิดเกี่ยวกับความทันสมัยเหล่านี้ด้วย เนื่องจากมิชชันนารีได้ใช้เวลาอย่าง
มากกับสามัญชนคนไทย แต่การที่สามัญชนไม่มีบทบาท เป็นเพราะสาเหตุ 2 ประการคือ

1. ความกลัวเกรงอำนาจของเจ้านายและขุนนาง

สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ราษฎร
เป็นผู้น้อย ต้องเคารพผู้ใหญ่ ความคิดที่ว่า "เรื่องการปกครองเป็นเรื่องของเจ้า ราษฎรระมัดระวัง
อย่าเกี่ยว" ทำให้สามัญชนไม่เห็นว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงประเทศเป็นเรื่องของตน

ปัญหานี้ มิชชันนารีคงจะได้เรียนรู้และเข้าใจเป็นอย่างดี เพราะแม้แต่การรับสิ่ง
พิมพ์จากหมอสอนศาสนา ก็ต้องขึ้นอยู่กับความพอใจของราชสำนัก ทุกครั้งที่ไทยเกิดปัญ
หาบาดหมางกับชาวต่างชาติ เช่นความขัดแย้งกับอังกฤษในปัญหาไทรบุรี พวกมิชชัน
นารีก็ต้องตกอยู่ภายใต้กฎระเบียบอันเข้มงวด และราษฎรก็ต้องยอมรับปฏิบัติตามประกาศ
ห้ามของทางราชการที่ห้ามการรับหนังสือแจกจากฝรั่ง ต่อเมื่อปัญหาความขัดแย้งคลี่คลาย
มิชชันนารีจึงสามารถดำเนินงานต่อไปได้ เมื่อครั้งหมอบรัดเลออกบางกอกครั้งครั้งที่ 1
ความวุ่นวายเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง ข่าวลือว่ารัชกาลที่ 3 จะสละราชสมบัติ
ก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้หมอบรัดเลเลิกออกหนังสือพิมพ์ ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่า การหนังสือ
พิมพ์สยามในยุคต้นต้องขึ้นอยู่กับบรรยากาศทางการเมืองและการยินยอมของราชสำนัก

เทียนวรรณ เป็นสามัญชนที่สามารถข้ามกฎเกณฑ์ของการเข้าถึงข่าวสารได้ในระ
ดับหนึ่ง โดยการที่เขาเป็นสมาชิกคนหนึ่งของบางกอกกรี๊ดเดอเช่นเดียวกับเจ้านายและขุนนาง
ในขณะที่สามัญชนคนไทยคนอื่นๆไปขอซื้อที่โรงพิมพ์ทีละแผ่นจะสะดวกกว่า แต่ทั้งนี้ เทียน
วรรณก็เป็นสามัญชนที่ไม่ใช่ธรรมดา เพราะเขาใกล้ชิดกับพระสังฆราช(สา)ที่สามารถเข้าออก
ออกในวังหลวง มีการศึกษาดี และยังมีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวไปในต่างประเทศ
แต่เทียนวรรณก็มีปัญหาเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง เพราะความไม่อยู่ในกรอบ
ของเทียนวรรณเอง

เช่นเดียวกับ กศร.กุหลาบ ซึ่งสามารถเข้าถึงข่าวสารบางอย่างที่ถูกเก็บให้เผยแพร่ได้เฉพาะในหมู่เจ้านาย ได้แก่หนังสือประวัติศาสตร์ที่เป็นสมบัติของวังหลวง แต่นายกุหลาบสามารถใช้กลวิธีไปหาอ่านและคัดลอกไว้ได้ นายกุหลาบคุยอวดว่าสรรพตำราของเขามีมากกว่า 5,000 ฉบับ เป็นตำรับราชการทั้งสิ้น "ถ้าจะนำมาลงพิมพ์ในสยามประเภทเป็นเขตรรวกกว่าจะสิ้นชีวิตเราก็ยังไม่หมด แม้ว่าเราตายแล้ววงศ์ตระกูลของเราจะลงพิมพ์ต่อไปในบุตรหลานเหลนโหลนก็ยังไม่สิ้นฉบับเดิมของเรา" การกระทำของนายกุหลาบก็ไม่ใช่ที่พอใจในหมู่เจ้านาย จนถึงขั้นถูกไต่สวนและถูกส่งไปไว้ในเรือนคนบ้า 7 วัน เพราะวิธิมองสามัญชนผู้แปลกแยกเหล่านี้ก็คือการมองว่าพวกเขาเป็นคนบ้า

2. สามัญชนไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีการพิมพ์ จึงเป็นได้เพียงผู้อ่าน มิใช่ผู้ผลิต

การรับเทคโนโลยีการพิมพ์ของชาวสยาม กระทำโดยผ่านชนชั้นเจ้านาย ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่พร้อมทั้งด้วยฐานะการเงินและความรู้ เจ้าฟ้าจุฑาญาติเป็นเจ้านายพระองค์หนึ่งที่มีความสนพระทัยในการพิมพ์อย่างยิ่งจนถึงขั้นตั้งโรงพิมพ์เองโดยนำแบบมาจากฝรั่งเศส เช่นหมอจันทเล (J.H.Chandler) และยังมีเจ้านายพระองค์อื่นๆอีก เช่นเจ้าฟ้ามงกุฎผู้ก่อตั้งโรงพิมพ์อักษรพิมพ์การ พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ กรมขุนเดช ฯลฯ สามัญชนเช่นเทียนวรรณและนายกุหลาบสามารถพิมพ์หนังสือได้เองก็ในชั้นหลัง

แนวคิดของเทียนวรรณและกศร.กุหลาบขัดแย้งกับราชสำนัก เป็นการปะทะทางความคิดกันภายใน

มีประเด็นสำคัญคือ

1. นักคิดนักเขียนคนสำคัญ คือ กศร.กุหลาบ และเทียนวรรณ ถูกลงโทษจากฝ่ายราชสำนัก ในข้อหาเกี่ยวกับการเสนอข้อมูลข่าวสาร ซึ่งในสมัยเดียวกันไม่เคยมีฝรั่งต้องโทษในข้อหานี้เลยเพราะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

2. เทียนวรรณ เสนอกรอบความคิดเกี่ยวกับความคิดวิไลซ์ที่คล้ายคลึงกับฝรั่ง แต่ทางราชสำนักยอมให้ไม่ได้ นอกจากการถูกลงโทษแล้ว ยังถูกปราม และเยาะเย้ยเสียดสีจากเจ้านายด้วยข้อเขียนในลักษณะต่างๆ

3. ข้อเขียนของเทียนวรรณ ชี้ให้เห็นว่า เจ้านายได้ออกหนังสือจำนวนมาก ซึ่งเป็นกระแสหลักในวงการนักคิดขณะนั้น ในขณะที่ข้อเขียนของเทียนวรรณมีลักษณะแปลกแยกและอันตราย

กศร.กุหลาบ

กศร.กุหลาบ ออกหนังสือพิมพ์ชื่อ สยามประเภทสุนทโรวาทพิเศษ เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2440 หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ซึ่งนายกุหลาบเรียกว่า "จดหมายเหตุ" เลิกออกในปีต่อมา เป็นหนังสือพิมพ์ที่เน้นในเรื่องความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่นายกุหลาบเก็บสะสมหนังสือไว้มาก นอกจากนั้น ยังมีข้อเขียนเกี่ยวกับทัศนะของนายกุหลาบว่าด้วย "ความคิดวิไลซ์" ซึ่งเป็นเรื่องที่คนให้ความสนใจเนื่องมาจากความผันผวนของสังคมยุคได้รับอิทธิพลตะวันตก

เช่น สะท้อนความเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่านิยมการแต่งกาย ว่าคนสมัยนั้นถ้าจะให้โก้จะต้องนั่งรถม้า มีสารตี 2 คน มีบ่าวตามหลัง "สวมรองเท้าห้ายอนแซมสันหรืออินเตอร์" และจะต้องนิยมใช้ของนอก เช่นสูบกลอง ใช้ไม้ขีดไฟสวีเดน กินอาหารโอเรียนเต็ล นอกจากนั้นนายกุหลาบยังเล่าเรื่องเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่นการใช้ธนบัตรกระดาษ ต้นเหตุเรือกลไฟในกรุงสยาม

"ข้าพเจ้าปรารถนา ทั้งนี้ขอเดชะพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ลบลบรดาลให้รัฐบาลหรือรัฐมนตรีสภาพังได้ปรึกษา ตั้งข้อพระราชบัญญัติจัดแบบอัตราเครื่องซึ่งวัดดวงสำหรับใช้ในพื้นบ้านพื้นเมืองไทยเรา ให้สมกับที่เขาว่าบ้านเมืองสยามเดี๋ยวนี้มีความเจริญเป็นลวิสัยได้บ้าง "

(เล่ม 1 หน้า 375)

แต่ราชสำนักไม่พอใจนายกุหลาบ และตั้งข้อหาว่าไม่จริงแต่แอบอ้างให้คนเชื่อ นายกุหลาบถูกไต่สวน และ ถูกส่งตัวไปอยู่กับผู้จัดการในโรงรักษาคณบ้า 7 วันแล้วปล่อยไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ราชสำนักมองการเฝ้ารู้ และแสดงความรู้ของสามัญชนว่า เป็นอาการของคนบ้า

เทียนวรรณ

ส่วนเทียนวรรณ²⁹ ซึ่งเป็นสามัญชนอีกคนหนึ่งที่ถูกกล่าวถึงและกล้าแสดงออกก็ประสบชะตากรรมไม่แตกต่างกัน เทียนวรรณ เคยถูกส่งเข้าไปอยู่กับพระองค์เจ้าประไพพักตร์ในพระบรมมหาราชวังตั้งแต่อายุได้เพียง 8 ขวบ มีความรู้แตกฉานและพูดภาษาอังกฤษได้ดี ในขณะที่นายกุหลาบพยายามจะผสมตัวเองเข้ากับกรอบความคิดของเจ้านาย เทียนวรรณกลับประพฤติตัวแปลกแยก และแสดงความคิดที่แตกต่าง เช่น มีความคิดเห็นว่า เจ้านายควรจะเปิดโอกาสให้สามัญชนมีสิทธิมีส่วนร่วมในการปกครอง และให้มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น เขาเคยเขียนบทความไปลงพิมพ์จนกระทั่งถูกห้ามปราม แม้กระนั้นเขาก็มิได้เชื่อฟัง มักจะวิพากษ์วิจารณ์การเมืองกับบุคคลต่างๆอยู่เนืองๆ จนเมื่ออายุ 37 ปี เขาถูกเรียกไปขังแล้วปล่อยตัวเป็นเชิงตักเตือน ครั้นเทียนวรรณมิได้เชื่อฟัง เขาจึงต้องคดีอีกครั้งหนึ่งในร.ศ.101 ข้อหาหมิ่นตราพระราชสีห์ คือบังอาจเขียนฎีกาดูหมิ่น สมเด็จพระยาและเจ้าพระยาพลเทพว่าไม่มีอำนาจบังคับกรมการในหัวเมืองได้ เทียนวรรณถูกเขียน 50 ตัวแล้วถูกส่งเข้าคุก โดยไม่มีโอกาสแก้ตัวในชั้นศาล และถูกขัง อยู่เป็นเวลาถึง 17 ปี ซึ่งเรื่องนี้เทียนวรรณเขียนว่า

"ท่านที่ไม่เมตตาอีกหาความ
นำคดีที่ไม่ชอบประกอบเลศ ระหัดเหตุที่ไม่จริงสิ่งเลี่ยนหนาม
พระทรงภพจบดาวฟังข่าวความ สำคัญว่าเป็นจริงทุกสิ่งอัน"

กรณีของเทียนวรรณ เป็นเหตุการณ์ที่ชี้ให้เห็นถึงความกระทบกระทั่งระหว่างเจ้านายกับสามัญชนในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับความเจริญของบ้านเมือง เทียนวรรณเห็นว่าบ้านเมืองควรปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยตามเยี่ยงอย่างอารยประเทศโดยการยินยอมให้มีรัฐสภา และควรให้มีหนังสือพิมพ์ที่สามารถวิพากษ์วิจารณ์ผู้ปกครองได้โดยไม่ต้อง "เสียมือเสียเท้า"

"เราเห็นว่าบ้านเมืองอ้ายกะโตะ ไม่มีหนังสืออะไรจะอ่านสู้กันฟังบ้างเลย มีสยามออบเซอร์เวอร์และบางกอกไทม์ก็เป็นจดหมายเหตุ ไม่สู้เป็นการบำรุงความปรีชาฉลาดอะไรบ้าง นานๆจะมีค่าน่าและคอเรสปอนเดนต์ที่เป็นประโยชน์บ้าง หาเป็นหนังสือสำหรับบ้านสำหรับเรือนเครื่องปรุงปัญญาไม่ ประเทศสยามของเราแต่ชั้นหนังสือจดหมายเหตุที่อ้างอวดว่าตัวเป็นผู้กระทำกรกลาง ก็ยังทำกิริยาเหมือนเขาพูดหยาบๆว่า (เสียมือเสียเท้า)

²⁹ สงป สุริยินทร์, เทียนวรรณ (พิมพ์ครั้งที่ 2, พระนคร : สุริยินทร์ 2510, หน้า 3/5)

หนังสือฉบับใดที่ไม่เกรงใจ ไม่หวั่นประจบ เช่นสยามฟรีเพรสก็ถูกฟ้องไม่คอยหยุด และไม่ชอบหูของผู้ฟัง เพราะไปเปิดเผยแต่การที่เขาคิดจะปิดรำไป แท้ที่จริงสยามฟรีเพรสได้มีคุณแก่ประเทศเรามากที่สุด ในข้อที่กล่าวไม่เกรงใจ ได้กระทำให้รัฐบาลของเรา รู้สึกมีความระมัดระวังมาก เมื่อจะกระทำการสิ่งใดต้องตรวจตราพินิจให้ดีเสียก่อนได้กระทำให้ความเคลื่อนไหวคลาดน้อยไปได้"³⁰

เทียนวรรณยังบ่นถึงหนังสือพิมพ์ในสมัยของเขาว่าไม่น่าอ่าน เพราะเขียนแต่เรื่องระเบียบประเพณีและศิลปวัฒนธรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่นวชิรญาณ วิทยาดิลก ลักวิทยา ฤกษ์วิทยา ซึ่งเป็นหนังสือของเจ้านาย และหนังสือของสถาบันต่างๆ เช่น ยุทธโกษ ธรรมจักร ภูมิวิทยา ธรรมศาสตร์สมัย อาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยขณะนั้นขาดแคลนสื่อทางความคิดสมัยใหม่ เพราะเจ้านายเป็นผู้วางกรอบหลัก การออกหนังสือของเทียนวรรณหลังจากออกจากคุก จึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะท้าทายกระแสในขณะนั้น

เทียนวรรณออกหนังสือ "ตุลวิภาคพจนกิจ" (2447-?) และ "ศิริพจนภาค" (2450-2451) เล่มหลังนี้ รวบรวมข้อเขียนของเขาขณะที่อยู่ในคุก ใน "แมกกาซีน" หรือนิตยสารทั้งสองฉบับนี้เป็นแหล่งรวบรวมข้อเขียนของเทียนวรรณ และทำให้มองเห็นกรอบความคิดเกี่ยวกับ "ความศิวิไลซ์" ของเทียนวรรณว่า เขามุ่งหวังที่จะเห็นสังคมไทยเป็นประชาธิปไตย มีความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้าน ในด้านสังคมเขาเสนอให้เลิกทาส ให้แต่งกายตามแบบตะวันตก "อย่าไปถือธรรมเนียมบ้าๆอยู่เลย ด้วยของใหม่ๆดีกว่า ของเก่ามากมายหลายอย่างนัก" ให้ชายเลิกมีภรรยามาก ในด้านปกครองเขาเสนอให้เลิก การคอร์รัปชัน และให้เปลี่ยนระบอบการปกครองเสียใหม่

"ขอให้เห็นเช่นเราผู้เฒ่าทัก บำรุงรักษาชาติสอาดศรี
ทั้งเจ้านายฝ่ายพลและมนตรี เร่งเป็นศิวิไลซ์จริงอย่างนิงนาน
ให้รับทาสีเมนต์ขึ้นเป็นหลัก จะได้ชักน้อมใจไพร่สมาน
เริ่มเป็นฟรีปริดาอย่างราชการ รักษาบ้านเมืองเราช่วยเจ้านาย" (ร.ศ.125)

เทียนวรรณมั่นใจว่า ในหลวงจะต้องพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ชาวสยามเร็วๆนี้ เขากล่าวว่า "เราเชื่อว่า ถ้าเราอยู่อีก 15 ปี เราจะได้พูดเต็มปากในเรื่องถูกและผิด คือมีเสียงอ้อ ถึงมนุษย์จะได้ยินเสียงเราในปาติเมนต์"

การที่เทียนวรรณเขียนหนังสือเช่นนี้ทำให้คนไม่พอใจมาก เขารำพึงในหนังสือว่าพอจวนสิ้นปีได้บัตรสนเท่ห์มาบริภาษทุกปี ซึ่งเขากล่าวว่า คนฉลาดย่อมพอใจหนังสือของเขา ส่วนพวกหัวสันหลังหะก็ยอมไม่พอใจเป็นธรรมดา เขากล่าวถึงตุลวิภาคพจนกิจว่า "มีกิริยาเหมือนบุคคลอันยืนท่าอยู่กลางสนามหาคู่ชกไม่เกรงขามผู้ใด"³¹

เมื่อเจ้าฟ้าวิมลราช ทรงออกหนังสือ ทวีปัญญา ได้ปรากฏบทความที่คัดค้านข้อเขียนหรือแนวคิดในรูปแบบของเทียนวรรณ เช่นบทความของ "ฤกษ์วิไล" (ร.ศ.123) หรือพระองค์เจ้าฤกษ์วิไล ได้วิเคราะห์ข้อเสียของการมีรัฐสภาว่าถ้ามีแล้วจะทำให้บริหารงานได้ชักช้า

"การที่มีปาติเมนต์ขึ้นเช่นนี้จะทำอะไรก็ดียอมเรื่องช้าทั้งสิ้น ไม่รวดเร็วเหมือนรัฐบาลที่พระเจ้าแผ่นดินมีกรรมสิทธิ์ เพราะจะทำอะไรแต่ละทีต้องขึ้นจากที่ประ

³⁰เรื่องเดิม, หน้า 4/1 และ 5/9

³¹เรื่องเดิม, เล่ม 4 วันที่ 23ม.ค.รศ.122

ขุมนี้ไปจากที่ประชุมนั้น ลงจากที่ประชุมนั้นมาที่ประชุมนี้ เกียงกันคือเป็นเอ็น
กว่าจะสำเร็จได้แต่ละสิ่งละอย่าง คอเกือบแห้งไปด้วยกันเกือบทั้งหมด"

ต่อมา "สุครีพ" (พระนามแฝงเจ้าฟ้าวชิราวุธ) ทรงพระราชนิพนธ์บทความในฉบับประจำเดือนมิถุนายน ร.ศ.124 ฉบับที่ 15 ว่า

"เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน หนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่ง (ไม่จำเป็นจะต้องกล่าว
นาม) ลงจดหมายฉบับหนึ่งซึ่งเรียกไม่ได้ว่าอื่นนอกจากสาระแน ใจความใน
จดหมายฉบับนั้นมีว่า เสียใจที่ไม่ได้เห็นใครออกความเห็นในการจัดการบ้าน
เมืองมานานแล้วและแสดงความเห็นของตนเองต่างๆ ซึ่งไม่เห็นมีสิ่งปลาดอะไร
ในนั้นเลยจนข้อเดียว ตัวเองไม่มีความรู้พอที่จะพูดแล้วจะนั่งเสียก็จะดีกว่าขยง
ให้คนจำพวกอวดรู้เขยอปากกล่าวสิ่งซ้ำซาก แหยโน่นไซ่นั้น แคะนี่นั่นได้
โน่นหน่อย ให้คนฟังรกหูโดยหาประโยชน์มิได้ จะส่งเสริมให้ถามเมื่อไร
หนอเมื่อไรแน่เจ้าไช้รัฐบาลในที่ไม่ควรต่างๆ การทำเช่นนั้นคนโง่ทำได้
ไม่ต้องคนฉลาด"

และเจ้าฟ้าวชิราวุธยังทรงพระราชนิพนธ์บทความในทวีปปัญญา เสียดสีและเยาะหยัน
แนวคิดเกี่ยวกับการมีรัฐสภาซึ่งมีฝ่ายค้านชื่อ "นายทวน" ว่า เป็นการประชุมที่น่าขันเพราะ
สมาชิกแย้งกันพูดเลอะๆ เทอะๆโดยไม่เกี่ยวกับเรื่องที่กำลังอภิปรายจนถูกดู

"ฝ่ายค้านก็ขึ้นมาพูดถึงความปรารถนาของเขานานาประการ 20 กว่าข้อ
เช่นเราต้องการที่สุด ขอให้เจ้านายของเราทรงพระราชดำริถึงตัวข้าพเจ้า
ผู้มีอายุมาก เราต้องการที่สุดในการเปิดปากมนุษย์ให้แสดงโวหาร
อธิบายได้ตามสติปัญญาโดยไม่ต้องกลัวติดคุก เราต้องการที่สุด
ในพวกเราให้รู้วิชาลึกซึ่งจริงๆ ทุกคนควรตั้งใจเรียนให้มีความรอบรู้ แม้อย่าง
น้อยเพียงเสมอตัวเรา เราต้องการที่สุดให้ท่านทั้งหลายเห็นว่าเรามีแต่ผู้ปกครอง
ก็ไม่ได้ มีแต่ไพร่พลเมืองก็ไม่ได้ ต้องมีทั้งสองจำพวก ต้องอาศัยกันและกัน
เราต้องการที่สุดที่จะให้ท่านทั้งหลายเห็นว่า ร่างกายของมนุษย์ก็ดี สัตว์เดีย
รัจฉานก็ดี ถ้าไม่บริบูรณ์ก็ข้อมไม่เป็นที่เจริญตา เราต้องการที่สุดให้ท่านผู้มี
ทรัพย์สินใช้เงินค่าหนังสือของเรา เราต้องการที่สุด เพื่อให้ที่ประชุมนี้มีความเห็น
ตามเราผู้มีสติปัญญาทัดญต่อบ้านเมือง"

"เราต้องการที่สุด" นี้ดำเนินไปอย่างยืดยาวและน่าเบื่อหน่ายจนคนในสภาฯ ก็เงยฟัง ตะ
โกนให้หยุด เกิดทะเลาะกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมมเบอร์จีนตะโกนโวยวายแบบคน
ไม่มีมารยาทว่า "ลักทะบางฉิบหาย ลักทะบางข่มเหง"

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปรูปแบบการทำหนังสือพิมพ์และกรอบความคิดของคนต่างกลุ่ม

รูปแบบการทำหนังสือพิมพ์และกรอบความคิดที่นำเสนอในหน้าหนังสือพิมพ์
เปรียบเทียบระหว่างมิชชันนารีอเมริกัน เจ้านาย และสามัญชนสมัยรัชกาลที่ 3-5

ตารางที่ 1 : รูปแบบการทำหนังสือพิมพ์และกรอบความคิดของมิชชันนารีเกี่ยวกับความศิวิไลซ์

กลุ่ม	รูปแบบการทำหนังสือพิมพ์	กรอบความคิดความศิวิไลซ์
มิชชันนารีอเมริกัน	1. เป็นวิชาชีพ 2. มีกลุ่มเป้าหมายคือประชาชน 3. โฆษณา คำกล่าว 4. เนื้อหาเป็นข่าวทั่วไปที่ประชาชนพึงสนใจ มีการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล	1. เทคโนโลยี 2. หนังสือพิมพ์ 3. คริสตศาสนา 4. เสรีภาพ

มิชชันนารีอเมริกันทำหนังสือพิมพ์เป็นอาชีพอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับการรับจ้างแปลหนังสือ และพิมพ์หนังสือ การทำหนังสือพิมพ์ใช้รูปแบบอเมริกันหรือสไตล์แองกัในยุคนั้น (ก่อนสงคราม กลางเมือง) คือเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพและความเสมอภาคต่อมวลชน ในยุคต้นของการปฏิวัติ อุตสาหกรรม ซึ่งข่าวเริ่มมีความสำคัญและกลายเป็นสินค้าที่นายทุนสามารถแสวงหากำไรได้ ดังนั้น เนื้อหาหนังสือพิมพ์จึงต้องเป็นเรื่องที่ประชาชนสนใจ มิชชันนารีเสนอแนวคิดว่าด้วยความศิวิไลซ์ ซึ่งหากกรอบแนวคิดนี้ได้รับการยอมรับ ก็จะนำมาสู่อำนาจตะวันตกในสังคมไทยด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2: รูปแบบการทำหนังสือพิมพ์และกรอบความคิดของเจ้านายเกี่ยวกับความคิดวิไลซ์

กลุ่ม	รูปแบบ	กรอบความคิดความคิดวิไลซ์
เจ้านาย	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นงานอดิเรก 2. มีกลุ่มเป้าหมายในราชสำนัก 3. ไม่หวังค่ากำไร 4. ประวัติศาสตร์ โบราณคดี เรื่องข่าวน ศิลปวิทยาการต่างประเทศ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ยอมรับในเทคโนโลยี วิทยาการก้าวหน้า 2. ยอมรับในหนังสือพิมพ์ว่าเป็นสื่อของผู้เจริญ 3. ไม่ยอมรับในคริสตศาสนา 4. ยอมรับว่าเสรีภาพเป็นเรื่องของชาววิไลซ์ <p>แต่สำหรับคนไทยยังไม่พร้อม เพราะสามัญชนยังง่ ไร้การศึกษา การปกครองเป็นเรื่องของเจ้านายสามัญชนไม่ควร "สาระแน"</p>

เจ้านายไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำหนังสือพิมพ์เป็นงานอดิเรก เผยแพร่กันเองในราชสำนักและชนชั้นสูง ไม่ได้ทำเพื่อการค้า เนื้อหาหนังสือพิมพ์ไม่เน้นข่าวแต่เน้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี กรอบความคิดเกี่ยวกับความคิดวิไลซ์ของกลุ่มเจ้านายเน้นการยอมรับในเทคโนโลยี ยอมรับว่าหนังสือพิมพ์คือสื่อของผู้เจริญ แต่ไม่ยอมรับในคริสตศาสนา ยอมรับว่าเสรีภาพเป็นความเจริญแต่คนไทยยังไม่พร้อม และพวกสามัญชนไม่ควรอาจหาญมาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครองซึ่งเป็นเรื่องของเจ้านาย

แนวความคิดเช่นนี้ จึงขัดแย้งกับชาติตะวันตก ซึ่งได้เผยแพร่อิทธิพลทางความคิดของตนไปทั่วโลก และมีผลต่อสามัญชนสยามที่เป็นปัญญาชนเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดกระแสแนวคิดของสามัญชนเกี่ยวกับความคิดวิไลซ์ที่อิงตะวันตกมากกว่าอิงเจ้านาย ซึ่งพวกเขาถือว่าเป็นคนยุคเก่าที่กำลังจะล้าสมัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 : รูปแบบการทำหนังสือพิมพ์และกรอบความคิดของสามัญชนเกี่ยวกับความศิวิไลซ์

กลุ่ม	รูปแบบ	กรอบของนิยามความศิวิไลซ์
สามัญชน	1.ทำเป็นอาชีพ 2.ขยายเป้าหมายออกไปเพื่อประชาชน 3.โฆษณา คำกำไร 4.ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวิทยาการต่างประเทศ	1.ยอมรับในเทคโนโลยี วิทยาการก้าวหน้า 2.ยอมรับในหนังสือพิมพ์ว่าเป็นสื่อของผู้เจริญ 3.ไม่ยอมรับในคริสตศาสนา 4.เทียนวรรณ : ยอมรับในแนวคิดเสรีภาพแบบตะวันตก ดันรนไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ ผู้ปกครอง ยอมรับในกรอบความคิดของฝรั่งโดยมาก 5.ก.ศ.ร.กุหลาบ : ยอมรับความเจริญทางวัตถุ แต่ก็ยอมรับในกรอบความคิดของเจ้านายโดยมาก

สามัญชนเช่นกศ.ร.กุหลาบและเทียนวรรณ ผสมผสานแนวคิดตะวันตกกับแนวคิดของเจ้านายไว้ด้วยกัน คือการทำหนังสือพิมพ์อิงแบบตะวันตกแต่เนื้อหาเน้นเรื่องประวัติศาสตร์ โบราณคดีแบบเจ้านาย กรอบแนวความคิดโดยทั่วไปคล้ายคลึงกับเจ้านาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การยอมรับในเทคโนโลยี หนังสือพิมพ์ แต่ไม่ยอมรับในคริสตศาสนา ประเด็นที่นำมาสู่ความขัดแย้งกับเจ้านายก็คือประเด็นเกี่ยวกับเสรีภาพ ซึ่งจะสืบทอดไปสู่นักคิดนักเขียนปัญญาชนรุ่นหลัง กลายเป็นต้นกระแสของแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของคนไทย แต่ผลของการแบ่งดังกล่าวยังเป็นเพียงความเปลี่ยนแปลงในส่วนยอดของสังคม ยังไม่ได้กระทบประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศแต่อย่างใด

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

วิกฤตการณ์ครั้งที่ 2 : การเผชิญหน้าและการปะทะระหว่างราชสำนักกับหนังสือพิมพ์ไทยฝ่ายค้าน

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

คลื่นอารยธรรมตะวันตกแผ่กระจายเข้าสู่สังคมสยามอย่างรุนแรงและล้าลึกขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระทัยใส่ในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ และเตรียมประเทศสยามเข้าสู่ความสมัยใหม่ แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคือผู้ที่ลงไปลุยกับกระแสความเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ด้วยพระองค์เอง โดยทรงใช้สื่อมวลชนเพียงหนึ่งเดียวที่มีอยู่ในยุคนั้น โฆษณาพระทัศนะของพระองค์เกี่ยวกับการรับความศิวิไลซ์ของชาติสยาม และทรงปรับแนวทางที่ทรงคิดว่าเหมาะสมที่จะให้ประเทศสยามก้าวเดินต่อไป

การโต้กระทบทางความคิดระหว่างรัชกาลที่ 6 กับหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้าน มีลักษณะดังนี้

1. "อศวพาหุ" มีความเห็นที่ขัดแย้งกับนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของเสรีภาพและการปกครองประเทศ

2. นักหนังสือพิมพ์ไทย คือนักคิดนักเขียนที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากต่างประเทศ และได้หลอมกรอบความคิดของตนขึ้นมาใหม่และเกิดการปะทะกับกลุ่มเจ้านาย

การกระทบกระแทกของทั้งสองฝ่าย ทำให้การแบ่งสายระหว่างเจ้านายและสามัญชนเปิดกว้างและชัดเจนยิ่งขึ้น การปะทะนี้เป็นไปตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สืบเนื่องไปถึงรัชกาลที่ 7 และถึงจุดวิกฤตอีกครั้งในการปฏิวัติ 2475 อย่างไรก็ตาม การปะทะในสมัยรัชกาลที่ 6 มีลักษณะของการเน้นย้ำการแตกสายมากกว่าจะทำให้เกิดสายใหม่

I. ภูมิหลัง

หนังสือพิมพ์ฝ่ายรัฐบาล ประกอบด้วย

1. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประสูติเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2423 เมื่อพระชนมได้ 8 พรรษา ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเทพทวาราวดี ได้เสด็จออกไปศึกษาวิชาการ ณ ประเทศอังกฤษ ศึกษาวิชาการทหารและพลเรือนตั้งแต่ทรงพระเยาว์ และได้ทรงรับสถาปนาเป็นมกุฎราชกุมารเมื่อพระชนมายุได้ 14 พรรษา ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ได้ผ่านการศึกษจากต่างประเทศ เท่ากับได้ผ่านการเตรียมพร้อมเป็นอย่างดีในการที่จะได้ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ในยุคที่บ้านเมืองกำลังตกอยู่ภายใต้กระแสคลื่นแห่งความเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบการปกครองแบบใหม่และวิถีการดำรงชีวิตแบบใหม่ของยุคอุตสาหกรรมตอนต้น

เมื่อเสด็จกลับประเทศ ได้รับพระราชกรณียาให้ประทับ ณ วังสราญรมย์ ณ ที่นี้ ได้ทรงตั้งสโมสรทวีปัญญา และออกวารสารทวีปัญญา ทรงมีความสนพระทัยในทางอักษรศาสตร์และการละคร และมีความสนพระทัยในการออกหนังสือพิมพ์เป็นอย่างยิ่งสืบต่อมาจนกระทั่งได้เสด็จสืบราชสมบัติ ทรงใช้พระนามแฝงมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "อศวพาหุ" เมื่อทรงพระราชนิพนธ์บทความเกี่ยวกับลัทธิ หน้าที่ เสรีภาพ และทิศทางการเมืองไทย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหนังสือพิมพ์เป็นอย่างดี และทรงมีพระบรมราโชบายที่จะใช้หนังสือพิมพ์เป็นสื่อในการนำเสนอความคิดเห็นทางการเมืองการปกครองของพระองค์ เห็นได้จากที่ทรงพระราชนิพนธ์บทความไปลงหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก พระราชดำรินี้สอดคล้องกับการยินยอมให้หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยทรงพระราชดำริว่า "ใครจะมีความเห็นอย่างไรคอยชักชวนให้แสดงออกมา

อย่างเปิดเผย ดีกว่าที่จะคอยห้ามไม่ให้มันพูด การที่มันพูดออกมาเราก็จะได้รับความคิดของมัน ถ้าเมื่อเราเห็นว่ามันมีความคิดผิดเพราะเข้าใจผิด ก็จะได้มีโอกาสชี้แจงให้เข้าใจเสียให้ถูก" สิ่งที่ทรงเป็นห่วงมากก็คืออิทธิพลทางความคิดจากจีนในเรื่องการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งจะทำให้"คนไทยซึ่งไม่มีความคิดอันสุขุมก็พากันหลงนิยมแลมีความต้องการอยากเป็นอย่างจีนใหม่นั้นอยู่บ้าง" 32

ซึ่งทำให้เกิดการเผชิญหน้าของข้อเขียน 2 สาย คือสายราชสำนักและสายสามัญชน ฝ่ายค่าน ในประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ "ความเจริญ" อะไรคือความเจริญ เราจะต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นประชาธิปไตยเยี่ยงอารยประเทศหรือไม่ ประชาชนคนไทยพร้อมหรือไม่ต่อการเปลี่ยนแปลง และบทบาทของพระมหากษัตริย์ในเรื่องความเจริญคืออย่างไร

หนังสือพิมพ์สายราชสำนัก อันมี "อัสวาท" "สุกรีพ" เป็นนามปากกาหลัก ในการวิพากษ์เกี่ยวกับความเจริญ ได้ชี้ให้เห็นถึงทางออกของสังคมไทยในท่ามกลาง การเปลี่ยนแปลงของโลก ในการนี้ หนังสือพิมพ์ไม่ใช่ผู้นำทาง แต่ผู้นำทางที่ดีที่สุดคือพระมหากษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม ทรงเป็นเจ้าของและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์หลายฉบับ เช่น ทวีปัญญา ชวนหาว ดุสิตสมิต และได้ทรงส่งบทความไปลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มากมาย

2. กลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ องค์สำคัญคือ พระองค์เจ้ารัชนี้แจ่มจรัส (กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์) ในนามปากกา "น.ม.ส." ทรงออก "ลัทธิวิทยา" ในปีพ.ศ. 2433 และ ยังทรงช่วยทำ "ทวีปัญญา" ด้วย ทรงนิพนธ์บทความหลายเรื่องเพื่อสนับสนุนพระทัศนะของ รัชกาลที่ 6 ตั้งแต่ครั้งยังทรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช นอกจากนั้นยังมีกลุ่ม ข้าราชการซึ่งออกหนังสือพิมพ์ในราชสำนัก

การออกหนังสือพิมพ์ของคนกลุ่มนี้ เกี่ยวโยงกับพระมหากษัตริย์ เช่น

ดุสิตสมิต เป็นหนังสือพิมพ์ในดุสิตธานี ออกเมื่อ 7 ธันวาคม 2461 เลิกออกในปี 2467 รวมระยะเวลาที่ออก 5 ปี กับ 10 เดือน มีคณะบรรณาธิการ 9 ท่าน คือ รัชกาลที่ 6 ม.ล.เพื่อ ฟังบุญ ม.ล.ฟื้น ฟังบุญ ม.จ.ชัชชวลิต นายโถ สุจริตกุล นายปานี ไกรฤกษ์ ม.จ.ดุลภากร นายเนื่อง สาคริก ม.ล.ปิ่น มาลากุล

ไทย ออกเมื่อปี 2451 เลิกกิจการเมื่อเดือนกรกฎาคม 2475 หลังจาก การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตลอดระยะเวลาที่ ไทย เปลี่ยนชื่อเจ้าของหลายครั้ง ได้แก่ หลวงฤทธิศักดิ์ ชลเขต หลวงสันตต์อักษรสาร พระยาอิศรพันธ์โสภณ และ เปลี่ยนชื่อบรรณาธิการหลายครั้ง คือขุนบัญญัติวิลาส หลวงสันตต์อักษรสาร จมื่นเทพรัตนสาร พระอรุณพนาวาณัตถ์

นักหนังสือพิมพ์ฝ่ายค่าน

นักหนังสือพิมพ์ฝ่ายค่าน สืบสายมาจากบรัดเล เทียนวรรณ ไม่ได้มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่มั่นคงนัก หมอบรัดเลนั้น ถึงแก่กรรมอย่าง "ชายผู้ชราและยากจน" ก.ศ.ร.กุหลาบ เทียนวรรณ ถวัติ ฤทธิเดช ก็ล้วนแต่ประสบปัญหาในทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น ในสมัยรัชกาลที่ 6 นักหนังสือพิมพ์ได้เงินเดือนโดยเฉลี่ย 30-40 บาท ในขณะที่เสนาบดีได้เงินเดือนๆละ 2000-4000 บาท แต่นักหนังสือพิมพ์สามารถหารายได้เพิ่มจากการเขียนหนังสือหรือบทกวีไปลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ การลงทุนทำหนังสือพิมพ์ก็ต้องใช้เงินมากขึ้นเพราะราคา กระดาษแพง ดังนั้นการตามใจผู้อ่านโดยการลงพงสาวดารจีนและนวนิยายจึงเป็นของจำเป็น หนังสือพิมพ์ฉบับเล็กๆมีสถานะไม่มั่นคง นักหนังสือพิมพ์ในสังกัดต้องย้ายค่ายกันอยู่เสมอ สติดย์ เสมานิล ต้องย้ายค่ายถึง 8

32 สุกัญญา ตีระวนิช, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์, หน้า 97-99

ครั้ง ชิต บุรทัต ย้ายค่าย 6 ครั้ง แซ่ เศรษฐบุตร ถวดี ฤทธิเดช ก็ต้องย้ายค่ายบ่อยครั้งเพราะหนังสือพิมพ์เปิดบ่อยและปิดบ่อย³³

สถานะทางสังคมของนักหนังสือพิมพ์โดยทั่วไป การศึกษาโดยส่วนใหญ่จะเรียนจบมาในแบบอย่างของลูกผู้ชายสมัยนั้น คือจบในทางธรรม เช่น ถวดี บวชเรียนมาจากวัดสัมพันธวงศ์ สถิตย์ เสมานิล บวชเรียนมาจากวัดศาลาลอย ผู้ที่มีการศึกษาสูงมีเช่น เอกวิสุท และพระยาวิชัยสุนทร ที่จบเปรียญโทและเนติบัณฑิต

ในด้านเศรษฐกิจ ก็ต้องประสบปัญหาเป็นอย่างมาก หนังสือพิมพ์ต้องดิ้นรนขอ "ซัพซิด" อุปถัมภ์จากรัฐบาล ในเรื่องการให้ซัพซิดนี้ สยามออบเซอร์เวอร์ ได้ 8,000 บาท ต่อมาได้เพิ่มอีก 4,000 บาท ไทย ได้ 8,000 บาท จีนโนสยามวารศัพท์ ได้ 4,000 บาท ส่วนกรุงเทพเดลิเมต์ได้ 8,000 บาท ดังนั้น การก้ำรัฐบาลจึงทำอย่างไม่ค่อยสนทนใจนัก และรัฐบาลเองก็ไม่พอใจที่ให้เงินสนับสนุนแล้วยังถูกหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านตำ ความขัดแย้งกับหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านเกิดขึ้นหลายครั้งเช่นความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับกรุงเทพเดลิเมต์ ดังเช่นเจ้าพระยายมราชซึ่งรับผิดชอบเรื่องหนังสือพิมพ์อยู่มีความไม่พอใจหนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมต์ ซึ่ง "เที่ยววางความคนโน้นคนนี้ไม่มีที่สุด" และคิดจะซื้อหุ้นหนังสือพิมพ์เสียเลยเพื่อให้หมดเรื่อง จึงเสนอความเห็นว่

"ด้วยข้าพระพุทธเจ้ามีความรำคาญเป็นอันเกล้าในเรื่องหนังสือพิมพ์เดลิเมต์ที่วางความคนโน้นคนนี้ไม่มีที่สุด ครั้นจะหยุดเงินบำรุงเสีย บางทีจะยิ่งซำร้าย อาจเป็นเหตุผลใหญ่ไปก็ได้ ได้ลองปรึกษาพระยาวิสูตรสาครดิษฐ ออกความเห็นชอบกลคืออยู่ คือหนังสือพิมพ์ฉบับนี้เป็นบริษัท ใครๆก็อาจซื้อแชร์ได้ ถ้าพวกเราซื้อแชร์เป็นแบบไปรเวตเสียบ้าง ก็อาจมีเสียงเข้าไปจัดการได้ดีเหมือนกัน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นชอบด้วย คงลงจะหาเงินให้ 10,000 บาท ให้ซื้อในนามพระยาวิสูตรสาครดิษฐบ้าง พระยาอรรถการประสิทธิ์บ้าง หลวงสิงหพสาครบ้าง พวกนี้เป็นนักเลงซื้อแชร์ขายแชร์อยู่แล้ว คงจะไม่มีใครสงสัยอย่างใด ลองแก้ทำนองผู้สักก็ บางทีจะเป็นผลสำเร็จได้บ้าง แต่จะต้องปิดให้มืดทีเดียวจึงจะงาม" ³⁴

นักหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้าน ประกอบไปด้วยผู้ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์โดยตรงทั้งไทยและต่างประเทศ และผู้ที่เขียนบทความมาลงพิมพ์เป็นครั้งคราวโดยใช้นามแฝง คนกลุ่มหลังนี้จะค่อนข้างปกปิดตัวเองซึ่งเป็นธรรมชาติของผู้ที่กำลังเผชิญหน้ากับกลุ่มอำนาจ อาทิเช่น

1. กลุ่มนักหนังสือพิมพ์จีน มีนายเซียวฮุดเส็ง สิบญูเรื่อง เป็นหัวหน้า นายเซียวฮุดเส็งเป็นคนจีนที่เกิดในเมืองไทย เกิดในตระกูล "แซ่เซียว" สืบเชื้อสายมาจาก "เซียวโห" มหาอุปราช ออกหนังสือพิมพ์ชื่อ จีนโนสยามวารศัพท์ นายเซียวฮุดเส็งรักใคร่สนิทสนมกับ ดร.ชุนยัดเซ็น หัวหน้าคณะปฏิวัติของจีนเป็นอย่างดีถึงกับชุนยัดเซ็นเดินทางมาเยี่ยมเขาที่กรุงเทพฯ กล่าวได้ว่านายเซียวฮุดเส็งมีกำลังบารมีส่วนตัวอยู่พอสมควร และมีวิธีการทำหนังสือพิมพ์ที่มีคุณภาพ ไม่โจมตีว่าหายาบคายเช่นหนังสือพิมพ์จีนหลายฉบับในขณะนั้นเช่น "มังกรแดง" ได้กระทำอยู่ในทางตรงข้าม เขาได้มีวิธีการวิพากษ์วิจารณ์และเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ต่อราชการไทยเสมอมา เขามีความเชื่อมั่นในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อเกิดปฏิวัติในปี 2475 เซียวฮุดเส็งซึ่งขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีบริหารรัฐกิจในประเทศจีนได้ส่งโทรเลขแสดงความยินดีมายังหัวหน้าคณะปฏิวัติในเมืองไทย³⁵

³³ สุกัญญา ตีระวนิช, เฟื่องอ้าง, หน้า 205-206

³⁴ หจข.เอกสารราชการที่ 6 บ13/6 หนังสือเจ้าพระยายมราชกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 6 เรื่องหนังสือพิมพ์เดลิเมต์ (27 เมษายน 2455-3 ตุลาคม 2460)

³⁵ เสลา เจริญ, หนึ่งศตวรรษหนังสือพิมพ์ไทย, หน้า 256

2. กลุ่มคนไทยที่ใช้นามแฝงและไม่พยายามปรากฏตัว มักเป็นข้าราชการ หรืออดีตข้าราชการ ได้แก่พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ ในนามปากกา "โศคนันทวิศาล" "นาคราช"

3. กลุ่มปัญญาชนหัวรุนแรง ซึ่งเรียกตัวเองว่า "คณะกรรมกร" ได้แก่ ถวัติ ฤทธิเดช ร.ต.ต.वास สุนทรจามร นายถวัลย์ชาติอาสา และขุนสมาหารหิตะคดี กลุ่มคนคณะนี้แท้ที่จริงบางคนก็คือผู้ที่เคยมีบทบาทในการกบฏร.ศ.130 ของกลุ่มยังเติร์ก ที่ปรารถนาจะโค่นล้มการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาก่อนแล้วนั่นเอง คนกลุ่มนี้ออกหนังสือพิมพ์ "กรรมกร" เป็นปากเสียงของตน

การเผชิญหน้าระหว่างรัฐบาลกับหนังสือพิมพ์

รัฐบาลไม่พอใจหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้าน ที่ชอบลงเรื่องภายใน และลงอย่างถูกบ้าง ไม่ถูกบ้าง ความที่เอาไปลงพิมพ์นั้นก็มาจากคนในนั่นเองที่ทำตัวเป็นแหล่งข่าว ดังเช่นรัชกาลที่ 6 ทรงกรี๊วที่กรุงเทพฯ เดลิเมต์นำเรื่องพลทหารถวายฎีกาไปลงพิมพ์

"ผู้ส่งข่าวหนังสือพิมพ์เป็นคนในพระราชสำนักก็มีอยู่ และฉันได้พยายามกำจัดให้ห่างไกลไปแล้วก็ และในเวลานี้ก็ยังคอยจับอยู่เสมอเหมือนกัน ส่วนในกระทรวงกระลาโหมก็มีผู้ส่งข่าวหนังสือพิมพ์เช่นเรื่องพลทหารถวายฎีกานี้ ฉันกล่าวซ้ำอีกว่าออกไปจากกระทรวงกระลาโหม เพราะฉะนั้นฉันหวังใจว่าพระยาเดโชคงจะพยายามสืบเสาะหาตัวผู้ที่หากินอย่างร้ายาเช่นนี้ให้ได้ และเมื่อได้แล้วหวังใจว่าจะกำจัดเสีย ฤาอย่างน้อยก็จะตัดหนทางเสียอย่าให้อยู่ในตำแหน่งที่หาข่าวได้อีก และอีกประการ1 การที่ได้มีผู้ออกความเห็นเขาไปลงหนังสือพิมพ์เช่นนี้หวังใจว่าจะมีหนทางที่จะให้ผู้อื่นแดงไปแก้ไขอย่างที่เคยทำมาแล้ว"³⁶

และยังมีอีกหลายกรณี เช่นบางกอกเดลิเมต์ลงเรื่องพระราชพิธีราชาภิเษกซึ่งเพิ่งประชุมในคณะเสนาบดี แสดงว่ามีคนในส่งรายงานการประชุมคณะเสนาบดีไปให้หนังสือพิมพ์ จึงทรงมีพระราชบันทึกลับไปที่เดือนคณะเสนาบดีให้ช่วยกันสอดส่องไม่ให้มีเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นได้อีก³⁷ ผลจากการนี้ก็คือกระทรวงทบวงกรมพากันปิดปากไม่ให้ข่าวหนังสือพิมพ์ ทำให้หนังสือพิมพ์ร้องเรียนกันมากกว่ารัฐบาลไม่ยุติธรรมกับหนังสือพิมพ์

"ความคิดความเห็นของท่านผู้ใหญ่ในสมัยปัจจุบันนี้ออกจะชันมาก เรื่องใดที่หนังสือพิมพ์ไม่ต้องประสงค์แต่ท่านต้องประสงค์ให้ลง ท่านก็ให้คนวิ่งไปบอกให้ ถ้าเรื่องใดหนังสือพิมพ์อยากทราบ ท่านกลับสั่งให้ปิดเสีย แต่ครั้งหนังสือพิมพ์นำเรื่องนั้นๆไปลง ท่านก็เดินผางๆ ดูเถอะไม่น่าจะเป็นไปได้ น่าขันไหม?³⁸

ข้อที่ทางฝ่ายรัฐบาลเองก็ไม่สบายใจที่ดูเหมือนว่าหนังสือพิมพ์จะมีอิทธิพลต่อคนอ่าน "อย่างประหลาด" ซึ่งทรงมีพระดำริว่า รัฐบาลเองก็น่าจะได้ใช้หนังสือพิมพ์ "ปั้นหัว" ประชาชนบ้าง

³⁶ หจข.เอกสารรัชกาลที่ 6 บ13/5 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องทรงเตือนให้ระวังคนส่งข่าวไปให้พวกหนังสือพิมพ์

³⁷ เพิ่งอ้าง

³⁸ เพิ่งอ้าง

"ฉันเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องเริ่มปั้นหัวคนของเราบ้าง ถ้ามีฉัน
เราก็เสียเปรียบायคนทีคิดร้าย มันมีโอกาสที่จะพู่ใจปั้นหัวผู้น้อยอยู่เสมอ
ถ้าจะปล่อยให้มันพูดได้ข้างเดียว เราไม่ได้โต้ตอบมันบ้าง ก็ยอมเสียเปรียบ
มันอยู่วันยังค่ำ"³⁹

มีเสียงเรียกร้องให้รัฐบาลจัดการโน่นนี่มากขึ้นทุกวัน ซึ่งทรงเห็นว่า เป็นเพราะ
คนไทยได้อิทธิพลมาจากจีนที่ชอบบิดเบือนรัฐบาลของตน แต่ต่ออย่างไม่มีความรู้ ดังนั้น รัฐบาล
น่าจะออกหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลมาตอบโต้ แต่ไม่ควรออกหนังสือพิมพ์รัฐบาลตรงๆ
เพียงแต่ให้รับอุดหนุนหนังสือพิมพ์ที่มีอยู่แล้ว นอกจากนี้ รัฐบาลยังมีความคิดที่จะ
ออกกฎหมายมาบังคับหนังสือพิมพ์อีกด้วย

"เวลานี้รัฐบาลจะจัดการอะไรไม่ควรจะปิดบัง ควรบรรยายให้ราษฎร
เข้าใจ เช่นออกกฎหมายขู่ข่มขู่ใหม่ แม้จะจัดการส่วนราชการในนำ
ที่กระทรวงต่างๆก็ควรต้องหาทางบรรยายให้ราษฎรเข้าใจเสีย เวลานี้ไทยเชื่อ
หนังสือพิมพ์อย่างประหลาด เพราะฉะนั้นรัฐบาลควรยึดเอาหนังสือพิมพ์เป็นอาวุธ
คือใช้หนังสือพิมพ์ให้บรรยายความประสงค์ของรัฐบาล เช่นในประเทศยุโรป
เขามีหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลอีกส่วนหนึ่งนอกจากราชการ เมื่อในประเทศ
ยุโรปเขาทำได้ ทำไมเราจะทำไม่ได้ เพราะฉะนั้นควรจะให้หนังสือพิมพ์
ของรัฐบาลจีน แต่ที่จะตั้งขึ้นใหม่ทีเดียวนั้นก็เห็นจะขัดข้อง ควรรับอุดหนุน
หนังสือพิมพ์ที่มีอยู่แล้วฉบับใดฉบับหนึ่งเป็นของรัฐบาลแล้วให้กระทรวงทบวง
การต่างๆเป็นหน้าที่บรรยายการต่างๆในหน้าที่ของตนๆ ถ้าเช่นนั้นแล้วหนังสือ
พิมพ์ฉบับอื่นๆจะแกล้งบรรยายความให้ผิดเพี้ยนไปประการใดก็จะเทียบเคียง
กันได้ และจะเป็นการฝึกหัดให้คนไทยเรามีความคิดในการเทียบเคียง
ข้อความด้วย แต่ต้องมีกฎหมายสำหรับบังคับหนังสือพิมพ์ด้วย เป็นของคู่
กัน"⁴⁰

อย่างไรก็ตาม แม้ดำริของการออกกฎหมายควบคุมหนังสือพิมพ์จะมีมาตั้งแต่เมื่อเสด็จ
ขึ้นครองราชย์ใหม่ๆ แต่การออกกฎหมายก็ถูกรังรออยู่จนใกล้สิ้นรัชกาล(2465)
มีเพียงการใช้หนังสือพิมพ์ตอบโต้เท่านั้นที่ทรงนำมาใช้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
ได้ทรงกระทำตามพระกุศโลบายนี้ คือการใช้หนังสือพิมพ์ ไทย เป็นสื่อหลักในการตอบโต้หนังสือ
พิมพ์ และยังทรงพระราชนิพนธ์บทความปลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฝ่ายของพระองค์ด้วยเป็น
อันมากสนองแนวพระทัศนะที่ว่า "การทำลายง่ายกว่าการสร้าง.....ก็เป็นความผิดของ
ท่าน(ผู้อ่าน) เองที่ท่านพอใจอ่านแต่เรื่องเลวๆ"⁴¹

บทความพระราชนิพนธ์ที่สำคัญของพระองค์ ได้แก่ A Siam Miscellany,
ยิวแห่งบูรพาทิศ, เมืองไทยจึงตื่นเถิด ที่ลงพิมพ์ใน Siam Observer เป็นภาษาอังกฤษ
ต่อมาแปลเป็นไทย ลงพิมพ์ใน ไทย บทความเหล่านี้ก่อให้เกิดการปะทะกันทาง
ความคิดอย่างรุนแรงจนกลายเป็นสงครามปากกา

³⁹ หจข.เอกสารรัชกาลที่ 6 ม.3.6ก พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระยารั
ษฏานุประดิษฐ์ (21 เมษายน ร.ศ.131)

⁴⁰ หจข.เอกสารรัชกาลที่ 6 บ13/3 รายงานการประชุมเสนาบดี (1กรกฎาคม ร.ศ.131)

⁴¹ อัครพาทู, โคลนติดล้อ. ไทย28เมษายน-11พฤษภาคม 2458)

A Siam Miscellany

ทรงใช้นามปากกา "อัสวพาหุ" พระราชนิพนธ์ลงใน สยามออบเซอร์เวอร์ ระหว่างวันที่ 5 สิงหาคม-31 ธันวาคม 2455 (1912) ต้นสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งทั่วโลกกำลังประสบภัยพิบัติโดยทั่วถึงกัน ทรงพยายามอธิบายให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงความสลับซับซ้อนของเหตุการณ์ภายนอกประเทศ เพื่อจะได้ไม่หลงเชื่อคำเป่าหูของผู้ไม่รู้จักจริง แสดงแนวพระทัศนะในหลายส่วนขององค์ผู้ประพันธ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการเมืองและเรื่องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

1) จุดมุ่งหมาย หรือเป้าหมาย (goals) ของพระองค์สำหรับประเทศชาติ

ก. ให้คนไทยรู้จักคิด รู้จักนำความคิดจากต่างประเทศมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมสำหรับชาติ เช่น ชาวญี่ปุ่น ที่ไม่ปล่อยให้ผ่านไปอย่างไร้ประโยชน์กับการพูดที่ไร้สาระ

ข. ทรงเห็นว่า การรับความคิดต่างประเทศมายึดเยียดให้กับคนไทยโดยปัจจุบันทันด่วนนั้น จะเป็นการทำลายมากกว่าการสร้าง จึงทรงเห็นว่า การพัฒนาการปกครองนั้น ต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ที่ทรงเห็นว่าควรประวิงเวลาสำหรับระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นเพราะทรงเห็นว่า ไม่เหมาะกับชาวตะวันออก แม้จะเหมาะสมดีสำหรับชาวตะวันตก

" _ _ _ while constitutionalism may suit Western peoples , it certainly disagrees with Orientals as a whole."⁴²

ค. ทรงวางสันติภาพเป็นเป้าหมาย โดยทรงเห็นว่า เอกภาพ จะนำสันติภาพมาสู่ประเทศชาติได้ นอกจากเอกภาพ (Unity) แล้ว ยังทรงมุ่งเป้าหมายไปสู่ความรักภักดี (Loyalty) ความรักชาติอย่างจริงจัง (True Patriotism) และศาสนา (Holy Faith)

" Peace is what is wanted in order to ensure the stability of the Nation , and peace can only be obtained through unity . We must be one , not divided against ourselves . Be honest , be just , be firm , but above all be united . Then shall we have a chance of remaining forever free as our name .

Lastly my friends , be loyal . Cling to loyalty , as to rock immobile and prominent , as our most valued possession , Loyalty , True Patriotism , and our Holy Faith guild our hearts towards the attainment of the highest goal of the United Nationhood and Prosperity ."⁴³

⁴² _____, Chapter 10, The Fruits of the Turkish Constitutionalism.p.35

⁴³ _____, Chapter 19, Japan for Example, เฟิงอ้าง,p.73

ง. ทรงมีเป้าหมายที่ระบบพ่อปกครองลูก แต่ลูกต้องไม่ดูหมิ่นพ่อ

"I am sure we ought all to be most grateful to our King for granting us the privilege of free access to his Person: for we like to think of him as a father, who comes freely among his beloved children, interesting themselves in their works, and entering into their fun. A father who thus comes amongst his children ought surly not to lost his dignity thereby."⁴⁴

2. วัตถุประสงค์ที่ทรงพระราชนิพนธ์ **A Siam Miscellany** คือต้องการให้ข้อมูลแก่ผู้อ่านให้มาก เพื่อที่ผู้อ่านจะสามารถนำไปคิดและตัดสินใจได้เอง ด้วยเหตุผล ไม่ทรงปรารถนาให้คนไทยฟังคำพูดของคนเพียงเล็กน้อยแล้วด่วนสรุป ซึ่งจะเป็นอันตรายมาก ทั้งทรงเห็นว่าหนังสือพิมพ์ไทยยังมีข้อบกพร่องมากมายจนไม่สามารถจะเชื่อได้เต็มที่ ทรงหวังให้ประชาชนใช้วิจารณญาณ ไม่หลงเชื่อใครง่ายๆ ทรงมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลทั้งสองด้าน

3. แนวคิดเรื่องการปฏิวัติ รัฐสภา และระบอบสาธารณรัฐ

ทรงเห็นเป็นเรื่องที่คนธรรมดาสามัญยากที่จะเข้าใจมโนทัศน์เหล่านี้ ทรงยกตัวอย่างชาวจีน ซึ่งอยู่ในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นพันๆปี เห็นพระมหากษัตริย์เป็นตัวแทนของสรวงสวรรค์ คนจีนเหล่านี้ย่อมไม่คิดล้มล้างระบบไปสู่ประชาธิปไตยซึ่งพวกเขาไม่รู้จักอย่างแน่นอน ดังนั้นระบอบสาธารณรัฐในประเทศจีนจึงเป็นเรื่องของกลุ่มบุคคล ตามหลักประชาธิปไตย ประธานาธิบดีซึ่งเป็นประมุขของฝ่ายบริหารจะต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชนโดยตรง หรือจากผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้ง แต่ยวน ซี ไช ประธานาธิบดีของจีน ก็ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แต่มาจากการเลือกตั้งของสภาคณะชาติ (National Assembly) ที่นานกิง และ สภาคณะชาตินี้ก็มีได้มาจากการเลือกตั้ง ดังนั้นสภาคณะชาติจึงมิใช่ตัวแทนของราษฎร

ทรงกล่าวถึงคนจีนว่า มีลักษณะหลายอย่างที่เป็นประชาธิปไตยอยู่แล้ว เช่นชาวจีนจะเต็มใจเสียภาษีเฉพาะส่วนที่ตนเห็นว่าจำเป็น และจะกลับมาสู่ประโยชน์สาธารณะอย่างแท้จริง ดังนั้นชาวจีนจึงเสียภาษีน้อยมาก และหากถูกบังคับให้เสียภาษี ชาวจีนจะไม่ยินยอม จะก่อการสไตรค์ เช่นที่เคยเห็นมาครั้งหนึ่งในกรุงเทพฯ ทรงชี้ว่า ประเทศที่จะเป็นประชาธิปไตยนั้นแม้จะปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชก็เป็นประชาธิปไตยได้ ซึ่งจีนก็เคยมีประชาธิปไตยมาตั้งแต่ก่อนการปฏิวัติ แต่มีคนกลุ่มหนึ่งมาเสี้ยมสอนให้ประชาชนเชื่อเสียใหม่ว่าพวกเขาถูกกดขี่ จึงต้องลุกขึ้นปฏิวัติเพราะความหลงเชื่อ

ทรงเห็นว่า แท้จริงแล้ว คณะปฏิวัติของ ยวน ซี ไช และ ชุนยัดเซิน มิได้เปลี่ยนแปลงอะไรเลย จักรพรรดิที่ปักกิ่งยังทรงพระเยาว์ ยวน ซี ไช จึงเป็นเสมือนผู้สำเร็จราชการแผ่นดินที่ชาวจีนยอมรับได้ แท้จริงแล้ว ชาวจีนมิได้เข้าใจความหมายของระบอบประชาธิปไตยเลย พวกเขายอมรับเพราะมันสามารถเข้ากับค่านิยมเดิมได้ และยังได้รับคำมั่นสัญญาจากคณะปฏิวัติถึงผลดีนานาประการที่จะเกิดขึ้นหลังการปฏิวัติ

⁴⁴ _____, Chapter 17, Japan for Example, เฟ็งอั้ง..p.765

"อัสวพาหุ" เห็นว่าคำมั่นสัญญาของคณะปฏิวัติเป็นดังวิมานในอากาศ เป็นอันตรายต่อชาวจีนเอง และต่อประเทศใกล้เคียงที่จะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดนี้ รวมทั้ง ไทย

ทรงเห็นว่า การผลิผลามรับระบอบการปกครองของตะวันตกนี้ จะนำมาซึ่งภัยอันใหญ่หลวงแก่ประเทศ ทรงเห็นว่า การที่จะทำตนให้ศิวิไลซ์นั้น มีแต่จะทำให้เป็นที่หัวเราะเยาะของชาวยุโรป ทั้งยังสร้างความลำบากแก่ตัวเราเองอีกด้วย

จากนั้นทรงกล่าวถึงการปฏิวัติว่า ส่วนใหญ่ถูกนำมาใช้เป็นเป้าหมายของพวกคนหนุ่มที่ถือว่าตนเป็นพวกรักชาติ (patriots) คำว่า patriot ฟังดูเร้าอารมณ์เต็มไปด้วยอุดมการณ์ ใครๆก็วางแผนปฏิวัติได้ แต่การที่จะทำให้การปฏิวัติที่กระทำล่วงไปแล้วประสบความสำเร็จดังเป้าหมายกลับเป็นสิ่งที่ยากยิ่ง การปฏิวัติในดุรกก็เช่นกัน ทว่าประสบผลสำเร็จตามอุดมการณ์ไม่ รัฐสภาเป็นเพียงสิ่งจอมปลอม คณะปฏิวัติในดุรกต้องใช้ดาบปลายปืนจี้คนให้ปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนเข้าสู่รัฐสภา

รัฐบาลของคณะปฏิวัติไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ในดุรกได้ดังปากว่า การคอร์รัปชันยังดำเนินไปอย่างดาดดื่น ข้าราชการยังคงฉ้อราษฎร์ ทหารเหลิงอำนาจ เหตุการณ์ยังมีดุร้ายกว่าสมัยของ อับดุล ฮามิด เสียอีก ประชาชนไม่ได้รับโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอีกเลย จึงทรงสรุปโดยเน้นถึงความสำคัญของมวลชนว่า รัฐบาลใดก็ตามที่ขึ้นมาสู่อำนาจด้วยกำลังของอาวุธและทหาร รัฐบาลนั้นก็จะต้องพังลงด้วยวิธีการอันเดียวกัน

ทรงเห็นว่าคนบางคนเชื่อคณะปฏิวัติเพียงเพราะคิดว่า ระบอบรัฐธรรมนูญเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรือง ดังนั้นอะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับระบอบประชาธิปไตยก็คือสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองทั้งสิ้น "อัสวพาหุ" กล่าวว่า ความเจริญดังกล่าวนี้ไม่เป็นที่พึงปรารถนาเพราะเป็นการหลอกลวงประชาชนซึ่งไม่เคยรู้ว่า ประชาธิปไตยคืออะไร การปฏิวัตินอกจากจะเกิดขึ้นจากความคิดความเชื่อและหวังผลสูงถึงจุดตรรกุทวีปแล้ว สิ่งที่ตามมากลับจะกลายเป็นความผิดหวัง เกิดการหลงยศศักดิ์อำนาจวาสนา ดังนั้นผู้ที่หลงระเหิงในระบอบรัฐธรรมนูญจึงเป็นเสมือนลาที่คลุมด้วยหนังราชสีห์เท่านั้น ทรงยินดีในความล้มเหลวของยังเติร์ก เพราะจะทำให้ชาติข้างเคียง (รวมทั้งไทย) ดาស់ว่าง

ในเรื่องเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรือง (civilisation) ของบ้านเมืองนั้น ทรงแสดงว่าเมืองไทยต่างจากจีนและญี่ปุ่น ซึ่งเคยปิดประเทศจากอารยธรรมตะวันตกมาก่อน กษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาไม่เคยปิดตัวเองจากอารยธรรมตะวันตก ดังนั้นจึงหาไม่มีความจำเป็นอย่างไรไม่ที่จะต้องฟาดฟันหรือใช้กำลัง เพื่อจะสร้างความเจริญ เพราะพระมหา กษัตริย์ไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยอมรับการพัฒนาด้วยดีตลอดมา ดังนั้นการอ้างการปฏิวัติเพื่อความเจริญรุ่งเรืองนั้น จึงเป็นเรื่องของการหลอกลวงจากคนที่เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว หรือคนที่เจ็บแค้นด้วยเรื่องส่วนตัว ทรงเห็นว่า ความเจริญเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องใช้กำลัง

"อัสวพาหุ" ทรงเห็นว่า พระองค์เองเป็นพวก อนุรักษ์นิยม (conservative) ไม่ใช่พวกหัวรุนแรง (radical) ที่คัดค้านประชาธิปไตย ทรงเห็นว่า นักอนุรักษ์นิยมอย่างพระองค์ท่านนั้น รักเสรีภาพเสียยิ่งกว่าพวกที่เรียกตัวเองว่านักประชาธิปไตยเสียอีก

I am a conservative, if you like; but a conservative is not necessarily a reactionary, for at times he may even prove more liberal than the Liberal, more of an advocate of real Liberty and Equality than the Democrats! A conservative is only a man who prefers to see reforms carried out when they are required, not merely to gratify any sentimental

reasons, and most certainly not on account of mere imitative whim.⁴⁵

ความสำเร็จของรัฐสภาในญี่ปุ่นนั้น มีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือการที่มีผู้บริหารดีและฉลาด และการที่ชาวญี่ปุ่นเป็นคนที่รักการทำงานและขยันขันแข็ง ประหยัดความสำเร็จของญี่ปุ่นขึ้นอยู่กับคนมากกว่าระบบ ดังนั้น ญี่ปุ่นจึงเจริญได้เสมอทั้งๆที่อยู่ใต้รัฐสภา (Japan is great not because of, but inspite of, her parliamentary regime.)³³

สรุปได้ว่า เมืองไทยยังไม่พร้อมต่อรัฐสภา แตกต่างจากยุโรปและอเมริกาซึ่งมีความพร้อมมากกว่า "อัสวาทุ" ทรงเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบรัฐธรรมนูญจะนำมาซึ่งความสับสนวุ่นวาย ทรงเห็นว่าคนไทยขาดความชำนาญในการทำงานแบบ "ทีมเวิร์ค" ขาดเอกภาพ รวมกันไม่ติด หากประชาชนมีเอกภาพ รวมกันได้แล้ว แต่ละคนก็จะแสดงเหตุผลอันหลากหลายออกมาได้เองโดยจุดประสงค์อันเดียวกันคือ ประโยชน์ของบ้านเมือง

4. แนวคิดเรื่องเสรีภาพในการพูด

"อัสวาทุ" ทรงเห็นว่า การพูดของพวกนักหนังสือพิมพ์หรือพวกนักพูดทั่วไปนั้น มีเบื้องหลังเช่นความอิจฉาริษยาผู้ที่ได้ดีกว่าตน จึงด่าว่าผู้อื่นว่า เป็นคนชอบป้อยอม คนไทยมีนิสัยชอบรับราชการเหมือนชาวอินเดียจน รัฐบาลไม่มีตำแหน่งให้เพียงพอก็เกิดความไม่พอใจ คนพวกนี้ไม่ยอมไปประกอบอาชีพค้าขาย เพราะเห็นว่าเป็นของต่ำหลายคนจึงไปทำหน้าที่หนังสือพิมพ์ด่าทอรัฐบาล บรรยายความเจ็บแค้นของตน คนพวกนี้บ้างก็มีการศึกษาดี บ้างก็มีการศึกษาแบบครึ่งๆกลางๆ แต่ประกาศตนเป็นผู้นำประชามติ (arrogated to themselves the title of leaders of Public Opinion which, however, did not exist!)⁴⁶ ทรงวิจารณ์คนอินเดียแต่วิธีการที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นการเสียดสีนักหนังสือพิมพ์ไทย เนื้อหาตอนนี้คล้ายคลึงกับบทพระราชนิพนธ์เรื่องโคลนตมคัดลอก ตอน ความนิยมเป็นเสมียน ทรงเรียกนักหนังสือพิมพ์ที่ชอบวิจารณ์รัฐบาลพวกนี้ว่า พวก gutter journalists ซึ่งชอบโจมตีเรื่องการติดสินบนและคอร์รัปชัน ทรงเมืองเรื่องคอร์รัปชันในตุรกีจากประสบการณ์ของพระองค์เองว่า การจะไล่ข้าราชการที่คอร์รัปชันออกนั้นเป็นการยาก จะมีข้าราชการจำนวนมากที่ถูกออก ข้าราชการใหม่ที่รับเข้ามาก็อาจจะคอร์รัปชันอีกก็ได้ ไม่มีใครรู้ได้ การทำลายคอร์รัปชันนั้น ต้องใช้วิธีการสอนคนให้ละอายทั้งการให้สินบนและการรับสินบน มนุษย์ที่รู้จักละอายเท่านั้นที่จะไม่คอร์รัปชัน บรรดาข้าราชการที่มีจำนวนมากมานั้นย่อมมีทั้งคนดีคนชั่ว เมื่อข้าราชการชั่ว เหตุใดจึงโยนความผิดทั้งหมดให้พระมหากษัตริย์ คนๆเดียวที่ต้องปกครองคนจำนวนมาก ทั้งจะหาผู้ไว้วางใจก็ยากอีกด้วย

ทรงกล่าวถึงนักพูดชาวไทยที่ชอบเสนอความคิดเรื่องเสรีภาพและความศิวิไลซ์ ว่า มักใช้วิถีก้าวร้าว (aggressiveness) ซึ่งชาวอเมริกัน และยุโรปเห็นว่าเป็นการไม่สุภาพเป็นอย่างยิ่ง

45

_____, อ้างแล้ว, p.56

33

_____, Chapter 9, Japan for Example, เพิ่งอ้าง, p.75

46

_____, Chapter 7, เพิ่งอ้าง., p.23

There are some people who seem to consider aggressiveness the only way of showing that one is "independent" and "civilised"; but if you ask Europeans, as well as Americans of the better class, what they would call such aggressiveness, they would tell you that they call it unmannerly rudeness! I cannot, therefore, recommend my compatriots to show their "independence" and "civilisation" by being merely aggressive and rude. Sure you could be loyal without slavish, and polite without cringing? Impoliteness is not a sign of independence, but merely a sign of want of breeding!⁴⁷

5. แนวคิดเรื่องกรรมกร

"อัสวพาหุ" ทรงเห็นว่า การที่อุตสาหกรรมในประเทศไทยไม่เจริญก้าวหน้าไปเท่าที่ควรนั้น เป็นเพราะคนไทยยังไม่ขยันขันแข็ง ไม่ช่วยตัวเองเท่าที่ควร กรรมกรในญี่ปุ่นค่าแรงถูกกว่าไทย งานก็หนักกว่า ทรงวิจารณ์ข้อเสนอที่จะให้รัฐบาลออกกฎหมายบังคับให้ประชาชนทำงานว่า เป็นเรื่องที่น่าขบขัน กฎหมายแรงงานควรเน้นการเพิ่มค่าจ้าง และจำกัดเวลาทำงาน ไม่ใช่บังคับให้คนทำงาน ซึ่งเป็นความคิดที่หลักต่อสิทธิมนุษยชนอีกด้วย

6. แนวคิดเรื่องทหาร

ทรงกล่าวถึงกลุ่มยังเติร์ก ในตุรกีว่า เป็นพวกหวังประโยชน์จากการปฏิวัติ และ ทำงานผิดพลาดจนประสบความล้มเหลวในที่สุด ทรงเห็นว่า ทหารไม่ควรจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง นี่เป็นหลักของประเทศที่เจริญแล้วอย่างแท้จริง

แนวคิดต่างๆ เหล่านี้ จะเห็นได้ว่าผูกพันกับการเมืองการปกครองของไทยโดยตรง และได้เน้นในสิ่งที่กำลัง "ฮือฮา" กันอยู่ในขณะนั้นคือเรื่องของประชาธิปไตยที่ถูกสังคมนกลายเป็นความรู้สึกที่รุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ทรงชี้ให้เห็นสิ่งที่เป็สภาพลวงตา และสิ่งที่เป็ความจริง โดยยกตัวอย่างชาติอื่น กลุ่มคนที่ทรงกล่าวถึงมากที่สุด คือ พวก ยังเติร์ก เพราะเรื่องนี้ทรงพระราชนิพนธ์หลัง กบฏ ร.ศ.๑๓๐ ไม่นานนัก และข้อสมมุติฐานที่สำคัญมากที่สุดของพระองค์ในเรื่องนี้ก็คือ ประชาธิปไตยอาจมีได้ในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราช และพระองค์เองกำลังทรงปลุกฝังให้คนไทยรู้จักประชาธิปไตยทั้งในด้านความหมายและการนำไปใช้

ชีวแห่งบูรพาทิศ

มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า **The Jews of the Orient** พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าทรงใช้พระนามแฝงว่า อัสวพาหุ พระราชนิพนธ์ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย ลงพิมพ์ในสยามออบเซอร์เวอร์ บทความชิ้นนี้นอกจากจะแสดงความคิดเห็นเป็นส่วนพระองค์แล้ว ดังที่ทรงออกตัวไว้แต่เบื้องต้นว่า "ข้อความซึ่งข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อไปนี้เป็นความเห็นเฉพาะตัวตามที่ได้สังเกตและพิจารณา" ในบทสุดท้ายยังเห็นได้ชัดเจนว่าต้องการ ชู พวกจีนไม่ให้หันเหุดงานกันอีก หรือก่อความวุ่นวายดังที่เคยก่อมามากครั้ง

แล้วในรัชกาลก่อน ข้อที่น่าสังเกตคือ วิธีการเขียน ทรงใช้การแสดงเหตุผล และมีการอ้างอิงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมสมัยทั้งในและนอกประเทศ ดังนั้นในการแสดงเนื้อหาจะเปรียบเทียบกับเหตุการณ์พร้อมกันไปด้วย

บทความชิ้นนี้เริ่มลงพิมพ์ใน ไทย ตั้งแต่วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๕๗ ก่อให้เกิดการโต้แย้งอย่างกว้างขวางในหนังสือพิมพ์หลายฉบับ

เมืองไทยงตั้นเถิด

ยิวแห่งบูรพาทิศ ได้รับการโต้ตอบอย่างรุนแรงจากหนังสือพิมพ์จีนหลายฉบับ รวมทั้ง จีนโนสยามวารศัพท์ ของนายเชียวสุดเส็ง จึงทรงพระราชนิพนธ์บทความภาษาอังกฤษชื่อว่า **Wake Up! Siam** มีชื่อเป็นภาษาไทยว่า **เมืองไทยงตั้นเถิด** คำเตือนสติคนไทย มีวัตถุประสงค์ที่จะปลุกคนไทยจากความหลงที่ว่า แม้เราจะประกาศตัวเป็นกลางในสงครามที่กำลังเกิดขึ้นนี้ ก็อย่าหวังเลยว่าจะรอดพ้นจากภัยพิบัติได้ ดังเช่นเบลเยียมและลักเซมเบิร์กเป็นตัวอย่าง ที่ประกาศตัวเป็นกลางแต่ก็ถูกกองทัพเยอรมันย่ำยี ทรงเรียกร้องความจงรักภักดี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความกล้าหาญจากคนไทยที่จะต้องช่วยตัวเอง ไม่พึ่งหวังและหลงไปว่าจะมีผู้อื่นมาช่วยเรา ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทความปลุกใจทางทหารมามากแล้ว ในครั้งนี้ทรงมุ่งหวังจะปลุกใจทางพลเรือน ทรงเห็นว่าบัดนี้ก็เกิดสงครามขึ้นแล้ว จึงถึงเวลาที่จะต้องพูด ดังเช่นที่ได้เคยทรงพูดมาบ้างแล้ว เช่นใน ยิวแห่งบูรพาทิศ ซึ่งในครั้งนั้นก็ "เป็นที่พอใจแห่งท่านทั้งหลายไม่แต่เฉพาะในหมู่ผู้ร่วมชาติกับข้าพเจ้าเท่านั้น ทั้งในหมู่ชาวยุโรปซึ่งมีความยุติธรรมพอที่จะเล็งเห็นความปรารถนาอันจริงใจที่จะทำคุณประโยชน์ให้แก่บ้านเกิดเมืองนอนของข้าพเจ้า เขาก็พากันแสดงความพอใจ" แต่ก่อนนี้โลกยังสงบอยู่ ก็ทรงปล่อยให้ "พวกนักพูดซึ่งมีความคิดอย่างศาสนาพระศรีอารีย์" เป็นผู้พูด ในบทความชิ้นนี้ ทรงใช้พระนามแฝงเดิม คือ **อัสวาทุ** ทรงแสดงความคิดเห็นว่า คนจีนนั้น หายากที่จะจงรักภักดีต่อเมืองไทย ส่วนใหญ่หวังที่จะกลับบ้านเกิดเมืองนอนของตน ผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นคนไทยนั้น แท้ที่จริงมักพูดแต่ปาก การกระทำยังเป็นไปเพื่อแผ่นดินเดิมของตนอยู่ คนจีนที่อยู่ในเมืองไทยมีแต่จะเบียดเบียนต่อประเทศ ทรงเรียกร้องให้คนไทยพึ่งตนเอง อย่าพึ่งคนจีน ทรงเตือนนักหนังสือพิมพ์จีนที่นำความคิดปฏิรูป และเรียกร้องเสรีภาพในการพูดโดยอ้างแต่ความชอบธรรม ไม่คำนึงถึงหน้าที่ทั้งโยนความรับผิดชอบทั้งหมดมาให้รัฐบาล

การที่ทรงพระราชนิพนธ์ **ยิวแห่งบูรพาทิศ** และ **เมืองไทยงตั้นเถิด** นั้น เนื่องจากเป็นบทความที่ลงติดต่อกันในหนังสือพิมพ์ จึงมีลักษณะสะท้อนเหตุการณ์ร่วมสมัย บทความนี้มุ่งตรงไปยังคนจีน ซึ่งในเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเห็นว่าเป็นกลุ่มชนที่เป็นอันตรายต่อบ้านเมืองโดยได้ทรงยกเหตุผลอันเป็นที่มาแห่งความเชื่อนี้ ทั้งยังทรงมุ่งหวังจะปลุกความรักชาติในหมู่คนไทยเนื่องจากความผันผวนของเหตุการณ์ที่กำลังจะนำโลกไปสู่สงครามครั้งใหญ่

อรรถสาระแห่ง **ยิวแห่งบูรพาทิศ** และ **เมืองไทยงตั้นเถิด** แม้จะหยิบยกจีนมาเป็นประเด็นใหญ่แห่งการวิจารณ์ แต่โดยเนื้อแท้แล้วจะเห็นได้ว่า จุดมุ่งหมายใหญ่อยู่ที่การปลุกคนไทยให้ช่วยตนเอง ไม่ควรอมมือรอพึ่งชาติอื่น บทความนี้มีการเกี่ยวพันอย่างสูงกับ **โคลนคิดลือ** พระนามแฝงที่ทรงใช้ในการประพันธ์ คือ "อัสวาทุ" ลงพิมพ์ใน หนังสือพิมพ์ไทย เริ่มตั้งแต่วันที่ 28 เมษายน 2458 จนถึงวันที่ 11 พฤษภาคม 2458 และลงในสยามออบเซอร์เวอร์ ในเวลาไล่เรียงกัน คือ 29 เมษายน ถึง 12 พฤษภาคม 2458 ก่อให้เกิดปฏิกิริยาแก่ผู้อ่านอย่างกว้างขวาง **โคลนคิดลือ** เป็นพระราชวิจารณ์เกี่ยวกับสภาพทางสังคมเศรษฐกิจของไทย และ การนำประ

เทศไปสู่ความเจริญโดยการยกคุณภาพชีวิตของคนไทยให้สูงขึ้น

1/ประเด็นของการสร้างเอกภาพในชาติ และลัทธิชาตินิยม
ทรงชี้ให้เห็นว่า การเอาอย่างเป็นเหตุให้เสื่อมความนับถือ การเอาอย่างฝรั่ง
ทำให้คนไทยถูกดูหมิ่นว่าต่ำต้อย คนไทยจึงควรสนับสนุนผู้มีความคิดสร้างสรรค์ เวลาที่ฝรั่ง
กำลังรบกันอนอยู่ (สงครามโลก) ควรที่คนไทยควรจะถือโอกาสเป็นตัวของตัวเอง

"ท่านทั้งหลายไม่คิดหรือว่าเราสมควรจะยกตัวเราให้เสมอเท่ากับชาติอื่นๆ จึงจะ
ได้รับความนับถืออันแท้จริงแห่งชาติทั้งหลายไม่ใช่ถูกดบหลังอย่างปราชัย ดังที่เขา
ทำแก่เราอยู่ทุกวันนี้__"

ใน การทำตนให้ต่ำต้อย ทรงชี้ว่า คนไทยไม่เชื่อคนไทยด้วยกันเอง แม้ผู้นั้นจะ
มีการศึกษาดีสักเพียงใด (แม้พระองค์เอง คนไทยก็ไม่ค่อยเชื่อ) คนไทยขี้เกียจทำ ขี้เกียจคิด
วิธีที่สะดวกที่สุดจึงอาศัยฝรั่ง แล้วเลยเชื่อถือแต่ฝรั่ง คนไทยควรจะหันมาเชื่อฝีมือคนไทยด้วย
กันเองให้มากขึ้น เพราะขณะนี้มีคนไทยมากมายที่จบการศึกษาจากต่างประเทศ

"ข้าพเจ้าจะไม่ว่าเลยแม้แต่เล็กน้อย ถ้าท่านพอใจจะตั้งคนชาติอื่นไว้
ในที่สำหรับบูชาและเมื่อเขาอยากจะนั่งอยู่ในที่อันสูงจนเวียนหัวเช่นนั้นก็เชิญเถิด
แต่เหตุใดท่านจึงต้องตราคาคนร่วมชาติของท่านให้ต่ำเสียกว่าจิตใจของคนจำ
พวกที่ท่านพอใจจะบูชานั้นด้วยเล่า"

ใน หลักฐานไม่มั่นคง ทรงชี้ให้เห็นถึง บุคคลผู้มีหลักฐานไม่มั่นคงได้แก่ผู้ที่ยังบก
พร่องใน กิจการส่วนตัว เช่นข้าราชการชอบเล่นการพนัน นักเทศน์ (นักเขียน_นักหนังสือพิมพ์) เมาสูรา การที่พลเมืองไม่มีคุณภาพทำให้ชาวต่างชาติไม่ไว้วางใจ เป็นสาเหตุให้ต่างประเทศตั้งศาลกงสุลชำระคดีในระหว่างคนร่วมชนของเขาในเมืองเรา เราจึงควรประพฤติตน
เป็นผู้มีความสุจริตทั้งกาย วาจา ใจ

"อันบุคคลผู้ใด แม้จะติเลศปานใดในหน้าที่ราชการ หรือใน
กิจการที่ประกอบเลี้ยงชีพก็ดี ถ้ายังเป็นผู้บกพร่องในกิจการส่วนตัว
ข้าพเจ้าเรียกว่าเป็นผู้ที่มีหลักฐานไม่มั่นคง คนชนิดนี้ถ้าจะว่าตามที่
เห็นได้ในทางราชการหรือในกิจการที่เขาหากิน ก็ดูเป็นที่ควรเชื่อ
ถือได้ แต่ความเชื่ออันนี้ยอมที่จะเสื่อมไปในเมื่อเราได้มาทราบถึงความ
ประพฤติส่วนตัวของเขา ดูด้อยค่าของนักเทศน์ที่แสดงความชั่วร้าย
ของการเมาสูรา ถ้าเราได้เห็นนักเทศน์ผู้นั้นไปเมามายกอดจูบเส้าโคม
อยู่กลางถนนแล้ว ก็จะมีหมัดน้ำหนักลงทันที"

คนไทยที่มีการศึกษานิยมแต่จะเป็นเสมียน หรือเลขานุการ ไม่สนใจทำการค้าหรือทำ
การเกษตร ซึ่งความรู้ของตนสามารถจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้มาก เป็นความเข้าใจ
ผิดที่คิดว่า งานเสมียนนั้นสูงกว่างานเกษตรหรือพ่อค้า

"เมื่อไรหนอ พวกหนุ่มๆของเราจะเข้าใจได้บ้างว่า การเป็น
ชาวนา ชาวสวน หรือคนทำงานการอื่น ๆ นั้น ก็มีเกียรติยศเท่ากับ
ที่จะเป็นผู้ทำงานด้วยปากกาเหมือนกัน? เมื่อไรจึงจะบังเกิดความ
รู้สึกเกียรติยศแห่งการงานอื่น ๆ นอกจากงานที่ทำด้วยปากกาและพิมพ์ดีด"

คนไทยบางคนมีความเห็นว่า ถ้าประพฤติตามแบบยุโรป แม้จะผิดจรรยาาก็ถือว่า

เป็นของดี เช่นการเลี้ยงรับรองกันด้วยเหล้า การเรียนกฎหมายเพราะอยากนำมาใช้เป็นเครื่องมือทำร้ายผู้อื่น และมีความเห็นผิดว่า *อิสระ* คือการเลือกทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ คนไทยที่ดีไม่ควรคบคนเหล่านี้

คนไทยจนไม่จริงเพราะยังมีเงินจะหาความสุขสบายส่วนตัวได้ แม้แต่ชาวเขาก็มีที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ให้ได้เพาะปลูกตลอดปี และยังมีเงินเล่นการพนันอีกด้วย คนที่อ้างตัวว่าจนแต่ยังสามารถสุรุษสุร่ายต้องเรียกว่า จนไม่จริง

คนที่ปรารถถึงความจนมากที่สุดนั้นต้องนับว่าเป็นคนที่ฝันไปว่าจนเท่านั้น เขาจนด้วยเหตุที่เขาสุรุษสุร่ายใช้จ่ายในค่านุ่งหม้ออังตงามเกินกว่าความจำเป็น บ้านเรือนก็มีอยู่หลายแห่ง ซึ่งถ้าเขาไม่มีเมียลับหลายๆคนแล้ว แห่งเดียวก็จะเป็นอันพอเพียง เงินของเขามีเท่าใดก็เล่นการพนันหมด ในเมื่อเขาควรจะมีเงินในแบงก์หาคอกเบี้ย ทั้งเขาใช้จ่ายเงินของเขาในทางอันไม่จำเป็นต่างๆโดยไม่ได้รับผลอันใดตอบแทนนอกจากความสนุกสนานชั่วขณะหนึ่งสินที่เขาหามาได้ ไม่เท่าสินที่เขาจ่ายไป ดังนั้นก็ไม่น่าอศรรยที่เขารู้สึกว่า ขาดเงินอยู่เนืองๆ! คนชนิดนี้ ข้าพเจ้ายอมว่าจน แต่จะตีโทษคนอื่นไม่ได้ นอกจากตนเอง

พวกผู้ชายที่มียศศักดิ์ในกรุงเทพฯหลายคนเป็นพวกเห็นแก่ตัว ทั้งพวกที่มีภรรยาแล้วและยังไม่มี พวกนี้จะแสวงหาหญิงมาเป็นเมียลับโดยการซื้อหญิงนั้นจากบิดามารดาที่ยากจน ผู้หญิงที่ถูกซื้อมานั้น เมื่อชายเบื้อแล้วจะทิ้งขว้างเสียอย่างไรก็ได้ชีวิตของหญิงนั้นก็ตกต่ำลงทุกทีจนท้ายสุดอาจต้องขายตัว พฤติกรรมอันชั่วร้ายนี้เกิดขึ้นเพราะความเห็นแก่ตัวของชาย ความโลภของแม่สื่อ และความไม่รู้จักรักอัปยศของบิดามารดา

ตกลงว่าหญิงนั้นมีกรรม เพราะว่า "กฎหมายผู้ชายทำ" นั้น ไม่ได้เปิดโอกาสอย่างไรให้หญิงร้องทุกข์ได้ ถึงอย่างไรก็ดี หญิงนั้นก็ไม่สามารถที่จะร้องได้ด้วยยังไม่มีความอับอายเกินกว่าจะไปไขความที่ทำไมในที่ลับให้แจ้งขึ้นในศาลอันเป็นสาธารณสถานทีคนทั้งหลายไปมาได้

หญิงที่ถูกกระทำร้ายเพราะชายชั่วนี้ บางทีก็ต้องหันไปสู่อาชีวะอันเลื่อมศักดิ์ซึ่งทำลายทั้งร่างกายและจิตใจของเขา หญิงประเภทนี้เมื่อออกจากชายคนหนึ่งแล้ว ก็ตกไปถึงมือชายคนอื่น ซึ่งชั่วร้ายใจทมิฬไม่ผิดกันตกต่ำลงไปทุกทีจนในที่สุดก็กลายเป็นหญิงโคมเขี้ยว ! สิ่งที่น่าเคืองที่สุดนั้นก็คือ หญิงที่บริสุทธิ์ลูกสาวชาวบ้านนอกที่พอมีอันจะกินแต่ก่อนข้างเขาปัญญาถูกล่อลวงเข้ามาในกรุงเทพฯ โดยความหวังตั้งใจว่าจะได้มาเป็นภรรยาขุนนางอะไรคน ๑ แต่รู้สึกได้เมื่อภายหลังเสียแล้ว ว่าตนถูกล่อลวงเข้ามาให้ได้รับความลำบากยากเข็ญยิ่งกว่าทาส

พระราชนิพนธ์ **โคลนติดล้อ** มีความเด่นตรงแนวคิดเกี่ยวกับบิสรภาพ การเรียกร้องความเสมอภาคของสตรี การยกระดับคุณภาพของการใช้ชีวิตในครอบครัว ทรงเป็นตัวแทนและปากเสียงของสตรีและเด็กซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีใครให้ความสนใจมาก่อน บทความของพระองค์ทำให้เกิดการโต้แย้ง โดย "โคนันทวิศาล" เขียนบทความเรื่อง **ล้อติดโคลน** ลงใน **กรุงเทพเดลิเมต** แต่เขียนได้เพียงบทเดียวก็ถูกโต้ตอบจากผู้ใช้นามปากกาต่างๆ เช่น "โคสุภราช" "ส" "คนไทย" "ช" "บาทกฤษร"

ตารางที่ 4 : สรุปรูปแบบการทำหนังสือพิมพ์ และกรอบความคิดเกี่ยวกับ "ความศิวิไลซ์" ของสายราชสำนัก

กลุ่ม	รูปแบบการทำหนังสือพิมพ์	กรอบแนวคิด "ความศิวิไลซ์"
ราชสำนัก	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นวิชาชีพ 2. มีกลุ่มเป้าหมายคือประชาชน 3. โฆษณา คำกล่าว 4. เนื้อหาเป็นข่าวทั่วไปที่ประชาชนพึงสนใจ และบทความ 5. ใช้หนังสือพิมพ์เป็นสื่อในการเสนอแนวคิดของกษัตริย์ 6. กษัตริย์ทรงพระราชนิพนธ์บทความตอบโต้หนังสือพิมพ์ 7. สะท้อนปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เทคโนโลยี 2. หนังสือพิมพ์ 3.ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 4. เสรีภาพที่มีคุณธรรมกำกับ 5. ราษฎรมีคุณภาพ สุภาพ ใช้สมองเป็นตัวของตัวเอง ไม่เลียนแบบขยัน ไม่เล่นการพนัน ขณะนี้ประชาชนยังโง่ จึงต้องแก้ปัญหาด้วยการศึกษา 6. สิทธิสตรี

หนังสือพิมพ์สายราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้พัฒนาไปถึงระดับวิชาชีพ คือทำหนังสือพิมพ์เพื่อขายและเข้าถึงมวลชนมากขึ้น แม้กระนั้น ยังมีเจตนาธรรมที่จะใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการปกครอง เป็นปากเสียงของรัฐบาล และนำเสนอพระบรมราโชบายของพระมหากษัตริย์ หนังสือพิมพ์สายราชสำนักนำเสนอกรอบความคิด "ความศิวิไลซ์" ที่ได้ผ่านการกลั่นกรองเป็นอย่างดีแล้ว กล่าวคือ "ไม่ได้รับแนวคิดตะวันตกมาทั้งหมด แต่จะเลือกเอามาปรับใช้ในบางส่วน และละทิ้งบางส่วน ความมุ่งหมายหลักคือการพัฒนาคุณภาพของราษฎรเพื่อที่จะก้าวไปสู่ระบอบประชาธิปไตยในอนาคต

ตารางที่ 5 : สรุปรูปแบบการทำหนังสือพิมพ์ และกรอบความคิดเกี่ยวกับ "ความศิวิไลซ์" ของสายหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านที่เป็นสามัญชน

กลุ่ม	รูปแบบการทำหนังสือพิมพ์	กรอบแนวคิด "ความศิวิไลซ์"
สามัญชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นวิชาชีพ 2. มีกลุ่มเป้าหมายคือประชาชน 3. โฆษณา คำกล่าว 4. เนื้อหาเป็นข่าวทั่วไปที่ประชาชนพึงสนใจ และบทความ 5. เชื้อใน "อิสระภาพ" วิจารณ์ผู้ปกครอง 6. สะท้อนปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เทคโนโลยี 2. หนังสือพิมพ์ 3. ไม่สนใจในประเด็นสิทธิสตรีเท่าเสรีภาพในการวิจารณ์รัฐบาล 4. ระบอบกษัตริย์ก็ดัดขวางความเจริญ ได้รับอิทธิพลการปฏิรูปปฏิวัติจากต่างประเทศ 5. ยอมรับว่าเสรีภาพและระบบรัฐสภาเป็นสัญลักษณ์ของความศิวิไลซ์

หนังสือพิมพ์กลุ่มสามัญชน แสดงการยอมรับในลัทธิประชาธิปไตยและวารสารศาสตร์ตะวันตกอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของเสรีภาพและการเปลี่ยนรูปแบบการปกครอง แม้จะยังไม่ให้ความสนใจในแนวคิดความเสมอภาคทางสังคม แนวคิดดังกล่าวสืบเนื่องมาจากสมัยเทียนวรรณ และยิ่งทวีความเข้มข้นขึ้นเมื่อกระแสลัทธิประชาธิปไตยตะวันตกได้พัดแรงไปทั่วโลก ทำให้เกิดความขัดแย้งกับรัชกาลที่ 6 การปะทะกับแนวคิดของราชสำนักจึงเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ

"สงครามปากกา" : ตีกระหว่างแนวคิดธรรมราชา กับแนวคิดเสรีนิยม

แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งมั่นอยู่ในความโคลงเคลงจากกระแสลมตะวันตก กระแสการเปลี่ยนแปลงการปกครองโหมกระแทกโครงสร้างเดิมของสังคมไทยที่อยู่ภายใต้ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชและระบบอุปถัมภ์มาเป็นเวลาช้านาน เสียงเรียกร้องการเปลี่ยนแปลง การปกครองดังมาจากหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ท่ามกลางเสียงปรามจากราชสำนักว่า สยามยังไม่พร้อมต่อความเปลี่ยนแปลง และ "การปกครองเป็นเรื่องของเจ้า ข้าไม่เกี่ยว"

จากมิชชันนารีอย่างหมอบรัดเล ผ่านมาถึงเทียนวรรณ นายเชียวสุดเส็ง สิบญูเรื่อง และอดีตคณะนายทหารหนุ่มที่ก่อการกบฏในรศ.130 นายหลุย คีรีวัต ถวัติ ฤทธิเดช แนวคิดเสรีนิยมแสดงตัวออกมาครั้งแล้วครั้งเล่าผ่านหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ กระแสโต้แย้งดังมาจากฝ่ายราชสำนัก และไม่มีครั้งใดที่ความขัดแย้งจะรุนแรงเท่ากับครั้งที่พระมหาธีรราชเจ้าได้ทรง ยืนหยัดตอบโต้กับฝ่ายนักหนังสือพิมพ์ ในฐานะของ "นักอนุรักษนิยมผู้พิสูจน์ตัวเองได้ว่ารัก เสรียิ่งกว่าพวกเสรีนิยม รักความเสมอภาคยิ่งกว่าพวกประชาธิปไตย" ทรงประกาศพระองค์เองถึง ความเป็นบิดาแห่งปวงชนโดยนัยยะแห่งธรรมราชา⁴⁸

เสรีนิยมกระทบสังคมสยาม

เมื่ออังกฤษยึดพม่าได้ในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น สร้างความหวั่นกลัวแก่ชาวสยามเป็นอย่างยิ่ง แล้วอังกฤษก็เริ่มทอดสายตามาทางตอนใต้ของไทย ทั้งก๊กดิน ไทบุรี ตรัง กานู และปูลิส เจ้าพระยานครฯ ในฐานะของเสนาบดีคนสำคัญฝ่ายใต้ ต้องวิ่งขึ้นวิ่งลงระหว่างนครกับบางกอกครั้งแล้วครั้งเล่าจนได้สนิทสนมคุ้นเคยกับหมอบรัดเล เจ้าพระยานครฯ ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากคนไทย คนอื่นๆที่หวาดไหวต่อการคุกคามจากนอกประเทศ ซึ่งทำให้คนไทยทั้งหลายพากันหวลคิดถึงคำทำนายเก่าแก่ ที่ว่าจะมียักษ์ตัวโตมาจากตะวันตก และจะมากัดกินชาวพุทธทั้งหมด ความขัดแย้งระหว่างตะวันตกและตะวันออกเชื่อมต่อกันซึ่งกันและกัน สืบทอดจากยุคสมัยหนึ่งมาสู่อีกยุคสมัยหนึ่งราวสายโซ่ ราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เผชิญกับปฏิกิริยาตอบโต้กันเช่นนี้ และได้ยืนหยัดด้วยทัศนคติธรรมราชา กษัตริย์ผู้มีธรรม ในขณะที่นักคิดนักเขียนนอกราชสำนักเสนอแนวคิดที่ขัดแย้งว่าด้วยการปกครองแบบใหม่ ซึ่งอาจจะเป็นการปกครองในระบบรัฐสภา หรือประธานาธิบดี หรือแบบไซเชียลิสต์

ความขัดแย้งในตัวเอง

เมื่อฝ่ายราชสำนัก กับฝ่ายปัญญาชนสามัญมีความคิดที่ออกจะขัดแย้งกันดังนี้แล้ว กลิ่นไอของสงครามปากกาก็ได้เริ่มต้นขึ้น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทความวิพากษ์วิจารณ์คนไทย นักหนังสือพิมพ์ และ คนจีน อย่างดุเดือดทำให้นักหนังสือพิมพ์ไม่พอใจ นาย

⁴⁸Asvabhahu, "Siam Miscellany" .Siam Observer

เชียวสุดเล็ง สิบญูเรื่อง ได้กล่าวไว้ใน "ผดุงวิทยา" แสดงความเป็นห่วงในชนชั้นชาวนาที่ยากจน ในความยากจนเช่นนั้น ชาวนายังถูกขูดรีด เช่นถูกเรียกรไให้ซื้อเรือรบพระราชวังเป็นต้น นายเชียวสุดเล็งกล่าวว่า "เลือดเนื้อของพวกมนุษย์ทั่วพิภพ ไม่มีรสอร่อยเกินกว่าเลือดเนื้อของพวกชาวนา เพราะไม่เลือกว่าอะไรต่อมิอะไร จนชั้นขโมยขโจรหวยถั่วไปเหมาหมดเส้นโลน ก็พากันอยากกินเลือดเนื้อของพวกชาวนามากกว่ามนุษย์จำพวกอื่นๆ" พระมงกุฎเกล้าฯไม่ทรงเห็นด้วยว่าคนไทยยากจนมากมายเหมือนที่พวกนักหนังสือพิมพ์กล่าวอ้าง ทรง อ้างว่าได้เคยเสด็จไปในที่หลายแห่งในโลก ได้ทรงพบเห็นความยากจนของคนที่จนจริงๆ ไม่สามารถจะเปรียบเทียบกับคนจนของไทยได้เลย คนไทยนั้นหากขยันขันแข็ง ก็สามารถเก็บกินผัก หญ้าตามคลองหนองท้องร่องได้ซึ่งมีขึ้นอยู่อุดมสมบูรณ์ แต่ปัญหาของคนไทยคือปัญหาของ คนที่ไม่มีคุณภาพ ขี้เกียจ ชอบเล่นการพนัน ไม่มีการศึกษา และนิยมแต่จะเข้ารับราชการ ไม่คิดจะทำการค้าขายอันเป็นเหตุให้ชาวจีนเข้ามาหากินจนรวยขึ้นทุกวัน เป็นต้นเหตุให้ชาวจีน "ถ่ายเทซึ่ง ความสมบูรณ์ของประเทศที่เขาไปอาศัยอยู่ชั่วคราวนั้นประดุจตัวบ่างที่ดูดเลือดแห่งคน ฉะนั้น" (อัสว พาทู : ยิวแห่งบูรพาทิศ) ในขณะที่คนไทยยากจนลงไปเรื่อยๆ

ทรงพระวินิจฉัยว่า นักหนังสือพิมพ์ไทย (ขณะนั้น) เป็นพวกขี้เหล้า ไม่มีคุณภาพ แต่ชอบพูดอวดรู้เรื่องเสรีภาพ อิศรภาพ แบบนกแก้วนกขุนทอง "ในที่สุด ยังมีความเห็นผิดอยู่อีกอย่างหนึ่ง ในเรื่องความเป็นอิสระ ซึ่งบางคนอธิบายว่าคือการเลือกทำอะไรได้ตามอำเภอใจ ไม่เลือกว่าจะผิดหรือให้เป็นโทษเพียงใด คนประเภทนี้ยอมเป็นที่น่ารังเกียจแก่คนทั้งหลาย และเมื่อเขาดื่มสุราเพื่อขื่นด้วยแล้ว ก็เป็นอันเหลือสติกำลังที่จะทนทานได้จริงๆ" (อัสวพาทู: โคลนติดล้อ ตอน "ความเห็นผิด " ลงใน ไทย) "ผู้ที่ชอบอ้ออวดว่าเป็นนักประชาธิปไตยแต่ความจริง เป็นจอมโกหกทั้งนั้น พวกท่านเหล่านี้หากินจากความโง่เขลาเบาปัญญาของมนุษย์ ซึ่งมีอาการพร้อม ที่จะเกิดโรคไม่รู้จักสงบ" (อัสวพาทู : เมืองไทยงตั้นเกิด) ทรงประกาศพระองค์เองเป็นผู้นำของชาติ ที่จะสามารถนำประเทศให้เจริญรุดหน้ายิ่งกว่าประเทศใดๆในเอเชียอาคเนย์ ทรงเป็นพระราชามี การศึกษาดิจจากประเทศตะวันตก จึงทรงเป็นธรรมราชาอันประชาชนควรจักยึดเป็นที่พึ่งยิ่งกว่าพวกนักหนังสือพิมพ์

นามปากกา "อัสวพาทู" ก่อให้เกิดความเร้าร้อนขึ้นในวงการปากกา บทความพระราชนิพนธ์โคลนติดล้อนั้น กระแทกลงไปใน "โคลน" อันเป็นอุปสรรคแห่งความเจริญของประเทศ ถึง ขนาดที่เกิดนามปากกาใหม่ขึ้นมาโต้แย้ง คือนามปากกา "โคนันทวิศาล"

อัสวพาทู ทรงเรียกร่องสิทธิสตรีใน "โคลนติดล้อ" "ของงสงสารผู้หญิงและเด็กสาวของเราบ้าง ของงช่วยให้เขาได้รับความยุติธรรม และเสมอภาค ของงช่วยให้เขาได้รับเกียรติอย่างที่เขาควรจะได้ในฐานะที่จะเป็นมารดาแห่งชาติเรา"

โคนันทวิศาลเขียนบทความตอบโต้ลงใน "กรุงเทพเดลิเมต์" ว่า มนุษย์ปุถุชนที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ จะประพุดติพิตในเรื่องครอบครัวบ้างก็ไม่ใช่เรื่องสำคัญ โคนันทวิศาลเห็นว่าเรื่องสตรีและเรื่องในครอบครัวไม่ใช่เรื่องสำคัญ เรื่องการปฏิบัติราชการของผู้ชายสำคัญกว่า ได้แก่ปัญหา เรื่องผู้ใหญ่เบียดเบียนผู้น้อย ผู้มีวาสนาเชื่อแต่คนสอพลอ "เรื่องนี้จะโทษชายนักไม่ได้ มันเป็นเพราะความยากจนของหญิงด้วยชายด้วย ชายจน ครั้นจะมีเมียที่มีหลักฐานก็หาไม่ได้ ได้แต่หญิงที่ไม่ดี เมื่อได้หญิงที่ไม่ดีจะเอามาเลี้ยงออกหน้าก็จกจ่ายเขาจึงต้องทำเช่นนั้น ความอึดคึดมาบังคับตัวอยู่เช่นนี้จึงต้องยอมให้อัสวพาทูตัว...หรือถ้าจะว่าไปอีกประการหนึ่งก็อาจจะเป็นไปได้ ด้วยเมืองไทยพากันบวชเสียมากนั้นก็อย่างหนึ่ง ชายคนไทยชอบมีเมียชาวต่างชาติเสียก็มาก เมื่อเป็นดังนี้ ผู้หญิงจะเหลือเพื่ออย่างไร"

ความขัดแย้งระหว่างราชสำนักกับปัญญาชนสามัญ ทำให้เรื่องราวบานปลายกลายเป็นสงครามปากกา ฝ่ายราชสำนักมี "ไทย" เป็นเวที คอลัมน์นิสต์ก็ได้แก่บรรดาเสนาอำมาตย์ที่มาทำหน้าที่ สื่อพิมพ์ ฝ่ายปัญญาชนสามัญมี "กรุงเทพเดลิเมล์" เป็นเวที คอลัมน์นิสต์จำนวนหนึ่งเป็น ข้าราชการที่ลาออกมาทำหน้าที่สื่อพิมพ์เพราะมีความรู้สึกว่าได้ไม่ได้รับความเป็นธรรม ทั้งสองฝ่าย เขียนตอบโต้กันอย่างรุนแรงจนพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงถอนพระองค์ออกไปจากเวทีนี้ ปล่อยให้สงครามปากกาทลายเป็นสงครามแห่งการสาดโคลนด้วยคำทอกลอนอย่างเอาเป็นเอาตายสืบต่อมานับได้ เป็นช่วงทศวรรษ และเป็นแรงผลักดันอันสำคัญที่ทำให้รัฐบาลออกพระราชบัญญัติการพิมพ์ 2465 ให้นักหนังสือพิมพ์ขึ้นทะเบียน (Licensing System)

หลังจากการสวรรคตของพระมงกุฎเกล้าฯ เมื่อปีพ.ศ. 2468 กระแสแนวคิดของราชสำนัก ก็เริ่มอับแสง ไม่มีใครเชื่อในฐานะของกษัตริย์อันเป็นธรรมราชาประชาธิปไตยอีกต่อไป แรงผลักดันของลัทธิประชาธิปไตยผ่านรัฐสภาเยี่ยงอารยประเทศไหลเชี่ยวกราก

เมื่อเกิดการปฏิวัติ 2475 คนไทยได้รัฐธรรมนูญพร้อมกับชัยชนะของคณะราษฎร ซึ่งต่อมาไม่นานหลังจากนั้นได้พิสูจน์ตนเองว่า เป็นเผด็จการประชาธิปไตย ด้วยการปิดหนังสือพิมพ์ร่วม 20 ฉบับ

และประเด็นของต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี ซึ่งเหล่ามิชชันนารีได้จุดประกายไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 สืบเนื่องมาจนถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็แทบจะไม่มีนักหนังสือพิมพ์ใดให้ความสนใจอีกเลย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิกฤติการณ์ครั้งที่ 3

การเผชิญหน้าและการปะทะกันระหว่างรัฐบาลเผด็จการกับอุดมการณ์เสรีนิยม

การปฏิวัติของคณะราษฎร ในปี 2475 แทนที่จะเป็นจุดเริ่มต้นของประชาธิปไตยโดยแท้ กลับกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเผชิญหน้าครั้งที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปัญญาชนและนักหนังสือพิมพ์ถูกกลืนรวมเข้าในการแสดงความคิดเห็น และฝ่ายรัฐบาลและข้าราชการแย่งชิงอำนาจกันเอง และมีความพยายามที่จะปกครองแบบเผด็จการมากขึ้น สถานการณ์เช่นนี้ดำเนินไปจนกระทั่งถึงการเผชิญหน้าครั้งที่ 4 เมื่อสิ้นยุคถนอม กิตติขจร และการลุกฮือของประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลา 2519 อาจกล่าวได้ว่า ตลอดช่วงระยะเวลา 44 ปี นี้ เป็นช่วงของการประลองกำลังระหว่างฝ่ายข้าราชการกับฝ่ายประชาธิปไตย

ภูมิหลังเกี่ยวกับสภาพการเมืองไทยและวงการหนังสือพิมพ์ และการปะทะกันครั้งที่ 3

ศ.ดร.ลิขิต ธีรเวคิน⁴⁸ สรุปภาพทางการเมืองของไทยในขณะนั้นว่าเป็นช่วงยุคของการต่อสู้ระหว่างระบบราชการกับประชาธิปไตย มีปัญหาทางการเมืองเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งเห็นได้จากการรัฐประหารและการกบฏ และการครองอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามเกือบ 15 ปี สืบต่อด้วยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร เราจะเห็นการครองอำนาจของทหารการเมือง และการมีข้อขัดแย้งในจุดต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น การขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจและนโยบาย การขัดแย้งระหว่างผู้นำเก่าและผู้นำใหม่ การขัดแย้งในหมู่ทหาร และการขัดแย้งระหว่างทหารกับตำรวจ การขัดแย้งทางการเมืองเหล่านี้ทำให้เกิดรัฐประหารและการกบฏ 10 ครั้ง รวมทั้งของจอมพลสฤษดิ์ ในปี 2500 ด้วย สรุปกระบวนการวงจรอุบาทว์ได้ว่า หลังจากปฏิวัติสำเร็จ หัวหน้าคณะปฏิวัติจะสามารถคุมเหตุการณ์ได้ระยะหนึ่ง และแล้วความกดดันก็จะเกิดขึ้นอีก เกิดการประกาศรัฐธรรมนูญ ตามด้วยการเลือกตั้ง และข้อขัดแย้งก็จะเริ่มขึ้นอีก ทำให้กระบวนการทั้งหมดตกอยู่ในภาวะยุ่งเหยิง จนในที่สุดกลายเป็นวิกฤติการณ์ พอถึงช่วงนี้ ทหารก็จะฉวยโอกาสทำรัฐประหาร วงจรจึงครบพอดี แล้วก็เริ่มต้นใหม่

ตลอดช่วงระยะเวลาของความผกผันทางการเมืองนี้ วงการหนังสือพิมพ์ก็มีความยุ่งเหยิงพอๆกัน ความขัดแย้งทางการเมืองและการช่วงชิงอำนาจระหว่างกันเองทำให้รัฐบาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคอันยาวนานของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทำการกลืนรวมสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน การเปลี่ยนแปลงการปกครองช่วยให้นักคิดนักเขียนสามารถเกาะกลุ่มกัน

⁴⁸ศ.ดร.ลิขิต ธีรเวคิน, บทสรุป: ระบบการเมืองไทย ปัจจุบัน และอนาคต, โครงการหนังสือครบรอบ 40 ปี

ได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เป็นช่วงเวลาของความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะนำมาซึ่งสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริงได้ หนังสือพิมพ์บางฉบับถึงกับเขียนโจมตีพวกเจ้าอย่างรุนแรงเพราะเชื่อว่าระบบเจ้าจะไม่กลับคืนมาอีก แต่ความวุ่นวายทางการเมืองที่นำมาสู่การปิดหนังสือพิมพ์เกือบ 20 ฉบับในช่วง 3 ปีสร้างความเรรวนในหมู่นักคิดนักเขียนทั้งหลาย นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา หนังสือพิมพ์ก็ค่อยๆ แยกออกเป็นหลายฝ่าย บ้างก็ตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายรัฐบาล บ้างก็พยายามรักษาสถานภาพของความเป็นกลาง ซึ่งกระทำได้อย่างยิ่ง เพราะถึงอย่างไรก็ต้องตกอยู่ภายใต้การตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ อาจจะกล่าวได้ว่า หนังสือพิมพ์ฝ่ายรัฐบาลนั้น ได้กลับไปสู่ระบบการใช้อำนาจ คล้ายๆ กับหนังสือพิมพ์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชซึ่งจัดไว้เป็นฝ่ายขวา ส่วนหนังสือพิมพ์ที่พยายามจะรักษาสถานภาพของความเป็นกลางก็ได้ใช้ชีวิตอย่างลุ่มลุกคลุกคลาน และในที่สุดก็ค่อยๆ ไหล่ออกมาจากใต้พื้นดินในฐานะของหนังสือพิมพ์เสรี ฝ่ายขวาและฝ่ายเสรี (ซ้าย) นี้จะได้อต่อสู้กันอีกในเหตุการณ์ 6 ตุลา ลักษณะการประลองกำลังเช่นนี้เป็นไปในเชิงผลัดกันรุกผลัดกันรับ ซึ่งนำมาทั้งชัยชนะและความเจ็บปวดของทั้งสองฝ่าย

สถานการณ์ 2475-2500

การแบ่งสายและการเผชิญหน้า

ฝ่ายประชาชน แบ่งสาย เป็นฝ่ายอำนาจนิยม กับฝ่ายเสรีนิยม โดยฝ่ายอำนาจนิยมได้แก่กลุ่มข้าราชการซึ่งหันไปใช้แนวทางของการสร้างอำนาจผ่านกระบวนการสร้างความรักชาติแบบเดียวกับกลุ่มราชสำนักเดิม และฝ่ายเสรีนิยมได้แก่กลุ่มที่พัฒนามาจากสายเทียนวรรณเก่า

การแบ่งสายเช่นนี้ มิได้เป็นไปด้วยความราบรื่น รัฐบาลสามัญชนเผด็จการต้องกระทบกระทั่งกับฝ่ายที่ยังจงรักภักดีกับพระราชวงศ์ และยังต้องกระทบกับกลุ่มหนังสือพิมพ์เสรีนิยมด้วย

การเปลี่ยนแปลงการปกครองได้นำมาซึ่งความปั่นป่วนในระดับผู้บริหารประเทศอยู่ระยะหนึ่ง และทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเสด็จออกไปต่างประเทศ และหลังจากนั้นไม่นานนัก ก็ทรงสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2477 ดังทรงมีพระราชดำริว่า

เมื่อพระยาพหลพลพยุหเสนา กับพวกได้ทำการยึดอำนาจการปกครองโดยใช้กำลังทหาร เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้ว ได้มีหนังสือมาอัญเชิญข้าพเจ้าให้ดำรงอยู่ในตำแหน่งพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าได้รับคำเชิญนั้นเพราะเข้าใจว่าพระยาพหลฯ และพวกจะสถาปนารัฐธรรมนูญตามแบบอย่างประเทศทั้งหลาย ซึ่งใช้การปกครองตามแบบนั้นเพื่อให้ประชากรราษฎรได้มีสิทธิที่จะออกเสียงในวิธีดำเนินการปกครองประเทศและนโยบายต่างๆ อันจะเป็นผลได้เสียแก่

ประชาชนทั่วไป ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสในวิธีการเช่นนั้นอยู่แล้ว และกำลังจะจัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสยามให้เป็นไปตามรูปนั้นโดยมิได้มีการกระทบกระเทือนอันร้ายแรง เมื่อเรามีเหตุรุนแรงขึ้นเสียแล้วและมีผู้ก่อการรุนแรงนั้นอ้างว่ามีความประสงค์จะสถาปนารัฐธรรมนูญขึ้นเท่านั้น ก็เป็นอันไม่ผิดหลักการที่ข้าพเจ้ามีความประสงค์อยู่เหมือนกัน ข้าพเจ้าจึงเห็นควรโน้มน้าวตามความประสงค์ของผู้ก่อการยึดอำนาจนั้นได้ เพื่อหวังความสงบราบคาบในประเทศ ข้าพเจ้าได้พยายามช่วยเหลือในการที่จะรักษาความสงบราบคาบเพื่อให้การเปลี่ยนแปลงอันสำคัญนั้นเป็นไปโดยราบรื่นที่สุดที่จะเป็นไปได้ แต่ความพยายามของข้าพเจ้าไร้ผล โดยเหตุที่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหาได้กระทำให้บังเกิดมีความเสรีภาพในการเมืองอย่างบริบูรณ์ขึ้นไม่ และมีได้ฟังความคิดเห็นของราษฎรโดยแท้จริง และจากรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับจะพึงเห็นได้ว่าอำนาจที่จะดำเนินนโยบายต่างๆ นั้นจะตกแก่คณะผู้ก่อการและผู้สนับสนุนเป็นพวกพ้องเท่านั้น มิได้ตกอยู่แก่ผู้แทนซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือก...."⁴⁹

การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นการกระทบครั้งรุนแรงระหว่างแนวคิดฝ่ายกษัตริย์และประชาชน การกระทบกันครั้งนี้ น่าจะก่อให้เกิดการแยกสายเป็นสายอำนาจนิยม(สายกษัตริย์เดิม) และเสรีนิยม (ฝ่ายประชาชน) ที่ชัดเจน แต่การณ์กลับมิได้เป็นดังนั้น

เพราะสายประชาชน กลับหันมาพอใจในการใช้อำนาจ และหาประโยชน์ใส่ตน ดังรัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชดำริ ทำให้สายประชาชนนั่นเองต้องแตกออกไปอีกเป็นสองสาย คือสายปัญญาชน นักคิดนักเขียนที่ต้องการเสรีภาพ และยื่นหยัดเพื่อเสรีภาพมาตั้งแต่ยุคเทียนวรรณ แต่สายประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มคณะราษฎร กลับหันไปอิงแนวคิดฝ่ายอำนาจนิยม กลุ่มหลังนี้มีการใช้อำนาจ ยิ่งกว่าในระบบกษัตริย์สมบูรณาญาเสียดีก เนื่องจากกษัตริย์ไทยในสมัยสมบูรณาญาฯ ทรงใช้วิธีการบิดาปกครองบุตร มากกว่าจะใช้อำนาจ ทั้งยังได้ทรงเตรียมการเปลี่ยนแปลงการปกครองตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา และรัชกาลที่ 7 ก็ทรงมีพระราชดำริว่า พระองค์เองก็ทรงมีพระประสงค์จะให้สยามเปลี่ยนแปลงการปกครองเยี่ยงอารยประเทศมาก่อนหน้านั้นแล้ว จึงอาจจะกล่าวได้ว่าแนวคิดเชิงอำนาจ (ของสายกษัตริย์เดิม) ถูกอิงโดยคณะปฏิวัติ และถูกทำให้เข้มข้นขึ้นเปลี่ยนแปลงจากระบบพ่อปกครองลูก ไปสู่ระบบเจ้านายกับประชาชน โดยฝ่ายคณะปฏิวัติซึ่งก็คือสายประชาชนเดิมนั่นเอง

ฝ่ายกษัตริย์สมบูรณาญาฯเก่า ต้องถูกคุกคามจากคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังคำเล่าของม.จ.หญิงพูนพิศมัย ว่า ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าต้องถูกริบทรัพย์สินแม้ที่วังสุโขทัยและวังไกลกังวล และทรงถูกกล่าวหาต่าง ๆ นานาเป็นความในศาลหลายเรื่อง เจ้านายบางพระองค์ถูกบังคับ

⁴⁹ ม.จ.พูนพิศมัย ดิศกุล, "รัชกาลที่ 7 ละครสมมติและสิ้นพระชนม์", ศิลปวัฒนธรรม, สิงหาคม 2542, หน้า

ให้กระทำการคุกคามในหลวงแต่ท่านไม่ยอมทำงานถึงทรงยิงตัวตาย⁵⁰ สำหรับพระปกเกล้าท่าน
สิ้นพระชนม์ที่ประเทศอังกฤษเมื่อพ.ศ. 2484 ในขณะเดียวกัน ฝ่ายนักคิดนักเขียนเสรีชนก็ถูกคุกคาม
จากคณะผู้ปกครองชุดใหม่ (ซึ่งก็คือฝ่ายประชาชนเดิม) ด้วย

1.สายสามัญชนเผด็จการ มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเน้นลัทธิชาตินิยมและระบบผู้นำ เป็นหัวหน้า

วันที่ 22 สิงหาคม 2476 พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์เสรีภาพว่า

“ข้าพเจ้าจะให้สิทธิแก่หนังสือพิมพ์เต็มที่ ข้าพเจ้าไม่ชอบการใช้อำนาจปิดปากกัน
ถ้าจะมีการปิดหนังสือพิมพ์กันต่อไปก็ต้องมีการไต่สวนพิจารณากันอย่างชัดเจนเสียก่อน
ว่าหนังสือพิมพ์นั้นมีเจตนามุ่งร้ายต่อชาติเป็นแน่แท้ ข้าพเจ้าจะให้หนังสือพิมพ์คิดอย่างเต็มที่
ที่ ขอบอย่างเดียวว่าให้มีความยุติธรรม ตรงไปตรงมา ข้าพเจ้ามีน้ำใจเป็นนักกีฬาจะทะนุถนอ
คนคิดมาได้ แม้แต่ข้าพเจ้าเองจะถูก “คำ” จากหนังสือพิมพ์ ข้าพเจ้าก็เต็มใจฟัง”

อย่างไรก็ดี เมื่อเกิดกบฏวรวรเดชในเดือนตุลาคม 2476 ก็ได้มีการกวาดล้างหนังสือพิมพ์ครั้ง
ใหญ่ รัฐบาลอ้างความจำเป็นที่จะต้องเข้าควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวด รัฐบาลได้ตั้งศาลพิเศษ
เพื่อพิจารณาคดี ดำเนินคดีนักหนังสือพิมพ์หลายคน เช่น หลุย คีรีวัต เทอญ มหาเปารยะ และพระ
ยาสราภัยพิพัฒน์ บุคคลที่ตกเป็นเป้าการเพ่งเล็งของรัฐบาลคนหนึ่งก็คือ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์

หลังจากนั้นก็เกิดเหตุการณ์ไม่สงบอีกหลายครั้ง 8 พฤศจิกายน 2490 คณะรัฐ
ประหารยึดอำนาจการปกครอง จอมพล ป.เป็นนายกรัฐมนตรี 1 ตุลาคม 2491 กบฏนายพล 26
กุมภาพันธ์ 2492 กบฏวังหลวง 29 มิถุนายน 2494 กบฏแมนฮัตตัน 29 พฤศจิกายน 2494
รัฐประหารเงียบ การกลับเข้ามาของจอมพล ป.ครั้งนี้ เหมือนกับเป็นการยืนยันว่า การใช้อำนาจกับ
หนังสือพิมพ์เป็นสิ่งถูกต้องแล้วและจะต้องทำต่อไป

ความประทับใจในลัทธิชาตินิยมของเยอรมันและญี่ปุ่น ตลอดจนความสำเร็จของการปลุก
เร้าลัทธิชาตินิยมในอดีตสมัยพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม
สนับสนุนการเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมในทุกรูปแบบ เช่นการกำหนดรัฐนิยม จักรประภคเพลงชาติ บท
เพลง ละคร สถานีวิทยุเสนาธิการนายมัน ชูชาติ กับ นายคง รักไทยเน้นความรักชาติ รายการนี้จัด
โดยนายสังข์ พัทฒโนทัย และนายคงศักดิ์ จำปาศิริ กระบอกลีขียงของหลวงพิบูลฯในเวลานั้น

⁵⁰ พูนพิศมัย, อ้างแล้ว, หน้า 110

ความคิดที่ขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับหนังสือพิมพ์ ทำให้ต้องแยกออกเป็นสองสาย เพราะไม่สามารถไปด้วยกันได้

การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะทหาร 2475 นั้น ในที่สุดก็นำมาซึ่งความสับสน ดังคำทำนายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ การโค่นล้มการปกครองที่กระทำกันบนส่วนยอดของสังคม ไม่ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับล่างมากนัก รัฐบาลปลุกเร้าความรักชาติและประชาชนก็หวังพึ่งฝ่ายรัฐบาล ซึ่งทำให้ฝ่ายปัญญาชนประชาธิปไตยมองเห็นว่า สังคมไทยยังไม่สามารถก้าวเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงได้

ทัศนะของรัฐบาล เป็นทัศนะของผู้ปกครองที่กระทำต่อผู้ถูกปกครอง และอาศัยแนวคิดนาซีเป็นต้นแบบ ดังลัทธิเชื้อผู้นำ ชาติพันธุ์ และแนวคิดชาตินิยม ซึ่งรัฐบาลเชื่อว่าเป็นวิธีที่จะสร้างเอกภาพขึ้นภายในชาติได้ และเป็นวิธีที่จะต้านภัยคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาลถือว่าเป็นภัยต่อชาติอย่างได้ผล

รัฐบาลปลุกเร้าความรักชาติและลัทธิเชื้อผู้นำ ในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นหนังสือเล่มเล็กๆ บทความลงหนังสือพิมพ์ และบทสนทนาทางวิทยุ หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเรื่อง “ชาตินิยม” ตีพิมพ์เป็นตอนๆ ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม 2489 ในหนังสือพิมพ์ “เสรี” (ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเสรีภาพ) แสดงความเห็นว่ ลัทธิชาตินิยมสมัยรัชกาลที่ 6 สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สามารถเป็นปราการป้องกันการไหลบ่าของลัทธิคอมมิวนิสต์ได้

“เหตุการณ์ของโลกตลอดเวลาเกือบ 30 ปี ภายหลังกองการสงครามครั้งกระโน้น เป็นข้อพิสูจน์อันแน่นอนว่า ลัทธิชาตินิยมสามารถจะเป็นทำนบกั้นทางน้ำไหลของลัทธิคอมมิวนิสต์ได้ แต่ภายหลังกองการสงครามครั้งนี้ ชาตินิยมต่ำด้อยลงไป เพราะเหตุที่สงครามสุดสิ้นลงด้วยความปราชัยของประเทศชาตินิยมทั้งสาม คือเยอรมันนี อิตาลี และญี่ปุ่น ฉะนั้นจึงเป็นการยากที่บุคคลใดในประเทศไทยจะก่อตั้งพรรคชาตินิยมขึ้นมาต่อต้านคอมมิวนิสต์ ดังที่หลายประเทศเคยทำเมื่อภายหลังสงครามครั้งโน้น อีกประการหนึ่ง การก่อตั้งพรรคนั้น จะเป็นพรรคอะไรก็ตามที จำเป็นจะต้องมีเงินเป็นทุน พรรคชาตินิยมในประเทศต่างๆ ได้รับความสำเร็จเพราะพวกชนบดี อุตสาหกรรมใหญ่ๆ และเจ้าของที่ดิน ซึ่งมีที่ดินมากมาย เขาารู้ดีว่าถ้าคอมมิวนิสต์ขึ้นมาเป็นเจ้าเป็นใหญ่เมื่อใด เขาจะต้องสิ้นเนื้อประดาตัว พวกนี้จึงอุดหนุนพรรคชาตินิยมด้วยทุนทรัพย์ เพราะเขาแน่ใจว่าพรรคชาตินิยมเป็นพรรคเดียวที่สามารถต่อต้านคอมมิวนิสต์ได้ แต่ในประเทศไทยไม่สามารถจะหวังเช่นนั้น เพราะอุตสาหกรรมใหญ่ๆ ของเราไม่มี ส่วนพวกชนบดีและราชาแห่งที่ดินก็คงมีน้อยคนที่จะยอมออกทรัพย์สนับสนุน”

นอกจากนั้น พลโท ถาง การสงคราม บรรยาย “ข้อปรารถนาของประเทศชาติ” แก่นายทหารบก 60 นายเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2492 (ซึ่งต่อมารวบรวมพิมพ์เป็นเล่มโดยบริษัทรัฐศักดิ์) กล่าวถึงอันตรายของชาวจีนที่เข้ามามีอิทธิพลอำนาจในประเทศไทยมากยิ่งขึ้นทุกวัน ร.ท. สมพันธ์ จันทรชนะ เขียน

บทนำในเกียรติศักดิ์รายวัน 26 ตุลาคม 2493 โจมตีการคำเสรีที่ทำให้คนต่างด้าวเข้ามามีอำนาจทางเศรษฐกิจ แนวคิดดังกล่าวนี้ ทำให้ฝ่ายประชาธิปไตยไม่พอใจ

2.สายสามัญชนประชาธิปไตย มีนักหนังสือพิมพ์หลักได้แก่ กุหลาบ สายประดิษฐ์ มาลัย ชูพินิจ มรว.นิมิตรมงคล นวรัตน์

กุหลาบ สายประดิษฐ์ บรรยายถึงชาวบ้านไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า เต็มไปด้วยความหวังอันมีต่อคณะราษฎร แต่ในที่สุดความหวังนั้นก็พังทลายหายไป

“รัฐบาลคณะราษฎร ซึ่งได้ก่อตั้งระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาแทนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อได้ติดตั้งเครื่องยนต์กลไกของระบอบใหม่ด้วยน้ำใสใจจริงตามเจตนาเดิม อันเป็นเจตนาดีต่อประเทศชาติไปได้ระยะหนึ่ง ต่อมาเมื่อกำลังเจตนาดีต่อประเทศได้อ่อนลง เพราะขาดจิตใจมั่นคงในอุดมการณ์ของการปฏิวัติ และขาดความรู้อย่างถ่องแท้ในการดำเนินการตามเป้าหมายของคณะปฏิวัติ ประกอบกับเมื่อได้นั่งอยู่เหนือบัลลังก์แห่งอำนาจอันโอโถงนานเข้า ความคิดถึงตนเอง คิดถึงลาภยศและผลประโยชน์ของตนเอง ก็ค่อยๆแผ่ขยายออกไปในจิตใจของบุคคลบางส่วนในขณะนั้น และค่อยๆเบียดความคิดถึงประเทศชาติที่เคยมีที่อยู่อันกว้างขวางพอในจิตใจ ให้เหลือเล็กลงเป็นลำดับ จนในที่สุดก็ได้มีการจับกุมบุคคลที่รัฐบาลถือว่าเป็นศัตรูของรัฐบาล เป็นการจับกุมที่ก่อความตกตะลึงและตื่นเต้นขนานใหญ่ในวงการทั่วไป เพราะว่ามีจำนวนผู้ที่ถูกจับกุมในครั้งนั้น มีทั้งเจ้านายชั้นสูงคนสำคัญในคณะราษฎรเอง และผู้ทรงเกียรติคุณในวงราชการของระบอบเก่า”⁵¹

ผลที่เกิดขึ้นก็คือ “ประชาธิปไตยได้เสื่อมทรุดลงไปอย่างน่าวิตก ความมืดแผ่อยู่บนท้องฟ้าของประชาธิปไตย กล่าวได้ว่าสะพานที่ทอดไปสู่ประชาธิปไตยได้ถูกรัฐบาลชักขึ้นเสียแล้วเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2483”⁵²

เช่นเดียวกับ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ ซึ่งเป็นนักคิดนักเขียนอีกคนหนึ่งที่ชอบวิจารณ์รัฐบาล เขาเกิดเมื่อวันที่ 21 เมษายน 2451 ถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏและถูกจับขัง 2 ครั้ง นิมิตรมงคลเขียนหนังสือกล่าวหาว่ารัฐบาลเป็นคอมมิวนิสต์ และประชาธิปไตยทุกวันนี้เป็นของเก๊ รัฐบาลจับกุมปรปักษ์ของตนไปขังมากขึ้นทุกที “บ้านเมืองของเรายังปกครองด้วยอำนาจสิทธิขาด ใครพูดไม่ตรงกับผู้นำ คนนั้นจะถูกชี้หน้าว่าไม่รักชาติ” เขาวิจารณ์การปลุกเร้าความรักชาติของรัฐบาลว่า “รัฐบาลได้หว่านพืชรักชาติลงในจิตใจของชน ความรักชาตินั้นในบางแห่งบางเวลาก็ได้เร่งเร้าขึ้นจนเป็นไปในทางรุกราน โลกจึงไม่มีความสงบ”

⁵¹ ศรีบูรพา, “แลไปข้างหน้า” ตอน 2 ภาคมัชฌิมวัย, 2519

⁵² ศรีบูรพา, เรื่องเดิม

ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือ ชาวบ้านไทยไม่สามารถทำความเข้าใจกับระบอบประชาธิปไตยได้ เพราะมีประเพณีนิยมที่แตกต่างกัน เป็นปัญหาอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ผลักดันโดยบุคคลกลุ่มยอดของสังคม โดยที่ชาวบ้านยังตามไม่ทัน

กุหลาบเห็นว่า วิถีทางสังคมของประเทศสยามนั้น ราษฎรมีทัศนคติที่แตกต่างกับแนวคิดประชาธิปไตยซึ่งเชื่อว่า

“ผู้ลึกลับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของมนุษย์นั้นก็หาใช่พระพรหมหรือพระผู้เป็นเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่โหนไม่ หากเป็นมนุษย์นั่นเอง”⁵³ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้น ราษฎรก็เข้าใจว่า แสงสว่าง”กำลังจะส่องลงมาบนชีวิตอันมืดมนขมขมของเขา.... ประชาชนคนยากผู้เป็นคนซื่อก็ยกมือขึ้นท่วมหัว เปล่งเสียงสาธุ” คิดว่าพระศรีอาริย์ลงมาโปรด “เป็นธรรมดาของพวกเขาก็อ้อมจะคิด ถ้าสิ่งใดที่ศิวิลเยชย่อมนจะลงมาจากฟ้าฟ้าทั้งนั้น สิ่งที่ศิวิลเยชจะไหล่ออกมาจากพื้นดินหาได้ไม่ เพราะว่บนพื้นดินนั้น มันย่อมเป็นได้แต่ที่สิ่งสูงของพวกที่โง่เขลาอยากจนขึ้นแค่นั้นเดียวกับพวกเขาทั้งหลายที่ได้ใช้ชีวิตกันมาเช่นนั้น ก็ได้เฝ้าคอยวันที่จะถูกนำไปสู่ต้นกัลปพฤกษ์ และรับเอาสิ่งของต่างๆจากต้นกัลปพฤกษ์นั้น....”⁵⁴

พระยาศรารักษ์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในปี 2476 ว่า

“ตำรวจในสมัยประชาธิปไตย ที่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นอธิบดีนั้น ทารุณ โครชัยเพียงใด เพียงปลดรูปพระยาพลพร้อมกับเปล่งวาจาออกมาว่าไม่อยากจะคิดเท่านั้นที่ถูกตำรวจจับ หนังสือพิมพ์ถูกปิดนับไม่ถ้วนครั้ง ดิเตียนรัฐบาลหรือผู้ก่อการไม่ได้เลยเรียกกันว่า โอบธุภักดิ์ พระสงฆ์องค์หนึ่งเขียนจดหมายถึงโยม บอกเรื่องกบฏว่า “ให้ฟังหูไว้หู” ก็ถูกตำรวจจับฟ้องศาลฐานผิดมาตรา 104 นายทหารบกถูกตำรวจยิงตายถึง 2 คน เพราะเกี่ยวข้องกับการเมือง และข้อร้ายที่สุดก็คือ เลี้ยงพยาน ทำพยานเท็จ เอาคนเข้าคุกเสียนับไม่ถ้วน”⁵⁵

บุคคลในกลุ่มคณะราษฎรที่มีบทบาทโดดเด่นมากขึ้นทุกทีได้แก่พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งมีผู้ปองร้ายมากที่สุดเช่นกัน ในเดือนกุมภาพันธ์ 2477 ถูกนายพุ่ม ทับสายทอง ใช้ปืนยิงที่ท้องสนามหลวง ครั้งที่ 2 ในปี 2481 ถูกนายลี บุญตา ใช้ปืนยิงที่บ้านพัก ครั้งนี้ทำให้มีการกวาดล้างผู้ต้องสงสัยจำนวนมาก จนนำมาสู่การพิพากษาในเดือนพฤศจิกายน 2482 ให้ประหารชีวิตนักโทษ 18 คน จาก 51 คน ซึ่งการพิพากษารั้งนี้ได้อุทวิพากษ์วิจารณ์อย่างยิ่งถึงความไม่เป็นธรรมและการมือคด

⁵³ ศรีบูรพา, เรื่องเดิม หน้า 4

⁵⁴ ศรีบูรพา, เรื่องเดิม หน้า 116-117

⁵⁵ “ศรารักษ์” วิจารณ์การเมือง หน้า 274

ต่อจําเลย ร้อยโท ณ เณร ตาละลักษณ์ เป็นหนึ่งในบรรดานักโทษผู้โชคร้ายที่ถูกตัดสินประหารชีวิต เขาเคยสมัครรับเลือกตั้งเขตพระนครเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2476 แต่พลาดหวัง ในขณะที่เดียวกัน เขาก็เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ “ชุมชน” และใช้ชีวิตคลุกคลีกับมวลชนผู้ด้อยโอกาส อาทิ กรรมกร ชาวนา ชาวสวน โดยใช้หนังสือพิมพ์ฉบับนี้เป็นสื่อ นำ ก่อนจะถูกตั้งข้อหาว่า “คิดการมิชอบ” ต่อรัฐบาล ในการพิพากษาโทษครั้งเดียวกันนี้ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ เป็นหนึ่งในจําเลย 22 คนที่ถูกตัดสินจำคุกตลอดชีวิต

หลังจากนั้น การหนังสือพิมพ์ไทยก็เริ่มเดินทางเข้าสู่ความสับสนปั่นป่วนยิ่ง ความขัดแย้งระดับโลกบานปลายไปสู่การระเบิดของสงครามโลก มีการใช้สื่อมวลชนเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อข้ามประเทศ เช่น ฝ่ายสัมพันธมิตรกระทำกับทหารเยอรมัน ลิทธิคอมมิวนิสต์เริ่มเบงบานในประเทศแถบยุโรปตะวันออก ในระหว่างสงคราม จอมพลป.พิบูลสงคราม ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงว่าเข้าข้างญี่ปุ่น หลังสงครามโลกผ่านไป สถานการณ์หนังสือพิมพ์ก็ไม่ดีขึ้นเพราะรัฐบาลกลับเข้ามาควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างหนักด้วยระบบเซ็นเซอร์

เมื่อจอมพล ป.หมคอำนาจ ฝ่ายประชาธิปไตยก็ขึ้นมาบีบบทบาทอยู่ประมาณ 3 ปี “อิสสรชน” เขียนบทความในหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ (31 ธันวาคม 2487) กล่าวถึงระบบเซ็นเซอร์อันทารุณระหว่างช่วงปี 2482-2486 ซึ่งจอมพล ป. มีอำนาจอยู่ (ช่วงจอมพลป. หมคอำนาจ คือ 1 สิงหาคม 2487-เดือนเมษายน 2491 ในระหว่างนี้ ผู้เป็นนายกรัฐมนตรีคือ นายควง อภัยวงศ์ นายทวี บุณยเกตุ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายปรีดี พนมยงค์ พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์)

ในช่วงนี้ ฝ่ายจอมพล ป. ต้องตกเป็นฝ่ายตั้งรับ ในประเด็นของเหตุผลการเข้าสงครามโลก หลวงวิจิตรวาทการได้เขียน “หลังฉากประกาศสงคราม” ลงในหนังสือพิมพ์เสรีภาพเป็นวันๆ ตั้งแต่ วันที่ 27 มกราคม ถึง 13 กุมภาพันธ์ 2490 โดยใช้นามแฝงว่า “สามัคคีธรรม” แสดงความเห็นตอบโต้กับกลุ่มคนที่โจมตีจอมพลฯว่าเข้าข้างญี่ปุ่นว่า

“เรากลับใส่ร้ายกันเองว่าเป็นความคิดความไม่คิดของคนนั้นคนนี้ การใส่โทษว่าเป็นความคิดของพวกเดียวกัน ย่อมเป็นการสารภาพว่ามีความคิดอยู่ในชาติ และย่อมเป็นผลให้ทั้งชาติประสบเคราะห์กรรม.....งานที่ทำต่อไปนี้เป็นงานประสงค์ของชีวิตของชาติ...คือดำรงชีวิตของชาติไว้จนกว่าสงครามจะหมดไป ในระหว่างที่กองทัพญี่ปุ่นอยู่เมืองไทย ก็ให้เขาอยู่ในระเบียบวินัย อย่าทำความเดือดร้อนให้เรามากเกินไป ในระหว่างที่ญี่ปุ่นกำลังเพ็งฟูช่วยชัยชนะนะ ก็อย่าให้เขาทำความโหดร้ายแก่เราเหมือนอย่างที่เขาทำในที่อื่น ถึงคราวญี่ปุ่นแพ้ก็อย่าให้เขาบ้านเลือด เผาผลาญทำลายบ้านเมืองและชีวิตประชาชนของเรา วิถีปฏิบัติงานก็เปรียบได้กับการชักว่าวในขณะที่ลมแรง เมื่อลมกระโชกหนักเราก็ผ่อนสายป่าน เพื่อมิให้ว่าวขาดลอย แต่ถ้าโอกาสไหนลมเบาลง เราก็รีบสาวเอากลับคืนมาให้มากที่สุดที่จะเอามาได้”

รัฐบาลปกครองประเทศด้วยการใช้อำนาจ ซึ่งต้องเผชิญกับการต่อต้านในรูปแบบของการปฏิวัติรัฐประหารหลายครั้ง ครั้งสำคัญคือขบถสันติภาพเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2495 มีการจับกมุนักหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ สมัคร บุรวาศ อุทธรณ์ พลกุล บุศย์ ศิเมเสถียรนักหนังสือพิมพ์ชื่อดังชื่อ อารีย์ ลีวีระ ถูกลอบสังหาร ในเดือนกันยายน 2496 พลต.อ.เผ่า ศรียานนท์ วางระเบียบปิดปากหนังสือพิมพ์ ห้ามเสนอข่าวการประชุมสภาป้องกันราชอาณาจักร ข่าวการประชุมสภาภิลาโหม ข่าวประชุมสภาของ 3 กองทัพ ห้ามเสนอข่าวการเคลื่อนไหวของกองทัพไทยในเกาหลี ห้ามวิพากษ์วิจารณ์การเมืองระหว่างประเทศ เหตุการณ์ดังเครียดเป็นไปเช่นนี้จนถึงปี 2498 ซึ่งรัฐบาลให้เสรีภาพทางความเห็นของประชาชนมากขึ้นหลังจากที่จอมพลป.เดินทางกลับมาจากสหรัฐอเมริกาพร้อมด้วยความคิดใหม่เกี่ยวกับเสรีภาพ นำมาสู่การจัดไฮปาร์คที่ท้องสนามหลวงซึ่งดำเนินไปด้วยความปั่นป่วนจนรัฐบาลไม่สามารถจะควบคุมได้

ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลมีทัศนะเกี่ยวกับการสร้างหัวหน้ารัฐบาลให้เป็น “ผู้นำ” และการป้องกันลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วยความเกรงกลัวความกระทบกระเทือนต่อผู้มั่งคั่ง ในทางตรงข้าม ได้มีนักคิดนักเขียนไทยหลายคนที่มีมองว่ารัฐบาลกำลังหันเหแนวความคิดออกไปจากการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เน้นในอำนาจของประชาชนมากขึ้นทุกที ทั้งนี้เพราะประชาชนไม่มีความรู้ในเรื่องของการใช้อำนาจโดยประชาชน และรัฐบาลได้อาศัยความไม่รู้นี้ในการสร้างอำนาจของตนและคณะพรรคมากขึ้น จนในที่สุดก็จะนำไปสู่ระบอบเผด็จการแบบฮิตเลอร์และมุสโสลินีซึ่งไม่ใช่ประชาธิปไตย

การใช้อำนาจของจอมพล ป. จึงทำให้นักคิดหลายคนไม่เห็นด้วยอย่างรุนแรง เช่น ชลอศรีศรากร ซึ่งแท้ที่จริงก็เป็นข้าราชการคนหนึ่ง ได้เขียนหนังสือ “สันติบาลใต้ดิน” ตาหนิจอมพล ป. ว่าใช้อำนาจยิ่งกว่าราชาธิปไตย

“ประชาชนตำหนิรัฐบาลชุดนี้ว่า เป็นรัฐบาลที่ชอบใช้อำนาจยิ่งกว่ารัฐบาลในระบอบราชาธิปไตย เช่น บังคับให้ประชาชนสวมรองเท้า สวมหมวก เป็นการบังคับให้ประชาชนแต่งตัวในยามที่ประเทศกำลังขาดแคลนเครื่องแต่งตัวในยามสงคราม มีการบังคับให้มุ่งกระโปรงและนุ่งถุงเป็นต้น การบังคับในเรื่องส่วนตัวของราษฎรเช่นนี้ ทำให้ประชาราษฎร์ตำหนิรัฐบาลชุดนี้อย่างแรงและเป็นข่าวที่กรุ่นอยู่จนบัดนี้

นอกจากนี้ รัฐบาลยังบังคับให้ราษฎรเลิกกินหมาก ที่สุดสั่งทำลายสวนหมากและทำลายสวนพลู ซึ่งเป็นอาชีพอันสุจริตของราษฎร ในรัฐบาลราชาธิปไตยเขาไม่เคยบังคับราษฎรรุนแรงอย่างนี้ จอมพล ป.ชอบใช้อำนาจยิ่งกว่าราชาธิปไตย จอมพลป.จึงทำให้ชีวิตประชาธิปไตยเสื่อมเสียอย่างยิ่ง”

แต่ในทัศนะของรัฐบาล ผู้ที่คัดค้านรัฐบาลคือคอมมิวนิสต์ การ” ปั่นข่าวร้าย ป้ายรัฐบาล ใส่ร้ายบุคคลที่ควรนับถือไม่เลือกว่าใครเป็นใคร วิธีการป้ายร้ายเช่นนี้เป็นหลักโฆษณาของคอมมิวนิสต์” (จอมพล ป.ให้สัมภาษณ์ 2498 ก่อนเดินทางไปสหรัฐอเมริกา) ทัศนะเช่นนี้นำมาสู่ความตึงเครียดอย่างยิ่งระหว่างรัฐบาลกับหนังสือพิมพ์

1.ความขัดแย้งในแนวคิดการปกครอง

วันที่ 8 ตุลาคม 2488 มัลย์ ชูพินิจ ได้เข้าสัมภาษณ์เดี่ยว จอมพล ป. บุณสสงคราม เป็นเวลา 4 ชั่วโมงเต็ม ณ บ้านพักที่หลักสี่ ตรงข้ามอนุสาวรีย์ปราบกบฏ ซึ่งถือได้ว่าเป็น Exclusive Interview ครั้งเดียวในรัฐบาลนี้ ช่วงนั้นเป็นช่วงตกต่ำของจอมพล ป. หลังจากยุคแห่ง “ผู้นำ” ผ่านพ้นไปช่วงหนึ่ง เขากำลังถูกข้อหา “อาชญากรสงคราม” เนื่องจากการเข้าข้างญี่ปุ่นในระหว่างสงครามและกสรประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตร

การสัมภาษณ์ได้ถูกนำลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ “ประชามิตร” และต่อมา มัลย์ได้เขียน “บันทึกจอมพล “โดยใช้นามปากกา “นายฉันทนา”⁵⁶ บรรยายความรู้สึกของเขาอันเนื่องมาจากการสัมภาษณ์ครั้งนั้น ซึ่งเขากล่าวว่า เป็นการสัมภาษณ์แบบโต้ตอบความคิดระหว่างกัน จอมพล ป. พูดอย่าง “สั้น ใส สั้น พุง” และ “บางทีมันอาจจะเป็นอย่างเดียวที่ท่านจอมพลได้ฟังความขาดตกบกพร่อง ความกตัญญู และความสกปรกโสมมต่างๆที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาล “ว่าอะไรว่าตามกัน” ของท่านจากปากคำของนักหนังสือพิมพ์คนหนึ่งด้วยตัวของท่านเอง”⁵⁷

ในกรณีของการเข้าข้างญี่ปุ่น จอมพล ป.อ้างว่าเขาจำเป็นต้องทำเช่นนั้น (คือการสั่งยุติการรบหลังจากที่รบไปได้เพียง 5 ชั่วโมง) ในขณะที่ มัลย์ เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการรบ “ผมเป็นห่วงในสวัสดิภาพของพลเมือง”

มัลย์ได้ตั้งคำถามถึงโครงการ “มาลानาไทยไปสู่มหาอำนาจ” โสรองเท้า มุ่งกระโปรง ใช้ตำรวจค้อมๆมองๆจับคนไปขังคุก “แม้แต่เพื่อนร่วมงานของผม 3 คน คุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ คุณขจร สหัสจินดา และคุณเจียง เสวตะทัต ยังพลอยโดนเข้าไปคนละ 11 ลับดาห์ โดยข้อหาหลมๆ แล้งๆ” เพราะอุดมคติของกุหลาบกับจอมพลนั้น “เป็นปรปักษ์ต่อกันอย่างน้ำกับน้ำมัน”

กรณีความเป็นเผด็จการ จอมพล ป. ได้สบบดสาบาน “ต่อหน้าพระแก้วมรกต” ว่าไม่เคยคิดฝักใฝ่เช่นนั้นเลย ส่วนในกรณีคุกคามหนังสือพิมพ์นั้น จอมพล ป.อ้างว่าไม่รู้เรื่อง

“ชื่อผมเถอะ ผมไม่ใช่ผู้เผด็จการ ผู้เผด็จการต้องใจเหี้ยมกว่านั้น ถ้าผมเป็นผู้เผด็จการ ผมจะสั่งยิงเป้าใครต่อใครที่ผมไม่ชอบขี้หน้าให้มันวอดวายไปทีเดียว.....ผู้เผด็จการที่ไไหนจะพยายามสร้างงานซึ่งเชิดชูประชาธิปไตยไว้มากมายเท่าผม อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยก็ผม ถนนประชาธิปไตยสายยาวที่สุดในเมืองไทยก็ผม ดันคิดให้วิฑูรย์อันรัฐธรรมนูญเป็น

⁵⁶ “นายฉันทนา”, “บันทึกจอมพล”, อุดม ชาติบุตร พิมพ์จำหน่ายครั้งแรก 1 พ.ย.2488

⁵⁷ “นายฉันทนา”, เรื่องเดิม, หน้า 16-17

มาตราฯ ไปก่อนเริ่มรายการอื่นทุกคืนก็ผม เหริยญพิทักษ์รัฐธรรมนูญก็ผม” และ “คนใจอ่อน
อย่างผมเป็นผู้เผด็จการไม่ได้ ผมสาบานว่ามือของผมสะอาดจากรื่องสกปรกโสมมทั้งหลาย”

ซึ่งมาลัยวิจารณ์ว่า

“ประชาธิปไตยตามความหมายของท่านก็ทำนองเดียวกับ “วัฒนธรรม” เป็นของ
นอกราย เหมือนเสื้อผ้า ถ้าสวมใส่ลงไปแล้วย่อมเป็นไปตามนั้น และถ้าท่านจับกามาเขียนป้าย
บอกว่าเป็นหงษ์ ท่านก็หวังว่ามันจะเป็นหงษ์ ในที่สุดทัศนคติของท่านจอมพลในเรื่องนี้ที่ท่านอง
เดียวกับทัศนคติในเรื่องการอยู่หรือการตายของชาติที่เราได้สนทนากันมาแล้ว ท่านหมายไปใน
ทางสสารหรือวัตถุที่เห็นด้วยตา ในขณะที่ข้าพเจ้าหมายถึงทางจิตใจและของจริง”

ในเรื่องความเป็นเผด็จการของจอมพลฯ มาลัยเขียนว่า

“ข้าพเจ้าคิดว่าคงไม่มีประชาชนผู้ซึ่งซิงความเป็นทาสคนใด จะลืมนัยอันเต็มไป
ด้วยความทุกข์ทรมานและความขมขื่นตลอดสมัยที่จอมพลครองอำนาจอยู่ได้”

ในเรื่องการลิดรอนอำนาจหนังสือพิมพ์ มาลัยกล่าวกับจอมพลว่า

“หนังสือพิมพ์จะบับใจอวดเก่ง ไปวิพากษ์วิจารณ์เข้า....เพียงแต่ข่าวตำรวจหรือ
ทหารไปปล้นสมภักชาวบ้านยังถูกหาว่าขายชาติ ข่าวข้าราชการทุจริตหรือใช้อำนาจเกิน
ขอบเขตแก่ประชาชนก็ลงไม่ได้ ข่าวข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ฯ โกงยิ่งถูกห้ามไม่ให้ลงเลย นอก
จากเห็นว่าปิดไว้ไม่ไหวจริงๆ ทางราชการจึงจะแถลงออกมาเอง เขียนความเห็นแะอะไรแก่
ทางราชการเข้าหน่อย เจ้าหน้าที่ก็ว่า อวดดี อวดเก่ง สู้รู้”

จอมพลตอบว่า คนไม่เคยห้าม

“ทำไมพวกนั้นไปทำกับหนังสือพิมพ์อย่างนั้น ในการให้สัมภาษณ์หรือแถลง
นโยบายในสภา ผมเคยบอกก็เห็นว่าผมเคารพคิมหาชน และให้เสรีภาพหนังสือพิมพ์เต็มที่
นายกรัฐมนตรีมิใช่จะทำอะไรไม่ผิด ขอให้หนังสือพิมพ์ช่วยเป็นหูเป็นตา เป็นกระบอกเงาให้
ผมมีเพียงสองตาสองหูจะไปรู้อะไรได้ถึถ้วน”

ซึ่งมาลัยเห็นว่า คำพูดกับการกระทำของจอมพลฯ ไม่เคยตรงกัน

จอมพลยังกล่าวว่า “ผมยอมรับว่าผมใช้อำนาจเด็ดขาดจริงในหลายกรณีด้วยกันเพื่อความ
รวดเร็ว และความสำเร็จของงาน “ และกรณีประหารชีวิตนักโทษ 18 ศพ ก็เป็นเรื่องของศาลพิเศษ
เขาขอลดโทษให้ได้แก่กรมขุนชัยนาท เจ้าคุณเทพ และหลวงชำนาญ แต่ที่เหลือนั้น “หลวงอดุลย์
(อธิบดีตำรวจขณะนั้น) เขาไม่ยอม” และ “ผมจำเป็นต้องเซ็น” คำสั่งประหาร

ส่วนคำข่มขังนักโทษการเมืองที่เกาะเต่าและเกาะตะรุเตา ที่เต็มไปด้วยความโหดร้าย
ทารุณนั้น จอมพล ป.ตอบว่า “ถ้าจะเกณฑ์ให้รับบาปเป็นกะโถนท้องพระโรง แทนใครต่อใคร ผมก็
ต้องรับเพราะเป็นนายกรัฐมนตรี” แต่ความจริงนั้นเป็นเพราะ “หลวงอดุลย์” แม้กระทั่งกรณีเนรเทศ
ดร.โชติ คุ้มพันธ์ ไปกักกันที่แม่ฮ่องสอน จอมพล ก็ตอบว่า คนไม่มีส่วนรู้เห็นในเรื่องนั้นเช่นกัน

“ร้ายกาจกันถึงเพียงนั้นเที่ยวหรือ?” เขาถาม ซึ่งทำให้มาลัยนึกถึงคำพูดของจอมพลในปี 2476 ขณะยังเป็นพันตรีหลวงพิบูลสงคราม ว่า

“วาจาของจอมพลทำให้ข้าพเจ้าคิดไปถึงภาพพันตรีหลวงพิบูลสงคราม: ผู้บัญชาการทหารผสมเมื่อ พ.ศ. 2476 นอนอ่าน “ไมน์แคมป์” ฉบับละเอียดอยู่บนเก้าอี้ข้างปืนกล ณ ที่พักในวังปราศรัยวัน และพูดอย่างเด็ดขาดเมื่อเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า เขียนจดหมายไปเตือนพระยาศราภย์ฯ จะเป็นในเรื่องวิจารณ์การกระทำของคณะราษฎร หรือเจ้าคุณพูดกระทบกระเทือนมาถึงส่วนตัวอย่างหนึ่งอย่างใดข้าพเจ้าจำไม่ได้ชัด แต่เจ้าคุณเตือนน้ำเต็มกลับตอบมาว่า ถ้าเห็นผิด ก็ให้คนมาจับไปยิงเป้าเสียซี !” คอยดูถ้าพูดกันโดยละม่อมพวกนี้ (หมายถึงคนที่หลวงพิบูลฯ เข้าใจว่ายังฝักใฝ่อยู่ในคณะเจ้า) ยังอวดดี ผมจะจับปล่อยเกาะให้หมด” มาลัยคิดว่า “ลัทธิเหล่านั้นจะนำไปสู่ความมั่งคั่งใหญ่ใฝ่สูง...ใครจะบอกได้ว่าความเขี้ยววุ่นของการมีอำนาจอยู่ในมือ และอิทธิพลของ “ไมน์แคมป์” จะไม่เริ่มฟัดควั่นในหัวใจของนายทหารคนนั้น และซึมซาบเข้าไปฝังอยู่ในอนุสสติในกาลต่อมาโดยตนเองอาจจะไม่รู้ตัวเลยก็ได้”

มาลัยจึงได้สรุปว่า การสัมภาษณ์ท่านจอมพลฯ ในครั้งนี้ว่า จอมพลฯ ได้เปลี่ยนไปจากคนเดิมที่เขารู้จักเป็นอย่างมาก กลายเป็นคนที่ไม่จริงใจกับเขาในฐานะนักหนังสือพิมพ์

“ข้าพเจ้าอครู้สึกไม่ได้ว่า ซึ่งลงไปหัวใจ จอมพลมีความมุ่งหมายแฝงอยู่ในเรื่องที่เล่าทุกเรื่องไป ความมุ่งหมายซึ่งท่านอาจเห็นคล้อยไปได้โดยง่าย ถ้าปราศจากความล่วงรู้ในเรื่องเดิมอยู่บ้างเป็นพื้นฐานสำหรับจะวินิจฉัย

ในที่สุด เมื่อเวลาล่วงไป ข้าพเจ้าก็เพียงแต่สรุปผลได้ว่า ข้าพเจ้ายังอยู่ห่างไกลจากหัวใจของจอมพลเท่ากับเมื่อแรกที่การสนทนาของเราเริ่มต้นนั่นเอง ไม่มีปัญหาหรือกระทู้ถามข้อใดที่จอมพลจะหาทางออกไม่ได้ ไม่มีการขิ้นข้นของข้าพเจ้าเกี่ยวกับข้อเท็จจริงข้อใดที่จอมพลจะไม่พยายามกลบเกลื่อนด้วยการหัวเราะ ด้วยการตอบที่เล่นที่จริง หรือด้วยความหมาขิ้นเป็นสองนัย”

2. ความขัดแย้งในแนวคิดเกี่ยวกับนักการเมืองคนสำคัญ

ในขณะที่นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำทางการเมืองที่ปัญญาชนในสมัยนั้นให้ความยกย่องเป็นอย่างมาก แต่จอมพล ป. กลับมีท่าทีไม่เห็นด้วย

“ข้าพเจ้าสังเกตเห็นต่อไปอีกด้วยว่า ในการพูดถึง “เสรีไทย” จอมพลพยายามหลีกเลี่ยงจากการกล่าวถึงหัวหน้าใหญ่ของขบวนการ “เสรีไทย” -----นายปรีดี พนมยงค์ -----อย่างมากที่สุดที่จะมากได้ เมื่อข้าพเจ้าถามว่านับแต่พ้นออกมาจากทำเนียบนางเลิ้งแล้ว ได้เคยติดต่อบปะกัณกับท่านที่ทำเนียบท่าช้างอีกบ้างหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบเพียงสั้นๆ ว่า “เคยแต่ทางจดหมาย ไม่เคยพบปะส่วนตัว”

มาลัยกล่าวถึงคำพูดของจอมพลฯ ในครั้งหนึ่งเมื่อปี 2476 “เขา(หลวงประดิษฐมนูธรรม) เป็นสมอง(ของรัฐธรรมนูญ) เรา (หลวงพิบูลสงครามกับคณะทหาร) เป็นกำลัง” แต่บัดนี้หลวงประดิษฐ์ถูกยกขึ้นเป็นผู้สำเร็จซึ่งเข้าพบได้ยากยิ่ง

“หลวงประดิษฐมนูธรรมและพระยาทรงสุรเดชเป็นสองคนที่จอมพลเคยครั้นคร้าม ในความคิด ด้วยการขอความร่วมมืออย่างใกล้ชิดจากคนหนึ่งคนใดในสองคนนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าจอมพลจะพาประเทศไปได้ไกล...ข้าพเจ้าหมายถึงประเทศไทยที่ยิ่งใหญ่ไปด้วยสันติสุข มิใช่ยิ่งใหญ่ด้วยการเป็น “มหาอำนาจ”ข้าพเจ้าเชื่อว่าด้วยมันสมองของหลวงประดิษฐมนูธรรม และด้วยกำลังในการบริหารงานของหลวงพิบูลสงคราม ประเทศไทยเราจะก้าวไปสู่ความวัฒนาถาวรตามระบอบประชาธิปไตย เป็นที่เคารพนับถือและยำเกรงแก่ประเทศทั้งหลาย แต่เพราะว่าจอมพลเลือกเอาข้างสลัดทิ้งมิตรภาพของผู้ร่วมคาย มาสังหารก่เสวนาและร่วมเดินทางกับมิตรหน้าใหม่ๆผู้เป็นนักฉวยโอกาสเหมือนท่าน จอมพลจึงได้พาประเทศไทยมาอยู่ในภาวะและฐานะอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน”

นอกจากมาลัยจะมองนายปรีดีแตกต่างจากที่จอมพลฯมองแล้ว ทักษะเกี่ยวข้องกับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เช่นหลวงอดุลเดชจรัส ก็มีผู้มองเห็นต่างจากจอมพลฯ

เมื่อเกิดปัญหาการประหารนักโทษ 18 ศพ จอมพลฯอ้างว่าได้ขอชีวิตกับหลวงอดุลย์แล้ว แต่หลวงอดุลย์ไม่ยอม ปัญหาความทารุณของตำรวจที่ซ้อมพวกเสรีไทยรุ่นนายป๋วย อึ้งภากรณ์ หรือกรณีนายการะเวกถูกตำรวจยิงแล้วเอาถ่อจมน้ำตายในแม่น้ำโขง จอมพลฯก็อ้างว่าเป็นเรื่องของหลวงอดุล. เรื่องนี้ ชะลอ ศรีศรากร อธิบดีกรมสรรพสามิตในขณะนั้น ซึ่งต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บังคับการตำรวจสันติบาลอีกตำแหน่งหนึ่ง ได้เขียนหนังสือชื่อ “สันติบาลใต้ดิน”^{๕๖} ตอบโต้แทนหลวงอดุลฯ และเน้นย้ำแนวคิดเดียวกับมาลัยว่า จอมพลฯนั้นครั้งได้มีอำนาจ ก็ไม่คิดจะปรึกษาหารือมิตรสหายผู้มีปัญญาอีกต่อไป

“ตอนสมัยต้นๆ จอมพลฯจะแต่งตั้งใคร จอมพล ป.นิยมปรึกษาท่านปรีดี พนมยงค์ อ.อดุลเดชจรัส และหลวงสินธุสงครามชัย ตลอดจนหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ สมัยกลางๆและสมัยปลายๆจอมพลฯจะแต่งตั้งใครจอมพล ป.ทำคนเดียวทั้งสิ้น.....กำลังอาวุธมีที่ใด จอมพล ป.ก็ตั้งคนของตนไปควบคุมโดยไม่ปรึกษาใครๆเลย”

ความไม่ลงรอยของจอมพลฯ กับผู้นำทางการเมืองคนอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่เป็นคณะราษฎรด้วยกัน และผู้นำทางการเมืองฝ่ายค้านเช่นนายควง อภัยวงศ์ สะท้อนจากข้อเขียนของ

^{๕๖} ชะลอ ศรีศรากร, สันติบาลใต้ดิน, โรงพิมพ์มิตรไทย, พระนคร 2489

ชลดอ ศรีศรากร ซึ่งเล่าว่า เมื่อจอมพล ป. ลาออกเพราะแพ้เสียงในสภาเรื่องการรับรองพระราชกำหนด ในเดือนกรกฎาคม 2487 สภาเห็นว่าควรให้พระยาพหลฯเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไป แต่พระยาพหลฯไม่รับตำแหน่งดังกล่าวเพราะเชื่อว่าจอมพล ป. ไม่อยากให้ท่านรับ และตัวจอมพล ป. เองที่แท้จริงก็ไม่อยากลาออกจากตำแหน่งนายกฯ เสียงในสภาจึงเอนเอียงไปทางนายควง อภัยวงศ์

“จอมพล ป. ได้สนทนากับพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯในเรื่องของนายควงมาก เป็นการพูดเสียดสีถึงนายควง อภัยวงศ์ เช่นพูดว่า “นายควง อภัยวงศ์ เป็นคนบ้า สภาไม่ควรเลือกนายควง พวกสมาชิกสภาคงจะสติไม่ดีจึงเลือกคนบ้าเป็นนายกฯ” ข้าพเจ้าได้ฟังกับหูของข้าพเจ้าเอง.....”⁵⁹

หลวงสังวรณัฎฐกิจ นายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งเคยเข้าไปพบจอมพลฯ เพื่อพูดเกี่ยวกับปัญหาบ้านเมืองในขณะนั้น และถูกจอมพลฯตัดพ้อต่อว่าอย่างรุนแรงจนถึงกับหลวงสังวรณัฎฐกิจเขียนบันทึกชื่อ “บันทึกหลวงสังวรณัฎฐกิจ” ได้ให้สัมภาษณ์นายไสว พรหมิ เจ้าหน้าที่ข่าวของหนังสือพิมพ์ “ประชามิตร-สุภาพบุรุษ” เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2488 เล่าถึงการแตกแยกกับจอมพลว่า

“เราได้สาบานกันไว้แล้วตั้งแต่ก่อนลงมือทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า เราจะเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า เราจะเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ประเทศมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย พอเขามาเป็นนายกได้ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงการปกครองไปในทำนองเผด็จการ เขากับผมก็ชักไม่ลงรอยกันแต่นั้นมา ครั้นพอญี่ปุ่นขึ้นบุกไทย และลัทธิเชื้อผู้นำระบอบขึ้น ผมก็ถูกขับออกจากคณะรัฐมนตรีเพราะว่าผมไม่ตามท่านผู้นำ” ซึ่งมีผลให้ทหารเรือในบังคับบัญชาพลอยไม่ตามท่านผู้นำไปด้วย “ตั้งแต่นั้นมาผมก็ถูกลอบทำร้ายเรื่อยมาโดยคำสั่งพิเศษของจอมพล สั่งย้ายผมไปอยู่กรมเสมียนตรา แล้วก็สั่งปลดผมออกจากราชการ” หลวงสังวรณัฎฐกิจยังได้สรรเสริญนายปรีดีว่า “จอมพลเป็นคนปลาด ก็มักไม่ค่อยทำอะไรเอง หากอาศัยคนอื่นมาก ผิดกับหลวงประดิษฐ์ฯซึ่งวางแผนการณ์และทำอะไรเองทุกอย่าง ทำได้คืออย่างน่าพิศวง จะใช้คนอื่นทำก็ละเพาะแต่ในกรณีที่ท่านไม่ชำนาญ เช่นในเรื่องกำลังทหารท่านก็ใช้คนอื่นที่ชำนาญกว่า แต่ผมยอมรับว่า หลวงประดิษฐ์ฯเฉลียวฉลาด สมองใสเป็นรางแก้ว เป็นนักการเมืองที่เชี่ยวชาญที่สุดในเมืองไทย....แต่ปลาดใหม่ละคุณ จอมพลกลับไม่ใช้คนอย่างหลวงประดิษฐ์ฯ”

หากแยกแนวความคิดที่แตกต่างกันนี้ออกเป็นสองสาย ก็จะได้ฝ่ายขวา คือฝ่ายที่เน้นอำนาจและฝ่ายซ้าย คือฝ่ายที่เน้นเสรีภาพ ฝ่ายขวาเป็นฝ่ายที่กุมอำนาจนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมาจนถึงการเดินขบวนของประชาชนในปี 2500 ส่วนฝ่ายซ้ายเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำ มี

⁵⁹ ชลดอ, เรื่องเดิม

โอกาสแสดงความคิดเห็นของตนบ้างเป็นครั้งคราวในช่วงเวลาอันสั้น เช่นในช่วงที่รัฐบาลจอมพล ป.หมดอำนาจ มีการวิพากษ์วิจารณ์จอมพลอย่างรุนแรง แต่เมื่อจอมพลกลับมาใช้อำนาจใหม่ หนังสือพิมพ์ก็กลับไปสู่รูปแบบของการระมัดระวังตัวเช่นเดิม

เหตุการณ์ที่กล่าวขึ้นดังกล่าวก่อให้เกิดผลที่เกี่ยวข้องกับหนังสือพิมพ์ต่อไปนี้

1. ในด้านเหตุการณ์ หนังสือพิมพ์แตกเป็นฝักฝ่าย ได้แก่ฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายที่ไม่ใช่พวกรัฐบาล ฝ่ายรัฐบาลที่แท้ก็คือหนังสือพิมพ์ที่รัฐบาลใช้เป็นเครื่องมือในการโฆษณา คล้ายๆกับที่มีการใช้สื่อเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อในยุโรป ส่วนฝ่ายหลังต้องพยายามรักษาตัวด้วยการโอนอ่อนให้แก่ฝ่ายรัฐบาล

2. ในด้านความคิด รัฐบาลเสนอแนวความคิดของการสร้างชาติเพื่อรักษาอำนาจของรัฐบาลเอง และกรอบแนวคิดดังกล่าวขัดแย้งกับนักคิดนักเขียนที่เป็นกลุ่มปัญญาชนใหม่

II. ฝ่ายอำนาจนิยมมีขุมกำลังคือฝ่ายข้าราชการ และได้สร้างหนังสือพิมพ์ขึ้นมาให้เป็นขุมกำลังของฝ่ายข้าราชการด้วย คล้ายๆกับในสมัยรัชกาลที่ 6 หนังสือพิมพ์เหล่านี้มีบทบาทในการเป็นปากเสียงของรัฐบาลเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่รัฐบาลมีอำนาจ แต่เมื่อหมดอำนาจลงก็จะลดบทบาทลงไปเป็นเพียงคอยแก้ต่างให้นักการเมืองผู้เสียอำนาจ

ในด้านเหตุการณ์ หนังสือพิมพ์แตกเป็นฝักฝ่าย ได้แก่ฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายที่ไม่ใช่พวกรัฐบาล ฝ่ายรัฐบาลที่แท้ก็คือหนังสือพิมพ์ที่รัฐบาลใช้เป็นเครื่องมือในการโฆษณา คล้ายๆกับที่มีการใช้สื่อเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อในยุโรป ส่วนฝ่ายหลังต้องพยายามรักษาตัวด้วยการโอนอ่อนให้แก่ฝ่ายรัฐบาล ไม่มีใครกล้าออกมาเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลโดยโจ่งแจ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างปี 2491-2498

นสพ.ฝ่ายรัฐบาล

เรื่องการออกหนังสือพิมพ์ของนักการเมืองนี้ จอมพล ป. ได้ยอมรับในเพรส คอนเฟอเรนซ์ในปี 2498 ว่า⁶⁰

“หนังสือพิมพ์ของนักการเมืองแต่ละฝ่ายมีส่วนทำให้สถานการณ์ยุ่งเหยิงขึ้น ยอมรับผิดไม่ยอมออกหนังสือพิมพ์...คนได้เรียกพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ พลเอกสฤษดิ์ และจอมพลผินมาพบ จอมพลผินถือหนังสือพิมพ์ธรรมาธิปไตยเข้ามา เพราะไปลงว่าจอมพลผินร้องไห้ ซึ่งเวลานี้ก็ได้มีการรับหลักการที่ว่า ต่อไปนี้อย่าให้หนังสือพิมพ์ของแต่ละคนไปค้าใครต่อใคร...

⁶⁰ พิมพ์ไทย, เล่าที่ 3 ธันวาคม 2498

ผมยอมรับคิดที่คิดไปออกหนังสือพิมพ์ แต่ต่อไปนี้จะปรับปรุงธรรมนูญใหม่ แล้วคงจะไม่ไปค่าใครอีก คุณ เผ่า จอมพลผืน ผมเรียกมาว่ากล่าวอะไรเขาก็เชื่อ ทำไมผมจะต้องไปค่าเขาในหนังสือพิมพ์”

รัฐบาลเปิดตัวว่าเป็นรัฐบาลของ “ท่านผู้นำ” ซึ่งมีนโยบายส่งเสริมความรักชาติ และมีนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาลประกาศว่าเป็นภัยร้ายแรงที่สุดของประเทศ วันที่ 18 กันยายน 2483 มีประกาศใช้พระราชบัญญัติปีปฏิทิน โดยเปลี่ยนการนับปีจาก 1 เมษายน สิ้นสุด 31 มีนาคม มาเริ่มนับจาก 1 มกราคม ไปสิ้นสุด 31 ธันวาคมเชิงอารยประเทศ มีการออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 10 เรื่องการแต่งกายของประชาชน ในเดือนเมษายน 2485 ดำรวจยังได้จับกุมผู้กระทำความผิดหลายราย เสียเงินค่าปรับรายละ 6 บาท ในข้อหากระทำความผิด พ.ร.บ.บำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ คือมุ่งโสรั้งหยักรั้งลอยชายในท้องถนนหลวง ในเดือนพฤษภาคมเดือนเดียวกัน รัฐบาลประกาศตัดอักษรไทยออกเสีย 13 ตัว โดยอ้างว่าหมดความจำเป็นปลายเดือนเดียวกันรัฐบาลก็ออกประกาศว่า สตรีไทยจะก้าวหน้าถ้าผู้หญิงกระโปรงออกนอกบ้าน ประกาศชมเชยประชาชนชาวไทยและเทศที่ยืนเคารพธงชาติเมื่อเวลา 8.00น. และต่อมาก็ได้เชิญชวนประชาชนให้ปะชุนเสื้อผ้าเพื่อการประหยัด ในวันที่ 14 กรกฎาคม 2485 ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดของจอมพลป. รัฐบาลสั่งให้เป็นวันหยุด 1 วัน เดือน สิงหาคมปีเดียวกัน จอมพลป.ประกาศให้ช่างตัดผมสวมเสื้อคลุม เดือนกันยายนแนะนำให้ประชาชนสวมรองเท้า และวางหลักเกณฑ์ในการตั้งชื่อบุคคล⁶¹

ทัศนะอำนาจนิยมของจอมพล ป. สอดคล้องกับนโยบายการมีหนังสือพิมพ์เพื่อเป็นปากเสียงของรัฐบาล หนังสือพิมพ์ที่กระทำตัวเป็นปากเสียงของรัฐบาลที่ชัดเจนคือ ธรรมนูญปี่ดัย และเกียรติศักดิ์ ในปี 2493 หนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ฉบับนี้ โจมตีนายควง อภัยวงศ์ ที่จะเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล จอมพลฯ และโยงโยการกระทำดังกล่าวว่าเป็นการสร้างความแตกสามัคคีเพื่อประโยชน์ของลัทธิคอมมิวนิสต์ บทนำ เกียรติศักดิ์ ในปี 2493 กล่าวถึงกรณีนี้ว่า

“แต่ถ้าเราจะพิจารณากันว่า การเปิดอภิปรายนี้จะได้ผลอะไรแก่ประเทศชาติบ้าง สมควรแล้วหรือยัง ข้าพเจ้าคิดว่า ยังมีเวลาอันสมควร ในขณะนี้ภัยของประเทศชาติภายนอกและการแทรกซึมกำลังอยู่ในขั้นร้ายแรงยิ่งกว่าครั้งใด ประเทศชาติจะก้าวไปหันมรสุมก็อยู่ในฐานะที่คนทั้งชาติต้องสามัคคีกัน อันการจะเปิดอภิปรายในครั้งนี้จะเข้าแบบตึงให้กาгин หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยเท่าที่แสดงฝีมือในการบริหารประเทศมาแล้วนั้น มีฝีมือไม่เหมาะสม

⁶¹ สุภัญญา ตีระวนิช, หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สูปฏิวัติ 2516, ไทยวัฒนาพานิช 2524, หน้า 27

กับระยะเวลาที่ประเทศไทยจะพัฒนาบริหารประเทศโดยมีอุดมคติเสรีนิยม สำหรับชาติไทยที่
เหมือนก่อนเป็นมาตั้งแต่ในอดีต

ส่วนธรรมาสิปตีย์ เขียนถึงกรณีนี้ในคอลัมน์ “หน้างานการเมือง” ว่า

“การวิ่งเต้นเปิดอภิปรายของพรรคนายควง และพรรคปรีดีครั้งนี้ ช่างเป็นการ
ประจวบเหมาะกับการรุกใหญ่ของคอมมิวนิสต์ ในอินโดจีนเสียด้วย ทำที่ของคอมมิวนิสต์ใน
อินโดจีนตอนนี้ก็ทะลุทะลวงยิ่งนัก รัฐบาลจอมพลได้ประกาศรับรองรัฐบาลเขาได้ และรัฐ
บาลลาวรัฐบาลเขมร ออวงแข็งขันตลอดเวลา เพราะฉะนั้นจึงน่าขนลุกอยู่มากที่พรรคประชาธิ
ปัตย์ช่างเลือกจังหวะเหมาะมากในการเปิดอภิปรายโจมตีจอมพลในครั้งนี้ และเป็นการเหมาะ
มากที่ได้ร่วมกับ ส.ส. ในฝ่ายที่นิยมปรีดี....”

การที่หนังสือพิมพ์ส่วนหนึ่งต้องไปเป็นปากเสียงให้รัฐบาล ทำให้ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล
นวัตน์ วิจารณ์หนังสือพิมพ์ร่วมสมัยของเขาลงใน “เมืองนิมิตรฯ”⁶³ ซึ่งเป็นหนังสืออัตตชีวะประวัติ
ที่สะท้อนความคิดของผู้เขียนเกี่ยวกับการเมืองและหนังสือพิมพ์ในขณะนั้นว่า

“คณะหนังสือพิมพ์เหล่านี้จะต้องดำเนินนโยบายอันใดอันหนึ่งที่กำหนดกันขึ้น
ทำนองเดียวกับพรรคการเมือง จึงมีความรู้สึกทั่วไปในทางรังเกียจคนนอกคณะ หนังสือพิมพ์
ทุกวันนี้ไม่ถือเป็นหน้าที่ที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนด้วยการนำความจริงมาแสดง มันกลาย
รูปเป็นผู้หนุนหลังพรรคการเมืองไปเสียเกือบหมด”

ในทัศนะของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล หนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นยังไม่มีคุณภาพเพราะระบบทุน
นิยมทำให้หนังสือพิมพ์ทุกฉบับต้องคือกำไร ทำให้ข่าวไม่จำเป็นคือเป็นความจริง อีกทั้ง “นัก
หนังสือพิมพ์เมืองเราในส่วนรวมยังอ่อนการศึกษา สติปัญญาของเขายังไม่เพียงพอแก่หน้าที่อันสำคัญ
บรรณาธิการ โดยมากเป็นแค่ผู้เฉีวฉลาดในการเขียนหนังสือให้ขายได้ เขารู้จักใจของประชาชน แต่ไม่ใช่ผู้นำ
ความคิดของประชาชน”

การชิงอำนาจทางการเมือง ด้วยการชิงอำนาจของหนังสือพิมพ์

คณะบุคคลที่ได้มีอำนาจ เป็นที่สุดก็เกิดความขัดแย้งกันเอง เมื่อนักการเมืองขัดแย้งกัน
เอง และการที่หนังสือพิมพ์ลวนหรือชิงอำนาจการเมือง ทำให้เกิดหนังสือพิมพ์ที่เป็นปากเสียง

⁶² ร.ท.สมพันธ์ ชันธชวนะ, บทสัมภาษณ์ (รายวัน), 26 ตุลาคม 2493

⁶³ บรรจบพันธุ์ นวัตน์ กล่าวถึงหนังสือ “เมืองนิมิตร ชีวิตแห่งการกบฏ 2 ครั้ง” ของม.ร.ว.นิมิตรมงคล ว่า เป็นเรื่อง
ที่สะท้อนความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ครั้งนั้น

ของกลุ่มการเมืองมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น ชาวไทย เป็นปากเสียงของเผ่า สารเสรี เป็นปากเสียงของจอมพลสฤษดิ์ การที่หนังสือพิมพ์สังคมนักการเมืองเช่นนี้ นำมาสู่การขัดแย้งระหว่างหนังสือพิมพ์ด้วยกันเอง เช่น หนังสือพิมพ์ ไทรายวัน ในปี 2499 โจมตีพลต.อ.เผ่าอย่างหนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้อำนาจลับฟ้าของตำรวจ ในปีเดียวกันนี้ ไทรายวันก็โจมตีพรรคเสรีมนังคศิลาที่ใช้อำนาจและอิทธิพลระหว่างการเลือกตั้งในเดือนกรกฎาคมปีนั้น ซึ่งถือกันว่าสกปรกที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย จนรัฐบาลต้องประกาศภาวะฉุกเฉินในวันที่ 2 มีนาคม 2500 โดยกล่าวอ้างว่าเพราะ

“มีคณะบุคคลและหนังสือพิมพ์หลงจับดำเนินการยุยงส่งเสริมและปลุกปั่นประชาชนให้กำเริบก่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง โดยมุ่งหวังที่จะทำลายล้างรัฐบาล ได้กระทำการชักชวนให้ประชาชนเข้าผิดและคูหมีนเกลียดชังรัฐบาล ตลอดจนเจ้าพนักงานที่ปฏิบัติการตามหน้าที่ นอกจากนี้ยังนัดให้มีการชุมนุมสาธารณะและเดินขบวนเพื่อปลุกปั่นยุยงประชาชนให้ก่อจลาจล หวังใช้กำลังบังคับเพื่อล้มล้างรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของคนและพรรคพวกทางการเมือง”⁶⁴

หนังสือพิมพ์ของรัฐบาลเหล่านี้ ได้ทำหน้าที่เป็นปากเสียงของรัฐบาลอย่างเต็มที่ จนถึงเป็นแรงบันดาลใจให้นักการเมืองคนอื่นๆทำตามแบบจอมพล ป.บ้าง เกิดหนังสือพิมพ์ของนักการเมืองหลายค่าย ที่ในที่สุดก็ต้องขัดแย้งกันเอง การเสื่อมอำนาจของจอมพลป.มีสาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือการถูกโจมตีจากหนังสือพิมพ์ของค่ายจอมพลสฤษดิ์

หนังสือพิมพ์ที่ไม่ใช่ฝ่ายรัฐบาล

ในส่วนของหนังสือพิมพ์ที่ “ไม่ใช่ฝ่ายรัฐบาล” หมายถึงหนังสือพิมพ์ที่ไม่ใช่ปากเสียงของรัฐบาลโดยตรง แต่แม้กระนั้นก็มีใช้หมายความว่าจะมีอิสรภาพถึงขนาดแสดงตนได้แย้งรัฐบาลอย่างจริงจัง หนังสือพิมพ์เหล่านั้นได้แก่ ประชาชาติ ศรีกรุง ประชามิตร-สุภาพบุรุษ พิมพ์ไทย เป็นต้น นักหนังสือพิมพ์ที่สังกัดและมีชื่อเสียงได้แก่ พระองค์วรรณ กุหลาบ สายประดิษฐ์ มาณัย ชูพินิจ สด กุระมะโรหิต ชิต บุรทัต เป็นต้น

หนังสือพิมพ์เหล่านี้ มีบทบาทหน้าที่ในขอบเขตจำกัด เพราะรัฐบาลเข้ามาควบคุมอย่างใกล้ชิด ทุกฉบับ ต้องคิดสโลแกนสนับสนุนผู้นำดังนี้

นิกร	:	แนวพิบูลสงคราม
สุวันนภูมิ	:	ความปลอดภัยของชาติอยู่ที่เชื้อผู้นำ

⁶⁴ ลุกัญญา ตีระวนิช, หนังสือพิมพ์ไทย... "หน้า 39

ศรีกรุง	:	เชื้อพินุลสงครามชาติไม่แตกสลาย
ประชามิตร	:	เชื้อพินุลสงครามชาติปลอดภัย
ไทยราษฎร์	:	เชื้อพินุลสงครามชาติไม่แตกแยก
ประมวณวัน	:	เชื้อผู้นำชาติพ้นภัย

กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้วิพากษ์วิจารณ์บทบาทของหนังสือพิมพ์ในช่วงนี้ว่า ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาลที่อ้างตนว่าเป็นเสรีนิยม แต่ความจริงเป็นเผด็จการ รัฐบาลห้ามการจำหน่ายหนังสือบางเล่มที่ส่งเสริมและสร้างความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย เขากล่าวว่า “ประชาธิปไตยได้เสื่อมทรุดลงไปอย่างน่าวิตก ความมืดแผ่อยู่บนท้องฟ้าประชาธิปไตย กล่าวได้ว่าสะพานที่ทอดไปสู่ประชาธิปไตยได้ถูกรัฐบาลชักขึ้นเสียแล้วเมื่อเดือนกันยายน 2483”⁶⁵ รัฐบาลไม่ชอบให้ใครมาวิพากษ์วิจารณ์ว่ารัฐบาลเป็นเผด็จการ แต่ในทัศนะของกุหลาบ แม้หนังสือพิมพ์ที่แสวงหาประโยชน์จะมีอยู่มาก แต่หนังสือพิมพ์ที่ดีก็ยังมีอยู่เหมือนกัน

“นักหนังสือพิมพ์มี 2 ประเภท ประเภทหนึ่งคอยแต่จะตักดวงผลประโยชน์ และเอาตัวรอด แต่อีกประเภทหนึ่ง เป็นพวกที่คำนึงถึงความผิดความถูก ผลประโยชน์ของประเทศชาติ คิดถึงชีวิตและความทุกข์ทรมานของเพื่อนมนุษย์ นักหนังสือพิมพ์ประเภทหลังนี้คือพวกที่ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม และประชาธิปไตยที่แท้จริง แต่ไม่ผู้ล้มทรยศ”

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การเซ็นเซอร์อย่างเข้มงวดของรัฐบาลทำให้ข่าวหนังสือพิมพ์เต็มไปด้วยข่าวราชการ กุหลาบกล่าวว่า

“ทางรัฐบาลใช้ระบบเซ็นเซอร์อย่างเข้มงวด ข่าวต่างๆที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ล้วนแล้วแต่เต็มไปด้วยข่าวทางราชการที่จืดชืดไม่มีรส ความขวนขวายของชาวหนังสือพิมพ์ที่จะหาข่าวตนเองมาตีพิมพ์ได้รับการตอบแทนด้วยกากบาทแดงจากเจ้าพนักงานเซ็นเซอร์ ในหนังสือพิมพ์จึงมีแต่ข่าวของทางราชการเคียงข้างไปกับช่องว่างสีขาว ซึ่งเป็นเนื้อที่ข่าวของหนังสือพิมพ์ถูกตัด หนังสือพิมพ์ที่ไม่ต้องการจะเขียนความเห็นที่ขัดกับมโนธรรมของตนก็ยุติการเสนอบทนำ เรื่องจึงกลายเป็นว่าในยามที่ประเทศลอยู่ในที่คับขันอย่างที่สุดนั้น แทนที่หนังสือพิมพ์จะได้มีโอกาสทำงานอย่างกระปรี้กระเปร่าที่สุด หนังสือพิมพ์กลับมีงานทำน้อยที่สุด จนเกือบจะเรียกได้ว่าเป็นยามสลอติ์ของชาวหนังสือพิมพ์ เพราะรัฐบาลได้ช่วงชิงเอางานของหนังสือพิมพ์ไปทำเสียเกือบหมด”

⁶⁵ ศรีบูรพา, “แลไปข้างหน้า” ตอน 2 ภาคมัชฌิมวัย, 2519 หน้า 254

ศรีกรุง	:	เชื้อพิบูลสงครามชาติไม่แตกสลาย
ประขามิตร	:	เชื้อพิบูลสงครามชาติปลอดภัย
ไทยราษฎร์	:	เชื้อพิบูลสงครามชาติไม่แตกแยก
ประมวญวัน	:	เชื้อผู้นำชาติพ้นภัย

กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้วิพากษ์วิจารณ์บทบาทของหนังสือพิมพ์ในช่วงนี้ว่า ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาลที่อ้างตนว่าเป็นเสรีนิยม แต่ความจริงเป็นเผด็จการ รัฐบาลห้ามการจำหน่ายหนังสือบางเล่มที่ส่งเสริมและสร้างความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย เขากล่าวว่า “ประชาธิปไตยได้เสื่อมทรุดลงไปอย่างน่าวิตก ความมืดแผ่อยู่บนท้องฟ้าประชาธิปไตย กล่าวได้ว่าสะพานที่ทอดไปสู่ประชาธิปไตยได้ถูกรัฐบาลชักขึ้นเสียแล้วเมื่อเดือนกันยายน 2483”⁵⁵ รัฐบาลไม่ชอบให้ใครมาวิพากษ์วิจารณ์ว่ารัฐบาลเป็นเผด็จการ แต่ในทัศนะของกุหลาบ แม้หนังสือพิมพ์ที่แสวงหาประโยชน์จะมีอยู่มาก แต่หนังสือพิมพ์ที่ดีก็ยังมีอยู่เหมือนกัน

“นักหนังสือพิมพ์มี 2 ประเภท ประเภทหนึ่งคอยแต่จะคัดคตวงผลประโยชน์ และเอาตัวรอด แต่อีกประเภทหนึ่ง เป็นพวกที่คำนึงถึงความผิดความถูก ผลประโยชน์ของประเทศชาติ คิดถึงชีวิตและความทุกข์ทรมานของเพื่อนมนุษย์ นักหนังสือพิมพ์ประเภทหลังนี้คือพวกที่ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม และประชาธิปไตยที่แท้จริง แต่ไม่ผู้ล้มฤทธิ์ผล”

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การเซ็นเซอร์อย่างเข้มงวดของรัฐบาลทำให้ข่าวหนังสือพิมพ์เต็ม ไปด้วยข่าวราชการ กุหลาบกล่าวว่า

“ทางรัฐบาลใช้ระบบเซ็นเซอร์อย่างเข้มงวด ข่าวต่างๆที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ล้วนแล้วแต่เต็มไปด้วยข่าวราชการที่จัดชิด ไม่มีไรศ ความชวนขวยของชาวหนังสือพิมพ์ที่จะหาข่าวตนเองมาตีพิมพ์ได้รับการตอบแทนด้วยกาทบแดงจากเจ้าพนักงานเซ็นเซอร์ ในหนังสือพิมพ์จึงมีแต่ข่าวของทางราชการเคียงข้างไปกับช่องว่างสีขาว ซึ่งเป็นเนื้อหาข่าวของหนังสือพิมพ์ที่ถูกตัด หนังสือพิมพ์ที่ไม่ต้องการจะเขียนความเห็นที่ขัดกับมโนธรรมของคนก็ยุติการเสนอบทนำ เรื่องจึงกลายเป็นว่าในยามที่ประเทศตกอยู่ในที่คับขันอย่างที่สุดนั้น แทนที่หนังสือพิมพ์จะได้มีโอกาสทำงานอย่างกระปรี้กระเปร่าที่สุด หนังสือพิมพ์กลับมีงานทำน้อยที่สุด จนเกือบจะเรียกได้ว่าเป็นยามฮอลิเดย์ของชาวหนังสือพิมพ์ เพราะรัฐบาลได้ช่วงชิงเอางานของหนังสือพิมพ์ไปทำเสียเกือบหมด”

⁵⁵ ศรีบูรพา, “แลไปข้างหน้า” ตอน 2 ภาคหม่อมม้วย, 2519 หน้า 254

มาลัยเองได้เคยพูดคุยกับจอมพลถึงการกดขี่หนังสือพิมพ์ในช่วงการปกครองของท่าน⁶⁶

“ข้าพเจ้าเล่าให้ฟังถึง “ถ้าโงง” ของท่านคนหนึ่ง ไปเที่ยวตั้งสำนักงานหนังสือพิมพ์ต่างๆ ไม่ให้รับเรื่องของข้าพเจ้าลงเด็ดขาด ซึ่งเท่ากับรื้อคอข้าพเจ้าผู้มีอยู่เพียงกระดาษกับดินสอเป็นอาชีพ เพราะเหตุนี้คล้ายที่ข้าพเจ้าคงไม่เขียนเรื่องลง “ประชามิตร-สุภาพบุรุษ” รายสัปดาห์ เนื่องจากตัวพิมพ์เก่าเดือนจนข้าพเจ้าผู้เป็นเจ้าของเรื่องอ่านไม่ออก และเขาเห็นว่าเป็นการคัดค้านวิธีการเซ็นเซอร์ของเขาทางอ้อม” มาลัยยังพูดถึงวิธีการเซ็นเซอร์โดยการตัดจำนวนโควต้ากระดาษ “ครั้งหนึ่งเพราะพิมพ์รูปท่านจอมพลไม่ชัด อีกครั้งจะเป็นการพาดหัวข่าวเกี่ยวกับนางสาวไทยจะแต่งงาน ไว้บนข่าววันเกิดหรือข่าวมันของใครในทำเนียบจำไม่ได้ ต้องอธิบายความจริงกันแทบตาย จึงเข้าใจกันได้ว่าไม่มีเจตนาจะไปลดเกียรติของท่านจอมพลหรือของใครคนนั้น” ซึ่งจอมพลตอบได้ว่าไม่เคยสั่ง และจำไม่ได้

มาลัยยังกล่าวกับจอมพลต่อไปอีกว่า ได้เคยมีการคุกคามหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยด้วยกำลัง

ทหาร

“หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ลงข่าวเกี่ยวกับทหารในกรม ป.ต.อ. ซึ่งขุนปลดฯขุนเรื่องฯ เป็นผู้บังคับการและรองผู้บังคับการ ไปเกิดวิวาทชกต่อยกันขึ้นกับกรมการสามล้อที่หน้าสนามมวยหลักเมือง เรื่องนี้ถึงสถานีตำรวจขณะสงคราม ทหารเหล่านั้นก็ถูกพาตัวมาสถานีแล้วเจ้าหน้าที่ตำรวจโทรศัพท์บอกให้นายทหารเวรมารับเอาตัวไป ข่าวที่ลงก็ไม่มีอะไร นอกจากตามรายงานการสอบสวนของตำรวจ แต่ขุนปลดฯและขุนเรื่องฯโกรธมาก ยกโขงทหารขึ้นรถติดปืนกล2หรือ 3 คันข้าพเจ้าจำไม่ได้ แห่กันไปวังท่านบรรณฯที่ถนนหลังสวน เพลินจิตต์ จะขอเอาตัวคนข่าว และเจ้าหน้าที่กองบรรณาธิการทั้งหมดไปที่กรม ป.ต.อ. หาวาพยายามหลบหลู่เกียรติทหาร”

ซึ่งในท้ายที่สุด มาลัยในฐานะบรรณาธิการได้สำรองไปกับทหารแต่เพียงผู้เดียวในฐานะที่ถูก “เชิญ” ไม่ใช่ในฐานะนักโทษหรือผู้ต้องหา เหตุการณ์นั้นทำให้ลี้ภัยไปใหญ่โตว่าท่านบรรณฯถูกจับ หลังจากนั้นไม่นาน ร.ท.ณ เณร ศาละลักษณ์ ก็”ถูกลากตัว มีหอกปลายปืนจี้หลังไปที่กรมทหารในฐานะลงข่าวหรือวิพากษ์วิจารณ์ทหารอย่างหนึ่งอย่างใดลงในหนังสือพิมพ์ที่เขาเป็นเจ้าของและบรรณาธิการอยู่” ในเรื่องนี้ จอมพลฯตอบว่า “ว่ากันจริงๆเวลานั้น ประชาชาติก็ออกจะลงข่าวไม่ค่อยดีเกี่ยวกับทหารอยู่บ่อยๆ ที่สำคัญก็เรื่องงบประมาณของทหาร”

พ.ศ. 2492 หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย ลงข่าวว่า พล.ต.อ. หลวงเผด็จการฯ นำตำรวจเข้าค้นบ้านปรีดี พนมยงค์ โดยไม่มีหมายค้น แต่ไม่มีการวิจารณ์ข่าวนี้ และยังมีกรลงข่าวตำรวจปะทะนักหนังสือพิมพ์ที่สวนอัมพร ถึงกับเอาเรื่องเข้าสภาฯ แต่หนังสือพิมพ์ไม่มีใครกล้าลงข่าวนี้มากนัก เพราะตำรวจมีอิทธิพลสั่งฟ้า 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2493 ลงข่าวสั่งเก็บหนังสือพิมพ์ มหาชน ที่มีนาย

⁶⁶ “นายฉันทนา” บันทึกจอมพล

ศักดิ์ สุภาเกษม เป็นบรรณาธิการ ว่า “รถเจ้าหน้าที่ตำรวจวิ่งกันขวักไขว่ทั่วพระนครธนบุรี และแวะจอดตามร้านหนังสือแทบทุกแห่ง เพื่ออ้ายหนังสือพิมพ์รายเดือน “มหาชน” ตามคำสั่งของเผ่า ศรียานนท์ ในข้อหาที่พล.ต.หลวงสัมฤทธิ์ให้สัมภาษณ์ว่า “โจมตีรัฐบาลรุนแรงเหมือนจะยุยงให้เกิดการกระด้างกระเดื่อง....คุณดูเอาเองก็แล้วกัน....คอมมิวนิสต์เต็มตัวนั่นแหละ” แต่ข่าวนี้ไม่มีการเสนอบทความเห็นวิพากษ์วิจารณ์เพิ่มเติมหรือการวิเคราะห์ข่าว ยิ่งไปกว่านั้นในอีก 3 วันต่อมาพิมพ์ไทยก็แสดงความชื่นชมบรรดาอศวินตำรวจ ได้แก่ พ.ต.ต.พุ่ม บูรณสมภพ และพ.ต.ต.พันธ์ศักดิ์ วิเศษภักดิ์ที่เล่นหนังเรื่อง “ศาสนารักของนางโจร”

กบฏแมนฮัตตัน ซึ่งมีคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งก่อการกบฏ จับจอมพล ป. ขณะทำพิธีรับมอบเรือรบแมนฮัตตัน ทำให้รัฐบาลประกาศกฎอัยการศึก ระหว่างวันที่ 4-กรกฎาคม -22 สิงหาคม 2494 หนังสือพิมพ์ทุกฉบับถูกเซ็นเซอร์อย่างเฉียบขาดก่อนตีพิมพ์ กรณีนี้ทำให้เราเห็นการต่อสู้ของนสพ.รายวันฉบับหนึ่ง คือ สยามรัฐ โดยการนำของมรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ด้วยวิธี “กระทบกระแทกแตกดัน” ได้แก่การเลิกรายงานข่าวด้วยวิธีปกปิดธรรมดา แต่หันไปหาวิธีการ “สร้างข่าว” ประหลาดเพื่อแสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่มีเสรีภาพ หนังสือพิมพ์ก็ไม่สามารถเขียนข่าวได้ เช่นในวันพุธที่ 11 กรกฎาคม 2494 สยามรัฐพาดหัวข่าวว่า

ต้นตะโหนดวัดโบสถ์หายไปอย่างลึกลับ
ฝูงนกเอี้ยงสะไตร์ไม่ยอมเลี้ยงควายเผ่า
บรรดาควายทั้งหลายเกิดเศร้า
เพราะขาดสิ่งประดับความงามยามตะวันพลบ

ซึ่งเนื้อข่าวก็บรรยายเรื่องต้นตะโหนดกับวัดโบสถ์โดยละเอียด

สยามรัฐรายงานข่าวในลักษณะนี้สืบต่อกันเป็นเวลาหลายอาทิตย์ เช่น “ต้นไม้ประหลาดขึ้นได้เอง” “แมวดำไล่ตริหวัดพิดหนูสาว” และเรื่อง “ตุ๊กแกกับงูเขียว” เป็นต้น จนทางการต้องยกเลิกการเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม และ สยามรัฐ ประกาศ “คืนสภาพเดิม”

กรณีของสยามรัฐ แสดงให้เห็นความพยายามของหนังสือพิมพ์ที่จะแสดงออกซึ่งความไม่พอใจต่อการควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จของรัฐบาล โดยนักหนังสือพิมพ์ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า รัฐบาล “เกรงใจ” คือ มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สาเหตุของความเกรงใจกันนั้นอาจจะก็มีที่มาหลายอย่างนอกจากความเป็นราชินิกุล เช่น ความรู้จักคุ้นเคยกัน ดังที่ คึกฤทธิ์เคยตอบปัญหาประชาชนว่า “จอมพลนั้นไม่เคยกลัวเลย และต่อไปก็ไม่เชื่อว่าจะกลัว คนที่ชอบพอกัน พุดจาเล่นหัวหยอกล้อกันได้มาเป็นเวลาช้านานนั้น กลัวกันไม่ลงดอกคุณ ถ้าเห็นว่าจอมพลทำอะไรที่จะเสียหายกับบ้านเมืองจริงๆเมื่อ

ไรละก็ผมจัดการเอง”⁶⁷ ซึ่งคำสัญญาของคึกฤทธิ์นั้นต่อมาปรากฏว่าเป็นความจริง เพราะนับแต่นั้น เป็นต้นมาเขาก็เริ่มเขียนตำหนิติเตียน เยาะเยี้ยากลางท่านจอมพล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องปิดคุหาบิดดาประชาชน และยังทวีความรุนแรงหนักขึ้นเมื่อจอมพลป.เปิดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเมื่อปีพ.ศ. 2497

กรณีที่ร้ายแรงอีกคดีหนึ่งก็คือ คดีฆาตกรรมนายอารีย์ ลีวีระ ซึ่งเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย ถูกยิงต่อหน้าพยานหลายคนเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2496 จำเลย 6 คนซึ่งล้วนแต่เป็นตำรวจ 5 คน ถูกตัดสินจำคุก 20 ปี จำเลยที่ 1 ซึ่งมีศเป็นพันตำรวจโทถึงแก่กรรมก่อนการตัดสินคดี การตัดสินคดีดังกล่าวกระทำขึ้นหลังจากเกิดเหตุถึง 5 ปี เพราะในครั้งนั้นอัยการตัดสินใจไม่ฟ้องเพราะหลักฐานอ่อน จนกระทั่งรัฐบาลจอมพล ป. ถูกปฏิวัติ จึงได้มีการนำคดีขึ้นมาสะสางกันใหม่

สาเหตุของการสังหารนายอารีย์ ก็เพราะการเสนอข่าวที่รัฐบาลไม่พอใจ และการเรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกพ.ร.บ.การพิมพ์⁶⁸ นอกจากนั้นนายอารีย์ยังปฏิเสธการขายหุ้นบริษัทไทยพาณิชย์การให้กับพลต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ตามนโยบายปิดปากหนังสือพิมพ์ด้วยการซื้อเอาเป็นพวกในขณะนั้น อารีย์เคยถูกขัง 86 วันด้วยข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์แต่ทางการไม่สามารถหาหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดได้จึงต้องปล่อยตัวไป หลังจากถูกปล่อยตัวเป็นอิสระเขาได้แต่งงานและเดินทางไปฮันนีมูนที่หัวหิน และที่นั่นเขาถูกฆ่าตาย โดยสามารถจับตัวผู้สังหารได้ ปรากฏว่าเป็นตำรวจทั้งหมด การดำเนินคดีใฝนขณะนั้นเต็มไปด้วยการลอบหน้าปะจุมกและในท้ายที่สุดอัยการสั่งไม่ฟ้องจนกระทั่งต้องรอเวลาอีก 5 ปีต่อมา สืบบุคพลต.อ.เผ่าจึงสะสางคดีใหม่ดังกล่าวแล้ว

III. ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลจอมพล ป. กับหนังสือพิมพ์ เป็นความขัดแย้งระหว่างหนังสือพิมพ์ของนักการเมืองด้วยกันเองก็มี และเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับหนังสือพิมพ์ฝ่ายเสรีชนก็มี ซึ่งความขัดแย้งเหล่านี้ เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อจอมพล ป. เสื่อมอำนาจลงแล้วเท่านั้น

ปี พ.ศ. 2499-2500 เป็นปีที่หนังสือพิมพ์ฝ่ายที่ไม่ใช่ปากเสียงรัฐบาล โจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรง สาเหตุจากการเลือกตั้งสกปรกถึงขนาดเลือดตกยางออก พระยาศราภยฯเตือนรัฐบาลว่า ขอให้ท่านนายกรัฐมนตรีพิบูลเป็ลีย่นนโยบายและไม้ออนอ่อนผ่อนตามบริวารของท่านที่เมาอำนาจบารมีและประพฤตินอกคอก⁶⁹ และได้วิจารณ์จอมพล ป. ที่ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า ท่านและพรรคพวกได้อำนาจการปกครองมาเพราะกำลังอาวุธ ท่านจะต้องเอาอาวุธรักษาอำนาจนี้ไว้ต่อไปจนถึง พ.ศ. 2505จึงจะปล่อยมือได้ เพราะท่านกลัวคอขาด ว่า

⁶⁷ คึกฤทธิ์ ปราโมช, "ปัญหาประจำวัน", สยามรัฐ 16 พฤศจิกายน 2493

⁶⁸ ชีวิตและงานของอารีย์ ลีวีระ, 2506

⁶⁹ "ศราภย" วิจารณ์การเมือง บทความในหนังสือพิมพ์ ไทย-สัปดาห์ ของ "ไท-รายวัน" ที่รวบรวมพิมพ์เป็นเล่ม

“ไม่มีเชื้ออย่างในโลกนี้ ที่ปฏิวัติสำเร็จจะคอยขาดได้ เพราะพอสำเร็จแล้วก็ทำ กฎหมายนิรโทษกรรมตัวเอง ปฏิวัติที่แพ้ต่างหาก ที่เสียชีวิตเสียคือคังที่คนไทยได้ถูกยิงเป่ามากกว่า 20 คนแล้ว ... ดังนั้นการที่ท่านจอมพล ป. พุดถึงคอยขาดนั้น เป็นการหวาดผวาก็เกินความจริงไป และที่ท่านกล่าวว่า เมื่อครบ 5 รอบ 5 ปีแล้ว ท่านจะปล่อยมือให้ราษฎรมีสภาพเสรีภาพโดยสมบูรณ์นั้น เป็นความฝันชนิดละเมอเพราะไม่มีใครกล้ารับรองเหตุการณ์ในอนาคตได้ อย่างแต่เหตุการณ์ของโลกชาติบ้านเมืองเลย แม้ถูกในใ้วิญญูชนก็ไม่กล้ารับรองในความประพฤติของเขา...ใครจะกล้ารับรองว่าจะไม่มีปฏิวัติรัฐประหารอีก เพราะการมีอำนาจในทางการเมืองทำให้คนร้ายเห็นทันตา... ดังนั้นการที่คนไทยจะมีสิทธิเสรีภาพอันแท้จริง เยี่ยงประเทศประชาธิปไตย สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และออสเตรเลีย นั้น จึงเป็นเรื่องของการ สอยดาวบนท้องฟ้า”⁷⁰

นับตั้งแต่ปี 2498 เป็นต้นมาซึ่งรัฐบาลเริ่มผ่อนคลายการใช้อำนาจกับหนังสือพิมพ์ การแสดงความคิดเห็นก็ปรากฏมีมากขึ้น และในขณะเดียวกัน การที่นักการเมืองใช้หนังสือพิมพ์โจมตีกันเองก็มีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความขัดแย้งระหว่างหนังสือพิมพ์ของสฤษดิ์กับเผ่า หนังสือพิมพ์ยังเรียกร้องให้รัฐบาลสะสางการคอร์ปชั่นและปรับปรุงคณะรัฐมนตรี ต่อมาในเดือนมีนาคม 2500 การเลือกตั้งสกปรกทำให้หนังสือพิมพ์หลายฉบับออกมาวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างรุนแรง ผสมผสานกับการเดินขบวนครั้งใหญ่ของประชาชนในวันที่ 3 มีนาคมโดยหนังสือพิมพ์ถือหางฝ่ายประชาชนอย่างเต็มที่ สารเสรีพาดหัวข่าวคลื่นมนุษย์นับแสนไหลท่วมท่าเนียบ และยกให้สฤษดิ์เป็นวีรบุรุษ สยามรัฐลงข่าวโจมตีรัฐบาลจน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ถูกตั้งข้อหาหมิ่นทูตอเมริกัน และมีข่าวว่าตำรวจจะปิดสวามคณาหนังสือพิมพ์ จับบรรณาธิการ “สุภาพบุรุษ” คือ นายอนันต์ ม่วงยืนนาน ข้อหาหมิ่นประมาทพลต.อ.เผ่าเมื่อวันที่ 6 มีนาคม และในเดือนเดียวกันนี้ก็มีกรจับกุมนายประหัด ศ.นาคะนาท และนายสมัย เรื่องไกร

การคุกคามของรัฐบาลในครั้งนี้อยู่ถูกตอบโต้ด้วยข้อเขียนหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อเขียนของคึกฤทธิ์ ที่เขียนถึงจอมพลป.ว่า “เปลี่ยนวงศ์กษัตริย์ ยกท่านจอมพล ป.ขึ้นเป็นกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชเสียก็สิ้นเรื่อง” (สยามรัฐ 16 มีนาคม) และ “ผมเป็นคนไทย เดียวนี้ผมเองหมดอาลัยตายอยากในศรัทธาแห่งความก้าวหน้าในชีวิตและครอบครัวเสียแล้ว รู้สึกว่าตัวเองช่างเดือร้อนทางใจเสียเหลือประมาณเกลียดชังพรรคการเมืองที่ประกอบขึ้นมาเป็นรัฐบาลจนบรรขายไม่ถูกแล้ว” (สยามรัฐ 18 เมษายน) ทำให้บรรณาธิการออกมาตอบโต้ และว่าใครหลงกลไปเชื่อฝ่ายค้าน “วันหนึ่งท่านมิเพียงแต่จะต้องเสียใจเท่านั้น แต่ท่านและประชาชนทั่วไปจะสูญเสียระบอบประชาธิปไตยอันเป็นที่รักและหวงแหนด้วย” พลต.อ.เผ่าเองถึงกับหนังสือพิมพ์ขึ้นมาอีกฉบับหนึ่งคือ 2500 รายวัน

⁷⁰ “ศรภักย์” อ้างแล้ว หน้า 217-218

สรุปกรอบทัศนะของรัฐบาลจอมพล ป. ได้ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงทัศนะของรัฐบาลจอมพล ป. เกี่ยวกับ “ความศิวิไลซ์” และ “หนังสือพิมพ์ที่ดี”

แนวคิดเกี่ยวกับ “ความศิวิไลซ์”	แนวคิดเกี่ยวกับ “หนังสือพิมพ์ที่ดี”
1.เสรีภาพภายใต้อำนาจของผู้นำ	1.นสพ.ต้องเชื่อผู้นำ ไม่แตะต้องทหาร
2.เทคโนโลยี วัตถุนิยม คือสัญลักษณ์ของความเจริญ	2.นสพ.เป็นเครื่องมือของรัฐ ปลุกเร้าชาตินิยม ปลุกผีคอมมิวนิสต์
3.คนไทยจะเจริญได้ด้วยการปฏิวัติวัฒนธรรม ต้องเลิกกินหมาก ต้องไปวัดทุกวันพระ	3.นสพ.ไม่ควรวิพากษ์วิจารณ์การเมือง
4.นิยามความเป็นชาติ~ ชาติที่แข็งแกร่งต้องมีพลเมืองที่สามัคคี เชื่อผู้นำ เพราะผู้นำทำให้ชาติเจริญ	4.รัฐบาลควรออกหนังสือพิมพ์ หรือสนับสนุนหนังสือพิมพ์ที่เป็นปากเสียงของรัฐบาลเอง เพื่อเผยแพร่แนวคิดของตน
	5.การควบคุม หรือการลงโทษหนังสือพิมพ์ เป็นความจำเป็น เพื่อรักษาอำนาจ

จอมพล ป. มีความมุ่งหวังที่จะพัฒนาชาติให้เจริญตามเยี่ยงอย่างอารยประเทศ แต่ทัศนะของเขาคัดแย้งกับฝ่ายเสรีนิยมที่พัฒนาตนเองมาตั้งแต่ยุคเทียนวรรณ ทำให้เกิดวิกฤติในช่วงปี พ.ศ.2500

ก.ระหว่างฝ่ายอำนาจนิยมกับฝ่ายอำนาจด้วยตนเองเพียงแต่ต่างขั้วของนักการเมืองที่อยู่เบื้องหลัง

ข.ระหว่างฝ่ายอำนาจนิยมกับหนังสือพิมพ์เสรี

วิกฤติการณ์ดังกล่าวคือการปะทะกันระหว่างขั้ว ซึ่งจบลงด้วยการสูญเสียอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งนำมาสู่การเสื่อมสลายของหนังสือพิมพ์ในสังกัดด้วย แต่ทำให้หนังสือพิมพ์ในสังกัดของกลุ่มอำนาจที่ยังเหลือ ได้แก่ พลเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังคงมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อความคิดทางการเมืองของประชาชน ได้แก่ สารเสรี และไทรายวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อสฤษดิ์ ได้ใช้อำนาจเด็ดขาดในการจัดการกับหนังสือพิมพ์และฝ่ายตรงกันข้าม สารเสรีและไท รายวัน ก็ยังมีบทบาทมากขึ้น อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่การปกครองของสฤษดิ์ หนังสือพิมพ์ในภาพรวมหยุดยั้งในแง่ของพัฒนาการ เพราะไม่สามารถแสดงความคิดเห็นแย้งในทางการเมืองใดๆได้

บทที่ 4

วิกฤติการณ์ครั้งที่ 4 (2500-2519) :

รัฐบาล สීමมวลชน และการเคลื่อนไหวของประชาชน

เป็นช่วงของการสืบทอดของการเผชิญหน้า ระหว่างรัฐบาลเผด็จการกับหนังสือพิมพ์ เริ่มตั้งแต่ยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนถึงจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นช่วงยุคมืดของการหนังสือพิมพ์ที่หนังสือพิมพ์แทบจะหมดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นโดยสิ้นเชิง แต่หนังสือพิมพ์ฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลก็ได้มีการบ่มเพาะทางความคิด จนสามารถแยกเป็นฝ่ายซ้าย ฝ่ายขวา อย่างชัดเจนในเหตุการณ์ 14 ตุลาและ 6 ตุลาฯ ซึ่งถือเป็นการปะทะกันครั้งที่ 4

วิกฤติการณ์การเผชิญหน้าทางความคิด

วิกฤติการณ์ทางความคิดในปี พ.ศ. 2500 อาจจะกล่าวได้ว่า เริ่มมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2498 ซึ่งรัฐบาลเปิดเสรีในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น และก็เป็นช่วงที่เกิดความแตกแยกในกลุ่มผู้นำประเทศด้วย การที่นักการเมืองแต่ละคนมีหนังสือพิมพ์ของตน ทำให้เกิดความแตกแยกระหว่างหนังสือพิมพ์ด้วย ดังนั้น วิกฤติการณ์กระทบกระทั่งทางความคิดนี้ แท้ที่จริงในส่วนหนึ่งก็คือการกระทบกันระหว่างหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลด้วยกันเอง จนกระทั่งจอมพล ป.เองก็ยอมรับว่า การที่นักการเมืองแต่ละคนมีหนังสือพิมพ์ของตนทำให้เกิดปัญหา เพราะต่างก็เกิดไม่กลัวกัน

สารเสรี (ของจอมพลสฤษดิ์) เป็นหนังสือพิมพ์ที่เสนอความเห็นได้แย้งกับรัฐบาล และแสดงความขัดแย้งกับพลต.อ.เผ่า อย่างรุนแรงที่สุด

เมื่อตำรวจห้าม ส.ส.บุรีรัมย์ สะอึ้ง มารังกูร มาบรรยายที่ธรรมศาสตร์ สารเสรี (19 กุมภาพันธ์ 99) ลงภาพนักศึกษาเขียนโปสเตอร์ว่า

ด่วน ! งดปาฐกถา เพราะตำรวจห้าม
ยุคมืด ห้ามกาลิเลโอ พูดเรื่องโลกกลม

สารเสรี ไทรायวัน พุ่งเป้าโจมตีไปที่ พลต.อ.เผ่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีสังหาร 4 อดีตรัฐมนตรี เผ่าได้ออกหนังสือพิมพ์มาตอบโต้ คือ 2500 รายวัน

และเมื่อปรากฏว่าการจัดการเลือกตั้งของรัฐบาลในปีพ.ศ.2500 เต็มไปด้วยความสกปรก จนก่อให้เกิดการเดินขบวนของประชาชน สารเสรีก็รายงานเหตุการณ์พร้อมกับขบถอย่างสฤษดิ์

กลิ่นมนุษย์นับแสนไหลท่วมทำเนียบ
 สฤษดิ์ครุกระงับนาทีนองเลือดคว่น
 บอกลสารเสรี—ผมไม่รังแกประชาชน

และพาดหัวในหน้า 3 ว่า “นิสิตจุฬาฯ โห่ร้องให้สฤษดิ์ปฏิวัติ”

ความวุ่นวายอันเกิดจากการเลือกตั้งสกปรก ทำให้สถานการณ์ของรัฐบาลเต็มไปด้วยความหมิ่นเหม่ และในช่วงขณะนี้เองที่หนังสือพิมพ์ที่ประกาศตนเป็นกลางอย่างสยามรัฐภายใต้การนำของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างรุนแรง นอกเหนือจากที่นักการเมืองโจมตีกันเอง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช วิพากษ์วิจารณ์จอมพล ป.ว่าหลงอำนาจ “เปลี่ยนวงศกษัตริย์ ยกท่านจอมพล ป.ขึ้นเป็นกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชเสียก็สิ้นเรื่อง” (16 มีนาคม 2500) จนกระทั่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ถูกจับกรรมสิทธิ์ที่ดินอเมริกัน จอมพล ป.ได้อาศัยขรรคมาริบัติเป็นปากเสียง เรียกร้องให้ประชาชนให้ความเป็นธรรมแก่รัฐบาล (6 เมษายน) แต่ สยามรัฐ ก็ไม่ได้เปลื้องความรุนแรงในการโจมตีจอมพล ป. จนกระทั่งจอมพลสฤษดิ์ปฏิวัติสำเร็จ และจอมพล ป.กับ พลต.อ.เผ่า ศอ้งบินหนีออกนอกประเทศ

เมื่อจอมพล ป.เนรเทศตัวเองไปอยู่ญี่ปุ่นนั้น การตอบโต้ระหว่างเขากับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็ยังไม่ยุติลง จอมพล ป.ได้เขียนจดหมายมาจากญี่ปุ่นมาลง สยามรัฐ (29 พฤษภาคม 2501) เรียกร้องความเป็นธรรม โดยตั้งชื่อเรื่องที่ตนเขียนว่า “บทเรียนการคลัง” ตอบโต้การที่ตนถูกฟ้องร้องต่อ “ประชาตุลาการ” ไม่เว้นแต่ละวันว่าสร้างหนี้ไว้ให้ลูกหลานอย่างเหลวไหล “การกู้เงินของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ใช้หนี้ทั้งหมดทั้งนี้ต่างประเทศตั้งแต่รัฐบาลสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ 6 เรื่อยมา ตลอดทั้งหนี้สินภายในประเทศด้วย” “ข้าพเจ้าก็ไม่ได้ว่ารัชกาลที่ 5 ที่ 6 ท่านกู้เงินมาเวียหายเลย ท่านกู้มานั้นดี ดีจริงๆ เราได้รถไฟ ชลประทานมาจนทุกวันนี้ ขอนิดเดียวว่า ถ้าจอมพล ป.กู้บ้าง เพียง 8 ล้านปอนด์ใน 25 ปีก็ไม่ควรจะค่าข้าพเจ้าทุกๆ วัน นั่งก็ค่า เดินก็ค่า กินข้าวก็ค่า นอนก็ค่า จะดีหรือ”

ซึ่งม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็ได้เขียนตอบโต้อย่างเจ็บแสบ โดยใช้หัวเรื่องว่า “บทเรียนการคลัง” กล่าวหาว่าจอมพล ป.นั้นเพื่อคลัง และมีเจตนาจะใส่ร้ายผู้อื่นด้วย “การมโหฬารอันทวน” ทั้งไปพาดพิงถึงพระราชวงศ์ “หนอนนั้นเมื่อเสพอาจเป็นอาหาร ก็ย่อมจะเห็นว่า พญานาคราช เสพอาหารเช่นเดียวกับคน”

ระยะเวลาอันยาวนานแห่งการอยู่ในอำนาจของจอมพล ป. นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นระยะเวลาแห่งการใช้หนังสือพิมพ์เป็นปากเสียงของนักการเมือง และการกระทบกันระหว่างแนวความคิดเผด็จการกับความคิดเสรี ผลที่เกิดขึ้นคือการหลบเร้นหนีของฝ่ายเสรี ซึ่งถูกกล่าวหาและลงโทษด้วยวิธีรุนแรง แม้กระนั้น ชัยชนะของประชาชนในปีพ.ศ. 2500 ก็แสดงให้เห็นว่า ไม่มีใครสามารถก้าวก้าวชนะไว้ในมือของคนแต่ผู้เดียวได้ตลอดไป

แต่เมื่อจอมพลสฤษดิ์ได้ขึ้นมาอำนาจ ก็ไม่มีแนวคิดเสรีของผู้ใดจะสามารถแสดงตัวขึ้นมาต้านทานอำนาจเผด็จการได้อีก รัฐบาลมี สารเสรี เป็นปากเสียง และมีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17 เป็นเครื่องมือในการครอบงำกระแสความคิดเสรีโดยสิ้นเชิง และไม่ยินยอมให้มีการออกหนังสือพิมพ์ขึ้นมาใหม่อีกด้วย ทำให้เกิดปรากฏการณ์ซื้อหัวหนังสือพิมพ์ในราคาแพงลิบลွ่นอกจากนั้นยังห้ามเปลี่ยนแปลงกำหนดออกหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับด้วย หนังสือพิมพ์ฉบับใดออกเป็นรายวันไว้ก็ออกได้ต่อไป แต่ถ้าขออนุญาตไว้เป็นรายสัปดาห์ รายเดือน จะเปลี่ยนกำหนดเวลาออกไม่ได้ ข้ออ้างหลักของรัฐบาลคือการป้องกันลัทธิคอมมิวนิสต์ ตลอดเวลา จอมพลสฤษดิ์ยังมีสารเสรีและโทรรายวันเป็นปากเสียง การตอบโต้กับฝ่ายรัฐบาลเป็นสิ่งที่อันตราย เช่นหนังสือพิมพ์อิสระ และเสรีภาพ อันเป็นหนังสือพิมพ์เกิดใหม่ ใช้ถ้อยคำเผด็จการรุนแรงในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ซึ่งนำมาสู่การทุบทำลายแท่นพิมพ์ในเวลาต่อมา

การปะทะกันระหว่างรัฐบาลจอมพลถนอมกับกระแสความคิดเสรีนิยม : วิกฤตการณ์ 14 ตุลา

นับตั้งแต่การออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17 เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2501 หนังสือพิมพ์ก็เดินทางเข้าสู่ยุคมืด หนังสือพิมพ์เก่าๆสามารถออกต่อไปได้ แต่ถ้าเส้นที่รัฐบาลกำหนดไว้ไม่ได้ หนังสือพิมพ์หลายฉบับถูกสั่งปิด เหตุการณ์ดำเนินไปเช่นนี้จนจอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรม และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้เป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อมา ก็ยังใช้รูปแบบของการควบคุมหนังสือพิมพ์ในลักษณะเดียวกัน เช่นการสั่งปิดหนังสือพิมพ์ที่ขุดคุ้ยเรื่อง “เคอเกรมอนด์” เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2507 หลังจากการปฏิวัติเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 หนังสือพิมพ์บ้างก็ถูก “ขอร้อง” หรือ “ขอแสดงความนับถือ” จากเจ้าหน้าที่ เช่นนักเขียนการ์ตูนชื่อดัง ประยูร จรรยาวงศ์ หนังสือพิมพ์เช้าฉบับหนึ่งลงข่าวเด็กชายพวงมาลัยถูกตำรวจจับ ถูกกล่าวหาว่า “บ่อนทำลายคณะปฏิวัติ” มีการเสนอให้ปิดหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้หนังสือพิมพ์ค่อยๆในเนื้อหาสาระแม้จะมีเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่ทันสมัยมากขึ้น

ความกดดันที่ประชาชนได้รับจากการปกครองอย่างเข้มงวดของรัฐบาล ความฉาวโฉ่และการใช้อภิสิทธิ์ การคอร์รัปชันในคณะรัฐบาล ไม่มีช่องทางที่ประชาชนจะสามารถระบายได้ ลัทธิเผด็จการที่ล้าสมัยไม่สามารถตามทันความผันแปรของโลกที่หมุนเข้าหาเสรีนิยมอย่างเต็มที่ ทำให้นักศึกษาก่อกำเนิดกระบวนการเคลื่อนไหวทำทนายอำนาจรัฐ โดยมีหนังสือพิมพ์ในมหาวิทยาลัย และหนังสือพิมพ์ฉบับเล็กๆเช่น ประชาธิปไตย เสนอความเห็นที่ขัดแย้งกับลัทธิเผด็จการ ในขณะที่หนังสือพิมพ์หลักยังมีเงินและไม่ปรารถนาจะเล่นข่าวที่จะนำอันตรายมาสู่ตนเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อความไม่พอใจของประชาชนต่อรัฐบาลทวีความรุนแรงมากขึ้น หนังสือพิมพ์ก็มีบทบาทในการ “เข้าผสมโรง” เพื่อให้วิกฤตการณ์เกิดการปะทุขึ้นเป็นความรุนแรง คำว่า “ผสมโรง” นี้ หมายความว่า หนังสือพิมพ์ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลา นั้น แทบไม่มีลักษณะเคลื่อนนำหน้าประจําติ แต่การเคลื่อนไหวของคณาหมู่มสาวโดยเฉพาะอย่างยิ่งนิสิตนักศึกษาต่างหาก ที่ปลุก

กระแสความไม่พอใจต่อรัฐบาลขึ้น โดยที่ในชั้นแรก หนังสือพิมพ์ให้ความสนใจเพียงเล็กน้อย⁷¹ อย่างไรก็ตาม มีประเด็นข่าว “ทุ่งใหญ่” ที่หนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับให้ความสำคัญเสมอกัน และเป็นเหตุการณ์ของการปะทะกันระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายเสรีก่อนการเดินทางบวครั้งใหญ่ของประชาชนเพียงไม่กี่วัน

ประมาณเดือนมกราคม 2516 เริ่มมีบทความพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และกล่าวถึงวิกฤติการณ์สัตว์ป่าไทยใกล้สูญพันธุ์ ลงในหนังสือพิมพ์บางฉบับ และมีการพาดพิงถึงกลุ่ม “อภิสัทธาชน” ที่ใช้ทรัพย์สินพาหนะของทางราชการเข้าไปล่าสัตว์ในเขตป่าสงวน ประชาชนคงไม่ได้เอาใจใส่กับกระแสความคิดนี้นักหากวันที่ 29 เมษายน ปีเดียวกัน เฮลิคอปเตอร์ที่นายทหารตำรวจนำไปใช้ล่าสัตว์ผิดกฎหมายจะไม่ตกที่นครปฐม ทำให้เกิดการ “แฉ” พฤติกรรมของคณะล่าสัตว์ชุดนี้ ที่มีเด็ก ผู้หญิงร่วมด้วย มีปืนยิงเร็ว ปืนไรเฟิล และระเบิดมือครบ และมีบริษัทร้านค้าเป็นผู้อุปถัมภ์ จอมพลถนอมได้ออกมาให้สัมภาษณ์ว่า คนกลุ่มนี้ไป “ปฏิบัติราชการลับ” ซึ่งลับมากจนแม้กระทั่งผู้ว่าราชการจังหวัดก็ไม่รู้ จอมพลถนอมยังกล่าวด้วยว่า จะถือว่า คณะล่าสัตว์ชุดนี้ตายในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ และหีบศพของผู้เสียชีวิตทุกคนถูกคลุมด้วยธงชาติ เหตุการณ์นี้ มรว.กึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนวิพากษ์วิจารณ์ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม ว่า “น่าประหลาดมาก”

นักศึกษา ได้ออกมายืนยันว่า พวกเขาได้เข้าไปทำงานในบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่ ตั้งแต่ 20 เมษายน ศกนี้ “ขณะปฏิบัติงาน ได้ยินเสียงปืน รถยนต์ และเฮลิคอปเตอร์ ดังผิดปกติ พวกเราจึงได้ร่วมกันติดตามคนดังกล่าวร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ จึงพบว่า มีคณะล่าสัตว์ประมาณ 60 คน จากกรุงเทพมหานคร เข้าไปล่าสัตว์ โดยมีรถยนต์ ทหาร และพลเรือน รวมถึงเฮลิคอปเตอร์ของกองทัพก หมายเลข ทบ.6102 ได้ร่วมในการล่าสัตว์ครั้งนี้ด้วย”

หนังสือพิมพ์ตั้งแต่เดือน เมษายน ถึงเดือนตุลาคม เล่นเรื่องทุ่งใหญ่อย่างคึกคัก ผสมผสานกับข่าวนักศึกษาชักชวนประชาชนเลิกซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สินค้าญี่ปุ่น การประท้วงของนักศึกษารามคำแหงกรณีดร.ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์ การประท้วงของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และการตอบโต้อย่างแข็งกร้าวจากรัฐบาล นำไปสู่การชุมนุมของนักศึกษา ทำให้ตำรวจจับกุมผู้เคลื่อนไหว จนบานปลายเกิดการประท้วงครั้งใหญ่ของประชาชนในเดือนตุลาคม

อันที่จริง เหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการกระทบกันครั้งที่ 4 ระหว่างแนวคิดเสรีและแนวคิดเผด็จการ ชัยชนะของฝ่ายประชาชนทำให้ฝ่ายขวาต้องยุติการเคลื่อนไหวไปชั่วคราว แต่การจุดประกายของความคิดเสรีกลับไม่มีน้ำหนักในการสร้างสรรค์สื่อประชาธิปไตยที่เน้นประโยชน์ของสาธารณะ สื่อมวลชนยกย่องนิสิตนักศึกษา ถึงขนาดที่ ม.ร.ว.กึกฤทธิ์ ปราโมช วิจารณ์รายการหนึ่งของสถานีโทรทัศน์กองทัพกว่า ประจบนิสิตนักศึกษา “จนคนดูอาเจียน” (สยามรัฐ 17 ตุลาคม 2514) สถานการณ์เช่นนี้ ไม่ได้ทำให้กระแสเสรีเข้มแข็งขึ้น และกลายเป็น

⁷¹ สุกัญญา ตีระวนิช, หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สูปฏิวัติ 2516. สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์

ช่องทางให้กลุ่มอำนาจเก่าหรือฝ่ายขวาใช้ความอ่อนแอของสื่อตัวเองในการช่วงชิงอำนาจของคน
กลับคืนมา

วิกฤติการณ์ 6 ตุลา

เหตุการณ์ 14 ตุลา นำไปสู่การหลบหนีของ “สามทรรราชย์” จอมพลถนอม กิตติขจร จอม
พลประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์ กิตติขจร ทั้งสามคนตกเป็นข่าวหนังสือพิมพ์เป็นครั้ง
คราว ซึ่งข่าวแต่ละครั้งสะท้อนให้เห็นความพยายามของบุคคลทั้งสามที่จะเดินทางกลับประเทศไทย
ในที่สุด จอมพลถนอมได้อ้างสาเหตุสุขภาพเดินทางกลับประเทศไทยเป็นผลสำเร็จ ในสถานะของ
แณร และจำพรรษาที่วัดบวรนิเวศ ความตึงเครียดของสถานการณ์ได้เกิดขึ้นเนื่องจากนิสิตนักศึกษา
และประชาชนไม่พอใจที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้จอมพลถนอมเดินทางกลับมา และเปิดโอกาสให้ ฝ่าย
ขวาได้แสดงพลังอันทำให้เกิดการกระทบครั้งใหญ่ระหว่างฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายอีกครั้งหนึ่ง โดย
ครั้งนี้ ฝ่ายขวาได้อาศัยหนังสือพิมพ์บางฉบับ และสถานีวิทยุยานเกราะ เป็นปากเสียง

เกษม ศิริสัมพันธ์ เขียนบทความเรื่อง “เทศกาลบ้านเมือง” (สยามรัฐ 21 กันยายน 2519)
ปลงอนิจจังว่า บ้านเมืองยามนี้มีแต่ความแตกแยก

“มีเสียงพูดซ้ำแล้วซ้ำอีกว่า ขอกันเพียงสามหมื่นคนเท่านั้น บ้านเมืองจะเรียบร้อย
และมีการกล่าวอ้างถึงเหตุการณ์ในอินโดนีเซียเมื่อมีการฆ่าฟันปราบปรามกัน...มีข้อที่น่า
สังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับเสียงที่ออกมาจากวิทยุยานเกราะเมื่ออาทิตย์ที่แล้ว’ เรื่องนี้เป็น
เรื่องที่น่าวิตกเป็นที่สุด กล่าวคือมีการกล่าวอ้างถึงองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจนเป็นที่
น่าห่วงใย ...อ้างถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่ในขณะที่เดียวกันก็เรียกร้องให้ใช้ความรุนแรง
ฆ่าฟันกันนั้น เป็นเรื่องที่น่าวิตกที่สุดแล้วในบ้านเมืองซึ่งไม่เคยพบเคยเห็นกันมาเลย”

มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อธิบายสภาพการณ์ในเมืองไทยขณะนั้น ว่าตนเสมือนคนที่นั่งอยู่
“หน้างั่วใหญ่ ไม่รู้มันจะฉกเอาเมื่อไหร่” ต้องนั่งอยู่ กระดิกตัวไม่ได้ “ต้องนั่งดูมันต่อไป ว่ามันจะทำ
ไปถึงไหน และทำมันกัดเอาแล้วผมตายแน่ ไม่มีทางรอด ขณะนี้ ผมนั่งตกตะลึงดูเมืองไทยอยู่อย่างนี้ ใครเป็นอย่าง
ผมหรือไม่”⁷²

จุดหักเหของสถานการณ์ไปสู่ความรุนแรง ก็คือการตีพิมพ์ภาพอันไม่สมควร ที่สื่อแสดง
ความไม่จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ของนักศึกษาที่ชุมนุมกันต่อต้านถนอมอยู่ในมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ภาพดังกล่าวที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์บางฉบับ เช่นดาวสยาม และบางกอกโพสต์ เป็น
เสมือนฟางเส้นสุดท้าย หลังจากการโจมตีนักศึกษาที่ชุมนุมกันอยู่ของสถานีวิทยุยานเกราะอย่างต่อเนื่อง
เนื่องมาหลายวัน วิทยุยานเกราะเปิดเพลงปลุกใจให้รักชาติ และรายงานเหตุการณ์ในธรรมศาสตร์

⁷² คึกฤทธิ์ ปราโมช, ขั้วนอกนา, สยามรัฐ 1 ตุลาคม 2519

อย่างคุณคือครูแรง พร้อมกับสรุปว่านักศึกษาที่อยู่ในธรรมศาสตร์นั้น แท้ที่จริงไม่ใช่คนไทย แต่เป็นพวกแคว และเป็นคอมมิวนิสต์ การบุกของตำรวจเข้าจัดการกับนิสิตนักศึกษาจึงเป็นไปได้โดยสะดวก

ชัยชนะของฝ่ายขวา และการควบคุมหนังสือพิมพ์ โดยรัฐบาลธานินทร์

เหตุการณ์ 6 ตุลา นำมาซึ่งระบบเผด็จการที่ถูกนำมาใช้อีกครั้งหนึ่ง นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 8 ตุลาคม 2519 และจัดตั้งคณะรัฐบาลในวันที่ 22 ตุลาคม สำหรับบุคคลในคณะปฏิรูปได้แปรสภาพเป็นที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี นายธานินทร์ได้ใช้นโยบาย “ขวาตกขอบ” ใช้ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 42 ในการที่จะควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างเต็มที่ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับหนังสือพิมพ์ไม่ดีนัก

นายธานินทร์จึงหันมาใช้กุศโลบายออกหนังสือพิมพ์ของรัฐบาล ชื่อ “เจ้าพระยา” เมื่อ 15 กรกฎาคม 2520 พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักงานเลขานุการนายกรัฐมนตรี นายดุสิต สิริวรรณ แฉลงกับสื่อมวลชนว่า รัฐมนตรีทุกคนจะร่วมกันเขียนบทความโดยยึดถืออุดมคติเรื่องความถูกต้องและดีเพื่อก่อเป็นสำคัญ หนังสือพิมพ์ร่วมสมัยได้ฉกฉวย “เจ้าพระยา” ว่าเป็น “กิโรรายวัน” บ้าง “เจ้าพระยา สีแดง” บ้าง⁷³ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้มีอายุได้เพียง 3 เดือน กับอีก 6 วัน โดยเลิกออกในวันที่ 20 ตุลาคม 2520 อันเป็นวาระสุดท้ายของรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เมื่อคณะปฏิวัตินำโดย พลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ได้ยึดอำนาจการปกครองในวันนั้น การออก “เจ้าพระยา” ของรัฐบาลจึงดูเหมือนจะไม่ได้อะไรสัมฤทธิ์ผลอันใด นอกจาก “ผลสุดท้ายก็คือ เป็นกระบอกเสียงที่สัมฤทธิ์ผลอย่างยิ่ง ใช้เวลาเพียง 3 เดือนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้รัฐบาลถูกสำเร็จโทษไปอย่างรวดเร็ว”⁷⁴

หนังสือพิมพ์ “เจ้าพระยา” สร้างกรอบความคิดที่สำคัญคือ การสร้างความสามัคคีเพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาลเห็นว่าเป็นอันตรายที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ประชาธิปไตยต้องมีขอบเขตจำกัด มิฉะนั้นจะนำมาซึ่งกฎหมายหมิ่นอยู่เหนือกฎหมาย

“ศัตรูของประชาธิปไตยนั้นไม่มีอะไรมาก ศัตรูที่สำคัญคือประชาชนที่บ้าคลั่ง โดยเข้าใจว่าเป็นการแสดงออกซึ่งเสรีภาพ แต่ที่จริงแล้ว เสรีภาพไม่ใช่ความโง่หรือความบ้าคลั่ง แต่เป็นความดี และความมีเหตุผลบวกกับความสงบเรียบร้อย”⁷⁵

และยังถ่ายทอดความเห็นของนายธานินทร์ที่ตอบกระทู้ถามของสมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ซึ่งแสดงความเห็นด้วยการบริหาร โดยการแต่งตั้งมากกว่าการเลือกตั้ง

⁷³ ตะวันสยาม วันที่ 28 พฤษภาคม หน้า 3 และ 5 กรกฎาคม 2520 หน้า 5

⁷⁴ เดลินิวส์ 29 ธันวาคม 2520, หน้า 3

⁷⁵ เจ้าพระยา, 10 กันยายน 2520

“เพื่อที่จะวางรากฐานของประชาธิปไตย เราอาจต้องมีพลเมืองดีในแต่ละท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมและมีเสียงในการบริหารราชการแผ่นดินเสียก่อน เป็นการปูพื้นฐานในตอนนี้ ที่นี้เลือกใครเลือกอย่างไร และบุคคลเหล่านี้มีอำนาจหน้าที่แค่ไหน นี่แหละครับถ้ามีการเลือกตั้ง พวกนักเลงหัวไม้ พวกมิจฉาทิพในทางการเงิน ผู้ที่หวังจะกลับมากอบโกยก็จะเข้ามา จึงเลือกตั้งไม่ได้ ต้องเป็นการแต่งตั้ง”⁷⁶

ซึ่งทำให้ สยามรัฐ (13 กันยายน 2520 คอลัมน์นี้ชื่อว่าเทียบคำย เรื่อง “เผด็จการในเมืองไทย” โดยชะลอม) โจมตีว่ารัฐบาลเป็นเผด็จการ

“ความแปลกแยกของเผด็จการเมืองไทยนั้น มักอยู่ที่ว่าเหล่าบรรดาผู้นำนั้นไม่ค่อยจะยอมรับว่า ตัวเองเป็นเผด็จการ แล้วก็มักจะตั้งท่ารังเกียจทำชนลูกชนพอง แทบจะทุกคนไปทีเดียว ที่ร้ายกว่านั้น ชอบหลอกตัวเองและโกหกคนอื่นว่าเป็นประชาธิปไตยกันเองเสียด้วย ลัทธิเผด็จการในเมืองไทย แทนที่จะแก้ปัญหาอะไรได้ ก็กลับกลายเป็นของตลก ของน่าหัวเราะเย้ยหยันและน่าขยะแขยงซึ่งซึ่งไปด้วยประการฉะนี้”

ความขัดแย้งระหว่างหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลและหนังสือพิมพ์ร่วมสมัย เป็นเสมือนฟางเส้นสุดท้ายของเผด็จการ รัฐบาลโจมตีว่า การทำหนังสือพิมพ์ต้องคิดเพื่อก่อ ไม่ใช่คิดเพื่อทำลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีถวายความอารักขาพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งหนังสือพิมพ์ร่วมสมัยเรียกร้องให้รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย คือ นายสมัคร สุนทรเวช ลาออก แต่รัฐบาลเห็นว่า ชื่อเรียกร้องของหนังสือพิมพ์คือการก่อกวน

“การก่อกวนแบบนี้มีพวกหนังสือพิมพ์ที่มีคนช่วยกันประโคนข้าวคึกโครมทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ เรื่องใหญ่ให้กลายเป็นเรื่องไม่สำคัญ การปลุกกระดมแบบนี้เป็นกิจกรรมที่พวกเผด็จการแบบคอมมิวนิสต์ และแบบแอนคิสต์ชอบนี่”⁷⁷

และยังลงความเห็นจากผู้อ่านว่า

“หนังสือพิมพ์เป็นสถาบันที่สับปรับเหลือเกิน อย่างกรณีบุคคลกลุ่มหนึ่งเคยถูกหนังสือพิมพ์เรียกว่าทรราชย์ แต่บัดนี้ พวกหนังสือพิมพ์กลับไปกราบกรานบุคคลดังกล่าว”⁷⁸ และโจมตีว่า “เขียนข่าวพาดหัวหลอกชาวบ้าน ช่างในสาระไม่มีอะไรน่าเชื่อถือ หนังสือพิมพ์

⁷⁶ เจ้าพระยา, 4 กันยายน 2520

⁷⁷ เจ้าพระยา, จดหมายถึงบรรณาธิการ, 30 กันยายน 2520

⁷⁸ เจ้าพระยา, จดหมายถึงบรรณาธิการ, 8 ตุลาคม 2520

บางฉบับยังส่งเสริมเรื่องกามารมณ์” และอ้างว่า “เจ้าพระยาไม่อมเมมาและไม่ขายข่าว” (5 สิงหาคม/2520)

ซึ่งจะเห็นได้ว่า รัฐบาลพยายามที่จะใช้หนังสือพิมพ์ถ่ายทอดกรอบความคิดเกี่ยวกับวิธีการบริหารบ้านเมือง ซึ่งหนังสือพิมพ์ไม่เห็นด้วย รัฐบาลเห็นว่าหนังสือพิมพ์เป็นคอมมิวนิสต์ แต่หนังสือพิมพ์เห็นว่ารัฐบาลเป็นเผด็จการ การใช้มาตรการรุนแรงกับหนังสือพิมพ์ในยุคนี้ไม่มีผลให้นักหนังสือพิมพ์ต้องหนี และยอมอ่อนน้อมให้รัฐบาลเหมือนสมัยจอมพล ป. ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลกลับเผชิญกับการเสียดสีจากหนังสือพิมพ์อย่างหนัก จนในท้ายที่สุดก็ไม่สามารถบริหารบ้านเมืองต่อไปได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

หนังสือพิมพ์ยุคถอดถอนแห่งอุดมการณ์เสรีภาพและการเผชิญหน้าครั้งที่ 5

บทสรุป

ในขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยในครั้งอดีต จะสะท้อนให้เห็นการต่อสู้ระหว่างฝ่ายอำนาจนิยม กับฝ่ายเสรีนิยม จนทำให้เกิดการกระทบกันอย่างรุนแรงหลายครั้ง แต่หลังจากเหตุการณ์พฤษภา ทมิฬเป็นต้นมา สถานการณ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

1. รัฐหมดพลังในการควบคุมสื่อมวลชน และไม่สามารถกำหนดกรอบความคิดของคน เหนือสื่อมวลชนได้อีก สื่อถูกควบคุมอย่างหลวมๆโดยผู้บริโภคนและการตรวจสอบระหว่างกันเอง ซึ่ง ก็ไร้พลัง ทำให้หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพอย่างเต็มที่

การควบคุมสื่อมวลชนหลังสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม กระทำในรูปแบบที่แตกต่างจาก สมัยจอมพล ป. ลักษณะใหญ่ๆคือการใช้วิธีออกกฎหมาย และการตั้งคณะบุคคลขึ้นมาดูแลสื่อ เป็น สำคัญ หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา แม้บ้านเมืองยังถูกปกครองด้วยคณะทหาร แต่ก็ไม่มีใครสามารถ ผลักดันตัวเองขึ้นมาเป็น “ผู้นำ” ในลัทธิเผด็จการแบบจอมพล ป.ได้อีก กฎหมายหลักที่ออกมาควบคุม สื่อมวลชน ได้แก่ ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 42 (ปร.42) ที่ออกมาควบคุม หนังสือพิมพ์ และประกาศคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 15 และฉบับที่ 17 ที่ควบคุมสื่อ วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ที่ออกโดยรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร แต่หลังจากการรัฐ ประหารในวันที่ 20 ตุลาคม 2520 และพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี มีการ ใช้นโยบายผ่อนปรนในทางการเมืองมากขึ้น บรรยากาศวิพากษ์วิจารณ์มีมากขึ้นเป็นลำดับ

อีกวิธีการหนึ่งที่เผด็จการนิยมใช้ควบคุมสื่อมวลชน ก็คือการตั้งองค์กรเข้ามาดูแลสื่อมวลชน เช่นในสมัยธานินทร์ กรัยวิเชียร และการตั้งศูนย์วิเคราะห์ข้อมูลและข่าวสาร ที่สื่อมวลชนเรียกว่า ศูนย์พิฆาตสื่อ ในสมัยพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมดูแลการเสนอข่าวสาร ของสื่อมวลชนทุกประเภท

การออกกฎหมายมาควบคุมสื่อ ในเวลาต่อมาที่ถูกยกเลิก และคณะบุคคลที่ตั้งขึ้นมาดูแลสื่อ ไม่ว่าจะ เป็นสมัยธานินทร์ หรือสมัยพลเอกชวลิต ก็ถูกสื่อมวลชนวิพากษ์วิจารณ์ เยาะเย้ยถากถาง อย่างรุนแรง จนอาจจะกล่าวได้ว่า หลังจากสมัยธานินทร์เป็นต้นมา เป็นยุคของเสรีภาพสื่อมวลชน แบ่งบาน จนท้ายที่สุดต้องเผชิญกับการกดดันจากสาธารณะ หรือการตรวจสอบกันเองระหว่างสื่อ เพราะรัฐบาลไม่มีอำนาจพอที่จะควบคุมสื่อมวลชนได้อีก แต่แรงกดดันจากสาธารณะและจากสื่อ ด้วยกันเองก็ไม่มีพลังมากพอที่จะหยุดปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์บางฉบับได้ อาจกล่าวได้ว่า หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา ปัญหาเกี่ยวกับเสรีภาพของสื่อมวลชนค่อยๆเบาบางลง ความ

พยายามเล็งอำนาจของฝ่ายขวาถูกลดทอนแทบหมดสิ้นหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พร้อมกับการสิ้นยุคสห. ซึ่งมี พลเอกสุจินดา คราประยูร และพลเอกสุนทร คงสมพงษ์เป็นหัวหน้าใหญ่

หนังสือพิมพ์มีบทบาทในการ “สร้างกระแส” และเจ้าหน้าที่ของรัฐมักจะทำ “อิงกระแส” ซึ่งเป็นสถานการณ์กลับด้านจากสมัยจอมพล ป. ที่นักหนังสือพิมพ์มักจะอิงรัฐบาลหรืออำนาจรัฐ ในขณะที่หนังสือพิมพ์มักจะอ้างประชาชน และวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐว่า “ขัดต่อความรู้สึกของประชาชนทั่วประเทศ” (เช่นกรณีนายห้างทอง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสังกัดพรรคประชากรไทยถูกฆาตกรรมในเงื่อนปัญหาเกี่ยวกับมรดก และเจ้าหน้าที่ตำรวจพยายามออกมาพูดว่าเป็นการฆ่าตัวตายเอง แต่หนังสือพิมพ์ไม่เชื่อ และพยายามจุดประเด็นขัดแย้งกับข้อสันนิษฐานของตำรวจ ทำให้เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องหันมาพิจารณาปัญหานี้อย่างรอบคอบมากขึ้น หรือกรณีวัดพระธรรมกาย ที่สื่อจุดประเด็นอย่างครึกโครม จนเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องระดมกำลังตำรวจกว่าสองร้อยนายไปที่วัดขณะสงครามในวันที่เจ้าอาวาสเดินทางไปให้ปากคำ และนักการเมืองหลายคนที่มาดูแลกระทรวงศึกษาธิการให้สัมภาษณ์แบบคล้อยตามสื่อ) กระแสเหล่านี้ถูกปลุกจากสื่อมวลชนและกระจายไปทั่วประเทศอย่างรวดเร็ว ไม่มีใครรู้ว่ากระแสเหล่านี้คืออะไรคือความถูกและความผิด แต่เป็นกระแสอารมณ์จากประชาชนที่สื่อสามารถนำมาใช้อ้างได้

2. กรอบความคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์และเสรีภาพ ตลอดจนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ถูกแทนที่โดยกรอบความคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์และเศรษฐกิจ

แต่ในขณะเดียวกัน ปัจจัยสำคัญตัวใหม่ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อสื่อ กลับเป็นปัจจัยทางธุรกิจ ช่วงปี 2516 เป็นต้นมา สถานการณ์เศรษฐกิจของโลกสับสน เกิดวิกฤตการณ์น้ำมันขึ้นในเดือนตุลาคม 2516 สินค้าราคาแพง เมื่อผสมกับปัญหาทางการเมืองที่มีการนัดหยุดงานของลูกจ้างตามโรงงานต่างๆก็ยิ่งทำให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจมีปัญหามากขึ้น แต่หลังจากมีการแก้ปัญหาโดยการปล่อยสินเชื่อนาคราพาณิชย์สู่ภาคเกษตร และการจัดตั้งตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เมื่อ 30 เมษายน 2518 และรัฐบาลส่งเสริมอุตสาหกรรมมากขึ้นโดยมีนโยบายส่งเสริมความเป็นนิคม มีการจัดทำโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกในปี 2524 ภาวะเศรษฐกิจของประเทศก็ฟื้นตัวและยกระดับสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว

ในขณะเดียวกัน ลัทธิบริโภคนิยมเฟื่องฟูในประเทศไทยถึงขีดสุด หนังสือพิมพ์เองก็แข่งขันกันเพิ่มยอดจำหน่าย และวิธีการเพิ่มยอดที่ดีที่สุดก็คือการเสนอข่าวเร้าอารมณ์ จนถึงขีดแห่งการกระทบความรับผิดชอบในฐานะเป็นสื่อมวลชนที่ดี ภาพแห่ง “ความเจริญ” ของบ้านเมืองในสมัยนี้หมายรวมถึงบ้านเมืองที่มีหนังสือพิมพ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงในการผลิตหนังสือพิมพ์ออกมาได้มีสีสันและด้วยยอดพิมพ์จำนวนล้านต่อวัน การนำเอาระบบคอมพิวเตอร์มาใช้ในการทำหนังสือพิมพ์ทั้งหมดนี้กระทำเพื่อประโยชน์ทางการค้า ทำให้กรอบความคิดใหม่ของหนังสือพิมพ์ผูกพันกับผล

ประโยชน์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ยิ่งประเทศประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำรุนแรงตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมา หนังสือพิมพ์ก็ต้องดิ้นรนทุกวิถีทางให้รอดพ้นจากความหายนะ

ในปี พ.ศ. 2537 นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี วิเคราะห์หนังสือพิมพ์ว่า “แม้หนังสือพิมพ์จะพัฒนามากขึ้นในทางธุรกิจ แต่ความเป็นอุดมคติกลับลดน้อยถอยลง ซึ่งในส่วนของคนนั้น ไม่กล้าจะวิพากษ์วิจารณ์หนังสือพิมพ์ เพราะคิดว่าหนังสือพิมพ์ยังไม่โตพอที่จะรับฟังคำวิจารณ์” ดิสทัต โจนะลักษณ์⁷⁹ ยังได้สรุปว่า ปี 2536 เป็นปีที่หนังสือพิมพ์เผชิญกับแรงกดดันสาธารณะ มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากหลายวงการในเรื่องความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข่าวสารข้อมูล และความเป็นธรรมในการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ ในปีเดียวกันนี้ มีการอภิปรายเรื่องจรรยาบรรณของสื่อมวลชนบ่อยครั้ง ประเด็นที่หนังสือพิมพ์ถูกโจมตีมากที่สุดคือการลงข่าวหือหวา ความไม่เป็นธรรมในการเสนอข่าว การที่⁸⁰นักข่าวขาดการทำการบ้าน การตั้งคำถามในเชิงถามนำหรือช่วยุให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม⁸¹

นอกจากนี้ กฤษณะ ไชยรัตน์ ได้สรุปคำให้สัมภาษณ์ของนักวิชาการ นักการเมือง และนักสื่อสารมวลชน ที่มีต่อนักข่าว ในบทความเรื่อง “นักข่าวกับการเมืองใครล่าหลัง” ว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อประชาชนมากขึ้น แต่ก็ไม่ใช่อิทธิพลในทางดี เพราะสื่อมวลชนชอบให้ภาพด้านลบ ภาพของการทะเลาะเบาะแว้ง นักข่าวไม่ทำการบ้านจึงป้อนคำถามนักการเมืองได้อย่างฉิวเฉียด ในบทความชิ้นเดียวกันนี้ ได้เสนอแนวคิดของนักวิชาการและสื่อมวลชนเช่น

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ :-

“การเสนอข่าวของสื่อมวลชน มีแต่ทางลบมากกว่า ในทางบวกมีน้อย คนที่เขียนในทางสร้างสรรค์มีน้อย เพราะสื่อมวลชนยังไปเชื่อกติของอังกฤษเมื่อร้อยปีก่อนว่า หมากัดคนไม่เป็นข่าว คนกัดหมาเป็นข่าว จึงไปพูดแต่เรื่องเหลวไหล สิ่งที่ดีงามกลับพูดน้อย”

ศ.นพ.ประเวศ วชิ :

“การเสนอข่าวในปัจจุบันมีเรื่องความจริงน้อย ใช้ความรู้สึกกับความเห็นมาก ไม่ได้ใช้ความจริง สื่อมวลชนมักจะชอบเน้นไปในทางกระตุ้นความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่”

⁷⁹ ดิสทัต โจนะลักษณ์, “ในรอบปี”, วันนักข่าว (5 มีนาคม 2537), หน้า 33-38

⁸⁰ กฤษณะ ไชยรัตน์, “นักข่าวกับการเมือง ใครล่าหลัง”, วันนักข่าว (5 มีนาคม 2537) หน้า 65-72

⁸¹ ชื่นกมล สุวรรณโชติ, “แนวคิดของกลุ่มบุคคลในภาครัฐ ภาควิชาชีพ และภาคประชาชน เกี่ยวกับมาตรการเฝ้าระวังสื่อหนังสือพิมพ์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2540) หน้า 5

ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล:~

“การเสนอข่าวของสื่อมวลชนในสมัยนี้ หากันไปวันๆ ไม่มีความลึกซึ้ง เพราะว่ากัน
ไปถามกระแสด่าว่า ส่วนมากนักข่าวจะทำข่าวเพียง ไปถามหรือไปสัมภาษณ์คนนั้นคนนี้ ทำให้
ข่าวออกมาไม่ลึกซึ้ง...หนังสือพิมพ์ที่เขียนข่าวหือหวาก็มีหลายฉบับ โดยเฉพาะพวกหนังสือ
พิมพ์ที่ขายดีๆ ซึ่งการเขียนข่าวแบบหือหวาและสอดแทรกความรู้สึก ทำให้เกิดความกำกวม
และส่งผลให้หนังสือพิมพ์นั้นๆ ไม่น่าเชื่อถือ...การเสนอข่าวในปัจจุบันทำให้ประชาชนเกิด
ความสับสนเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อการเมือง เพราะประชาชนคล้อยตามหนังสือพิมพ์”

นายอานันท์ ปันยารชุน⁸² ก็ได้เคยตั้งสื่อมวลชนในเรื่องที่ทำธุรกิจกันมากเกินไป จนกระทั่ง
กระทบกระเทือนคุณภาพและจรรยาบรรณของตนเองว่า

“ถ้าเมื่อพวกคุณไปบ่นว่าคนอื่นไม่ใช่งานนั้น...พวกคุณจะต้องดูตัวเองเสียบ้าง จะ
เป็นธุรกิจกันไปหมดแล้วเวลานี้ เขียนข่าวมาเพื่อให้คนอ่านเท่านั้นละ...ผมว่าเลิกไปดูคุณภาพ
คนอื่นเขาเป็นอย่างไร คุณภาพของตัวเองพวกสื่อมวลชน ...ประชาชนเป็นอย่างไรหนังสือ
พิมพ์ก็เป็นอย่างนั้น ประชาชนน้ำเน่ามากก็ชอบอ่านหนังสือพิมพ์น้ำเน่า แต่ผมก็เสียใจ ถ้าเมื่อ
หนังสือพิมพ์คิดแต่เรื่องธุรกิจที่จะขาย ขายของน้ำเน่าให้กับประชาชนที่เป็นน้ำเน่า ถ้าเมื่อสื่อ
มวลชนมีศักดิ์ศรีเหลืออยู่บ้าง ก็ควรจะเป็นตัวนำ เป็นแกนนำที่จะปรับปรุงคุณภาพของประชา
ชนได้ จิตสำนึกอันนี้จะมีหรือยัง ความรับผิดชอบต่อสังคม ความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์
ร่วมกัน”

การละเมิดศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ทั่วโลกในช่วงสิ้น
ศตวรรษที่ 20 ก็เป็นปัญหาที่สื่อมวลชนไทยเองก็เผชิญอยู่เช่นกัน วิทยานิพนธ์ของชินกมล สุวรรณ
โชติ⁸³ นำเสนอว่า แม้ทั้งภาครัฐ ภาคสื่อมวลชน และประชาชน จะมีความคิดเห็นว่า สื่อมวลชนจะ
มีความรับผิดชอบต่อจรรยาบรรณในระดับปานกลาง แต่ปัญหาหนักของสื่อมวลชนก็คือเรื่อง “การ
คำนึงถึงศักดิ์ศรีของผู้ตกเป็นข่าว” ทั้งนี้ ภาครัฐและภาคประชาชนเห็นว่าสื่อมวลชนให้ความยุติ
ธรรมต่อผู้ตกเป็นข่าวและมีความเคารพในสิทธิส่วนบุคคลอยู่ในระดับไม่ดีนัก

⁸² บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา, “น้ำเน่าในดวงใจของนายกรัฐมนตรีอานันท์ ปันยารชุน” ,ฐานันดรที่ 4 จากกระบบ
โลกถึงรัฐไทย, กรุงเทพมหานคร,โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2537

⁸³ ชินกมล สุวรรณโชติ, “แนวคิดของกลุ่มบุคคลในภาครัฐ ภาควิชาชีพ และภาคประชาชน เกี่ยวกับมาตรฐานการเฝ้า
ระวังสื่อหนังสือพิมพ์” , (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย, 2540) หน้า 207

ปัญหาเกี่ยวกับการข้ายึดค้ำค้ำศรีเพื่อนมนุษย์ กลายเป็นเรื่องที่หนังสือพิมพ์ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักเมื่อข่าวถูกกระทำให้เป็นเพียง “สินค้า” และผู้อ่านถูกกระทำให้เป็นเพียงผู้ “บริโภค” อิสระ ชูศรี⁸⁴ วิจารณ์การเสนอข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า

ภาพของคนถูกรถชนจนแขนขาด ขากระชาก หรือภาพโจรโดนตำรวจทำวิสามัญฆาตกรรมดับคาถอนน แสดงเรื่องราวของมันเป็นอยู่ในภาพด้วยรูปร่างและสีที่สมจริง ถูกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับสร้าง น้ำเสียง ตื่นเต้นให้กับข่าวประจำวัน ความตื่นเต้นหวาดเสียวหนึ่งในวันนี้ จะถูกแทนที่ด้วยภาพหวาดเสียวและอุจาดกว่าในวันพรุ่งนี้ หนังสือพิมพ์บางฉบับจึงมิได้เสนอข่าวอะไร นอกจากเสนอความสยดสยองที่มีจุดหมายเพื่อความสยดสยองเท่านั้น

ไม่มีใครรู้สึกว่ หนังสือพิมพ์เข้ามาละเมิดสิทธิของการ “เคย” เป็นมนุษย์ของผู้ตาย เหมือนกับว่าทุกคนยอมรับแล้วว่า เราเป็นสินค้าในสต็อกของสื่อมวลชนที่อาจถูกนำมาแสดงทางหน้าหนังสือพิมพ์ เมื่อไรก็ตามที่เราตายลงด้วยสาเหตุผิดปกติ”

ส่วนการเสนอข่าวข่มขืนนั้น หญิงที่ตกเป็นเหยื่อก็เสมือนถูกหนังสือพิมพ์ “ข่มขืน” อีกรอบหนึ่ง โดยการบรรยายฉากการข่มขืนอย่างละเอียดพิสดาร พร้อมด้วยภาพและการเขียนที่ทำให้รู้ได้ว่าเหยื่อคือใคร

อรนุช วานิชทวีวัฒน์⁸⁵ นำเสนอบทสัมภาษณ์ของนักหนังสือพิมพ์ 10 ฉบับ ซึ่งยอมรับว่าการที่หนังสือพิมพ์เป็นธุรกิจเอกชน ทำให้ต้องมีการแข่งขันกันอย่างมากมาย ดังนั้น สิ่งที่หนังสือพิมพ์ต้องตระหนักมากที่สุดก็คือ กำไร เพื่อความอยู่รอดขององค์กร ด้วยการช่วงชิงส่วนแบ่งตลาดด้วยการเพิ่มยอดขาย ด้วยการนำเสนอข่าวที่ขัดแย้ง หรือนำข้อบกพร่อง หรือจุดด้อยของหนังสือพิมพ์อื่นมาเสนอ ซึ่งภาษาหนังสือพิมพ์เรียกว่า “การหักข่าว” หรือ “หักประเด็นข่าว” เนื่องจากวิธีนี้ทำได้ง่ายกว่าคิดประเด็นใหม่ และจะส่งผลถึงยอดขายและการเติบโตของหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่เกิดใหม่ได้เร็วกว่าหนังสือพิมพ์บางฉบับที่ทำข่าวแบบตามข่าวไปเรื่อย ๆ

ทรงวิทย์ กุลศักดิ์นันท์⁸⁶ อธิบายว่า การดำเนินงานของหนังสือพิมพ์นั้น ทำในรูปของบริษัทจำกัดหรือหุ้นส่วนบุคคล ทำให้การผลิตหนังสือพิมพ์มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรม หนังสือพิมพ์จึงต้องทำทุกวิถีทางในการแสวงหารายได้เพื่อความอยู่รอดขององค์กร หนังสือพิมพ์หลายฉบับเช่น

⁸⁴ อิสระ ชูศรี, “เมื่อศพเป็นสินค้า” ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันที่ 15 มกราคม 2538

⁸⁵ ออรนุช วานิชทวีวัฒน์, กระบวนการตรวจสอบกันเองระหว่างหนังสือพิมพ์รายวัน ในช่วงปีพ.ศ.2537ถึง พ.ศ.2539 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539) หน้า 185

⁸⁶ ทรงวิทย์ กุลศักดิ์นันท์, “บทบาทหนังสือพิมพ์คู่แข่งรายวันในการให้การศึกษาด้านธุรกิจ กับความพึงพอใจของนักศึกษา “คู่แข่ง” Mini-MBA” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541) หน้า 139

บริษัทเนชั่น มัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) บริษัทแมนเนเจอร์ มีเดีย กรุ๊ป(มหาชน) บริษัทวิทยุจักร (มหาชน) เป็นต้น ทะຍอยกันเข้าเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เพื่อช่วงชิงความได้เปรียบจากคู่แข่งขั้นทั้งในรูปตัวเงินและไม่ใช่ตัวเงิน โดยเฉพาะเพื่อแสวงหาต้นทุนทางการเงินที่ต่ำ และนำเงินที่ได้จากการระดมทุนไปขยายกิจการต่อไป

ดังนั้น จึงอาจจะกล่าวได้ว่า ในขณะที่เผด็จการทางทหารค่อยๆเสื่อมอำนาจลง แต่ศูนย์กลางของอำนาจยังไม่ได้ตกมาถึงประชาชนคนไทยอย่างแท้จริง พัทสนัย นุตาลัย(2540) ระบุว่า เป็นการเปลี่ยนโอนอำนาจอีกครั้งหนึ่งในระยะ20ปีที่ผ่านมา จากเผด็จการทางการทหารมาสู่กลุ่มของชนชั้นกลางซึ่งใช้อำนาจทางเศรษฐกิจในการควบคุมสังคม ใช้ฐานทางเศรษฐกิจเป็นอาวุธ⁸⁷ นรินทร์ นำเจริญ⁸⁸ก็นำเสนอว่า ในหน้านิตยสาร การเน้นความสำคัญของปัจจัยทางเศรษฐกิจได้ถูกนำเข้ามาแทนที่ปัจจัยทางการเมือง นิตยสารเพื่อชีวิตได้ลดบทบาทการปลุกเร้า (Mobilization) ทางการเมือง ในขณะที่เดียวกัน การเมืองกลับเป็นโล่ป้องกันให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็วตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นมา เนื้อหานิตยสารเพื่อชีวิตในระยะนี้จะสะท้อนภาพของกลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจกลุ่มใหม่คือ “บริษัท” ที่เข้ามาแทนที่กลุ่มพ่อค้าชาวจีน “บริษัท” คือสัญลักษณ์ของกลุ่มอำนาจใหม่ที่จุดฟองสบู่ในสังคมไทย นรินทร์ได้นำเสนอว่า

“นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ (ที่บริษัทส่งผลกระทบต่อถึงภาคชนบทด้วยวิธีการสร้างธุรกิจต่างๆเช่นธุรกิจอสังหาริมทรัพย์) แล้ว เนื้อหาของนิตยสารยังเสนอด้วยการรุกเข้ามาของกลุ่มบริษัทสมัยใหม่ยังส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงที่ลึกกลงไปถึงระดับจิตสำนึกและค่านิยมอีกด้วย ทั้งนี้โดยมีปัจจัยทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนอย่างแข็งขัน การรุกเข้ามามีผลดังกล่าวนี้อาจจะมีเทคโนโลยีสมัยใหม่ ถนน สะพาน เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวก โทรทัศน์ วิทยุ และอื่นๆเป็นสัญลักษณ์ ...สิ่งเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แทน”ความทันสมัย” (Modernity) ซึ่งได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับสังคมแบบดั้งเดิมในระดับโครงสร้าง เกิดค่านิยมแบบใหม่ เกิดความฟุ้งเฟ้อและดูถูกค่านิยมแบบดั้งเดิม จากที่เคยวัดคุณค่าของความเป็นคนที่คุณค่าความดี มีความยึดมั่นในศาสนา ก็มาสู่การวัดคุณค่าของคนทีวัดดูสิ่งของภายนอก คนในสังคมเริ่มมีชีวิตที่โคเคเดียวแปลกแยก และแม้แต่สถาบันศาสนาก็ไม่สามารถยึดถือได้อีกต่อไป พระในศาสนาฆังวัดดูนิยมไม่ต่างจากชาวบ้าน ศาสนสถานถูกสร้างให้ใหญ่โตและเรียกเรื่องเงินบริจาคมากเกินความจำเป็น”

⁸⁷ พัทสนัย นุตาลัย, “การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540) หน้า 1-8

⁸⁸ นรินทร์ นำเจริญ, “บทบาทในการสะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์สังคมของนิตยสารแนววรรณกรรมไทย พ.ศ. 2520 พ.ศ. 2539” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541) หน้า 328-330

นรินทร์ เสนอว่า เนื้อหาของนิตยสารเพื่อชีวิตในระยะนี้ (2520-2539) สะท้อนว่า ชาวบ้านในสังคมแบบดั้งเดิมพ่ายแพ้อย่างไม่มีทางต่อสู้ แม้แต่ผู้ที่เคยต่อสู้กับอำนาจทางการเมืองในเหตุการณ์ 14 ตุลา และ 6 ตุลา จำนวนมากก็ยอมปรับตัวเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมไปด้วย ปัญหาเศรษฐกิจสร้างความเสื่อมในสังคมระดับโครงสร้างอย่างรุนแรง ตั้งแต่วิถีชีวิตไปจนถึงค่านิยมระดับนามธรรม “ทำให้คนในสังคมไทยเกิดอาการป่วยไข้ทางจิต และกักขังตนเองอยู่กับความคิดของตนเองมากขึ้น” ทั้งนี้ นรินทร์สรุปว่า เนื้อหานิตยสารเพื่อชีวิตสะท้อนสังคมไทยว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงเพราะปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจ

แต่เพียงอีกปีต่อมา ฟองสบู่ที่นักการเมืองและนักธุรกิจทั้งระดับสูงและระดับกลางได้ช่วยกันสร้างก็แตก ความหายนะทางเศรษฐกิจครั้งนี้มีที่มาจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกด้วย ที่เคลื่อนย้ายไปสู่ยุคโลกไร้พรมแดน ที่นักธุรกิจระดับโลกได้เข้ามาไล่ล่าหาเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจด้วยพลังอำนาจที่ไม่ว่านักการเมืองหรือนักเศรษฐกิจระดับประเทศไม่สามารถจะต้านทานได้ ธนาคารและสถาบันการเงินประสบความสำเร็จล้มละลายต้องยอมให้ต่างชาติเข้ามาสูบกิจการ แต่ในขณะที่สังคมประสบความผันผวน หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็น “บริษัท” ธุรกิจองค์การหนึ่งก็ประสบปัญหาจากคลื่นพายุเศรษฐกิจครั้งนี้ด้วย ทำให้ต้องหาทางออกโดยการลดหรือเลิกจ้างพนักงาน หรือแม้กระทั่งหันไปเพิ่มเนื้อหาข่าวให้หวือหวาและรุนแรงมากขึ้น โดยไม่มีองค์กรใดสามารถจุดรั้งหนังสือพิมพ์ให้กลับคืนมาสู่ยุคอุดมการณ์และจรรยาบรรณได้ เพราะนักการเมืองเองก็ไร้พลัง และให้ความสนใจกับการสร้างฐานการเงินให้กับพรรคและพวกของตนเองมากกว่าจะสนใจกับการควบคุมหนังสือพิมพ์ ในทางตรงข้าม นักการเมืองกลับแสดงท่าทีสมยอมตามการชี้นำของสื่อมวลชน เพราะเป็นวิถีทางที่จะทำให้คุณสามารถรักษาอำนาจอยู่ต่อไปได้โดยไม่ถูกหนังสือพิมพ์ด่าด้วยถ้อยคำที่เหยียดหยามรุนแรง

3.แม้กรอบความคิดฝ่ายประชาชนจะเป็นฝ่ายเสรีภาพ แต่กลับมีการเรียกร้องให้ควบคุมสื่อมวลชนในระดับหนึ่ง

เสรีภาพของสื่อมวลชนที่มีอย่างมากมายหลังปี พ.ศ. 2535 เมื่อเป็นเสรีภาพที่ละทิ้งอุดมการณ์และหันไปสนใจกับผลประโยชน์มากขึ้น ทำให้มีบุคคลหลายกลุ่มที่คิดถึงการควบคุมสื่อมวลชนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ ตั้งแต่ปี 2527 เป็นต้นมา ไม่เป็นที่น่าพอใจนัก หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจประจำเดือนมิถุนายน รายงานผลการสำรวจว่า หนังสือพิมพ์ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนเพียงร้อยละ 22 % ในขณะที่ให้ความเชื่อถือโทรทัศน์ 64 % ผลสำรวจของหนังสือพิมพ์มติชนก็รายงานคล้ายกัน คือมีผู้เชื่อถือสื่อหนังสือพิมพ์ 34 % และเชื่อโทรทัศน์ 58% ในขณะเดียวกัน ประชาชนถึงร้อยละ 64 เห็นว่าควรมีการควบคุมสื่อ

มวลชน ในขณะที่ร้อยละ 45 เห็นว่าไม่ควรมีการควบคุม ซึ่งทำให้อธิบายได้ว่าประชาชนเริ่มจะรู้สึกว่าการเซ็นเซอร์กำลังใช้เสรีภาพจนเกินพอดี แม้ว่าในสมัยนี้ ประชาชนจะมีความคิดทางเสรีนิยมมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ในการหาวิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสื่อมวลชน ขึ้นกมลระบวว่า ภาครัฐมีความคิดที่จะนำมาตราทางอำนาจมาใช้จัดการกับหนังสือพิมพ์ ในขณะที่ประชาชนและสื่อมวลชนไม่ผู้เห็นด้วยกับมาตรการดังกล่าว โดยภาครัฐมีความเห็นด้วยกับการใช้กฎหมายปร.42 ในอดีต การใช้พระราชบัญญัติการพิมพ์ 2484 อยู่ในระดับสูงกว่าประชาชนและสื่อมวลชนอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ภาครัฐยังเห็นว่า หากมีการตั้งสภานักหนังสือพิมพ์ขึ้น รัฐควรมีบทบาทในการเข้ามาถ่วงดุลอำนาจของนักหนังสือพิมพ์ด้วย แสดงว่า ภาครัฐยังมองเห็นความสำคัญของการใช้อำนาจ ในขณะที่ประชาชนและสื่อมวลชนมีกรอบความคิดทางด้านเสรีนิยมมากกว่า

ประชาชนและสื่อมวลชนให้นำหนักกับการควบคุม โดยวิธีให้สื่อมวลชนตรวจสอบกันเอง อรุณช วานิชทวีวัฒน์⁸⁹ อธิบายว่า การตรวจสอบกันเองเหล่านี้ มักจะเกิดขึ้นเมื่อหนังสือพิมพ์เสนอข่าวผิดพลาด ทำให้ผู้ตกเป็นข่าวได้รับความเดือดร้อน ต้องไปร้องเรียนกับหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น หรือเมื่อหนังสือพิมพ์ทำผิดจรรยาบรรณอย่างชัดเจน แต่การตรวจกันเองนี้จะนำไปอย่างมีนวลใช้ภาษาที่เรียบง่าย ไม่หือหวากระแทกกระทั้นเหยียดหยามติเตียนก้าวร้าวเหมือนที่หนังสือพิมพ์ทำกับเหยื่อข่าวอื่น โดยส่วนใหญ่เสนอในรูปแบบข่าวที่ช่วยเพิ่มเติมภาพที่ผิดพลาดหรือขาดหายไป รองลงมาคือการชี้ปัญหาจริยธรรมควบคู่กับการวิพากษ์วิจารณ์ และการตรวจสอบจะหยุดไปเองเมื่อความจริงถูกเปิดเผย หรือหนังสือพิมพ์ที่ถูกตรวจสอบมีการเปลี่ยนแปลงการเสนอข่าวหรือยุติการเสนอข่าว อย่างไรก็ตาม นักหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ก็ยังไม่ใครให้ความเชื่อถือกับการ “หักประเด็นข่าว” ด้วยการตรวจสอบหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น เพราะเห็นว่าแท้ที่จริงก็เป็นเพียงกลวิธีในการที่ทำให้ยอดจำหน่ายของคนสูงขึ้น ไม่ได้หมายความว่า หนังสือพิมพ์ที่ไปตรวจสอบฉบับอื่นจะเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีอุดมการณ์หรือจรรยาบรรณอย่างแท้จริง

4. ความเปลี่ยนแปลงในระดับโลกเมื่อสิ้นศตวรรษที่ 20 ทำให้หนังสือพิมพ์ต้องเตรียมตัวรับความเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยนทางด้านเทคโนโลยี หรือการเปลี่ยนแปลงในด้านลัทธิอุดมการณ์ทางวารสารศาสตร์ แต่ความลับสนและสลับซับซ้อนของสถานการณ์ทำให้

⁸⁹ อรุณช วานิชทวีวัฒน์, “กระบวนการตรวจสอบกันเองระหว่างหนังสือพิมพ์รายวัน ในช่วงปีพ.ศ.2537 ถึง พ.ศ.2539” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2539) หน้า 183-186

หนังสือพิมพ์สับสนเพราะปราศจากต้นแบบที่ชัดเจน และสังคมไทยก็หลวมจนไม่มีกรอบใดสามารถรับความเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้อย่างพอดี

สถานการณ์ของหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน จึงไม่สามารถจะนำไปเทียบเคียงกับสมัยก่อนๆ ได้ เพราะมีความแตกต่างกันอย่างมากมาในด้านประเด็นแนวคิด จะเห็นได้ว่า แม้รูปแบบการทำหนังสือพิมพ์ยังยึดแนวทางวารสารศาสตร์แห่งยุคอุตสาหกรรม คือการเป็นสื่อเพื่อประชาชน การสะท้อนเหตุการณ์ในสังคม และความเป็นสื่อเพื่อการค้า แต่ความแข็งแกร่งของลัทธิทุนนิยม ทำให้เกิดความถดถอยด้านอุดมการณ์ และค่านึงถึงข่าวในฐานะเป็นสินค้ามากขึ้น ความมากขึ้นนี้นับวันมีแต่จะเกินพอดีจนเกิดปัญหาด้านจริยธรรม ยิ่งไปกว่านั้น ทศนะเกี่ยวกับเสรีภาพของฝ่ายเสรีชนยังถูกทำให้คล้ายความเข้มข้นไปด้วย เพราะนับวันรัฐบาลก็ยังหกดอำนาจที่จะเข้ามาครอบงำหรือควบคุมสื่อมวลชนได้ ความมีเสรีภาพเช่นนี้ทำให้การดิ้นรนเพื่อเสรีภาพ ที่เคยเกิดขึ้นตลอดศตวรรษที่ผ่านมาเกือบหมดความจำเป็น ประเด็นใหม่ๆ ที่พูดถึงกันมากขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา กลับเป็นเรื่อง สิทธิมนุษยชน การพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และการสร้างสันติภาพในโลก

ยิ่งไปกว่านั้น แนวความคิดเกี่ยวกับ “ความศิวิไลซ์” ที่พัฒนามาตั้งแต่สมัยหมอบริคเลเมื่อเริ่มยุคอุตสาหกรรม (ที่ทอฟเฟลอร์เรียกว่า คลื่นลูกที่ 2) ก็มาถึงจุดหักเหเมื่อสิ้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ แทบทุกด้าน ประธานาธิบดี จอร์จ บุช ประกาศการเริ่มต้นของ “ระเบียบโลกใหม่” (The New World Order) ซึ่งหมายถึงการที่กระแสอิทธิพลตะวันตกจะเข้ามาในระบบใหม่ให้แก่สังคมไทยอีกครั้งหนึ่ง

อันนำมาสู่ภาวะสับสนครั้งสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 ซึ่งสื่อมวลชนเผชิญการทำลายของเทคโนโลยีใหม่ ซึ่งจะสร้าง “สื่อใหม่” (New Media) ที่มีลักษณะแยกย่อย (demassified) ไปตามสภาพสังคมแบบใหม่ที่จะมีการแยกย่อยสูงขึ้น Alvin Toffler ยังได้ทำนายไว้ในหนังสือคลื่นลูกที่สาม ถึงยุคแห่งการสุดสิ้นของยุคอุตสาหกรรม ที่คนทั้งชาติถูกกล่อมเกลามาให้เชื่อไปในทิศทางเดียวกัน อันเป็นเหตุให้เกิดการต่อสู้กันขึ้นระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่มีความเห็นขัดแย้งกันและได้ดำเนินมาในประเทศไทยเป็นเวลาร่วม 200 ปี และเข้าสู่ยุคแห่งเหตุผลของปัจเจกบุคคลที่เปิดตัวเองเข้าสู่เหตุการณ์และความเคลื่อนไหวระดับโลกมากขึ้นในสังคมโลกไร้พรมแดน

จากการศึกษาประวัติหนังสือพิมพ์ข้างต้น แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงเป็นสายโซ่ระหว่างเหตุการณ์ต่อเหตุการณ์ และระหว่างแนวคิดต่อแนวคิด (ดูตารางที่ 7)

ในด้านเหตุการณ์ เราจะเห็นภาพของจุดเริ่มต้นจากนอกประเทศ ซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นตัวผลักดันที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มมิชชันนารี ซึ่งเข้ามาสู่กรุงสยามมิใช่เพื่อการเผยแผ่ศาสนาแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังสามารถนำแนวคิดแห่ง “ความศิวิไลซ์” มาเผยแผ่ เมื่อผลมกับการเดินทางเข้ามาของคณะทูต และกลุ่มพ่อค้า ก็ยังเกิดกลายเป็นคลื่นลูกใหญ่ ทำให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงในสังคมสยาม ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยการยอมรับของกลุ่มชนชั้นสูงในสังคมไทย การยอมรับดังกล่าว เป็นการยอมรับอย่างมีข้อแม้ เช่น ยอมรับเทคโนโลยีแต่ไม่ยอมรับในศาสนา และกลุ่มปัญญาชนสยามเหล่านี้ ค่อยๆปมเพาะพัฒนาแนวคิดและการเคลื่อนไหวของตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป

การรวมตัวกันมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป เริ่มต้นอย่างกระจัดกระจายและไร้ระบบ ต่างกลุ่มต่างก็รวมตัวกันในหมู่พวกกันเอง เจ้านายรวมตัวกันและมีแนวคิดที่เป็นของตัวเอง และยังมี ความขัดแย้งกันเองในหมู่นั้น สามัญชนบางคนค่อยๆรวมตัวกันอย่างเชื่องช้าและหวาดเกรงต่ออำนาจ มีแนวความคิดที่อิงและเลียนแบบตะวันตกและเห็นว่า หากประเทศจะก้าวเข้าสู่ความเจริญก็ต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ทั้งสองสายนี้ไม่สามารถจะ รวมขอมกันได้ ความขัดแย้งกันทำให้เกิดการปะทะกันเป็นครั้งคราว ในขณะที่ประชาชนทั้ง ประเทศไม่สามารถจะเข้าสู่ศูนย์กลางของความเปลี่ยนแปลงครั้งนี้

ในกลุ่มเจ้านาย มีเจ้าฟ้ามงกุฎเป็นหัวหน้า คนกลุ่มนี้คือผู้ที่เผชิญหน้ากับคลื่นจักรวรรดินิยมตะวันตก ทำให้เกิดการปะทะกันเป็นวิกฤติครั้งที่ 1 กลุ่มปัจเจกปัญญาชนมีบุคคลที่โดดเด่นคือเทียนวรรณ ต่อมาปรากฏกลุ่มยังเติร์ก ในสมัยรัชกาลที่ 6 ต่อมามีการรวมตัวของกลุ่มข้าราชการและนักคิดที่ไม่พอใจการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันนำมาซึ่งการปะทะกันเป็น วิกฤติครั้งที่ 2 และนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 หลังจากนั้น กลุ่มปัญญาชน เสรีก็แก่งแย่งอำนาจกันเอง ทำให้แตกเป็นสองสาย สายหนึ่งคือสายเสรี และอีกสายหนึ่งคือสาย อำนาจ แผ่นดินไทยจึงไม่เคยว่างเว้นจากกลุ่มนักคิดแนวอำนาจนิยม เกิดการกวาดล้างนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายตรงข้ามอย่างรุนแรงถือเป็นการปะทะกัน เป็นวิกฤติครั้งที่ 3 ชัยชนะของผู้ถืออำนาจแม้ จะนำมาซึ่งความหงอยเหงาในวงการหนังสือพิมพ์ แต่การปมเพาะพลังของการต่อสู้ยังคงดำเนินไป ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการต่อสู้กับเผด็จการตั้งแต่ปี 2500 จนนำมาสู่การปะทะกัน เป็น วิกฤติครั้งที่ 4 คือเหตุการณ์ 14 ตุลาและ 6 ตุลา การเคลื่อนไหวของประชาชนเป็นพลังผลักดัน แนวคิดเสรีอย่างสำคัญ ในขณะที่หนังสือพิมพ์มีบทบาทในการต่อสู้น้อยกว่า ในทางกลับกัน หนังสือพิมพ์กลับได้อาศัยการเคลื่อนไหวของประชาชนในการเข้ายึดอำนาจในการเป็นเจ้าของ กระแสข่าวสาร มีเสรีภาพอย่างกว้างขวางและเข้าสู่หนังสือพิมพ์ยุคทุนนิยมอย่างเต็มตัว ในขณะที่ ประชาชนถูกมอมเมาด้วยกระแสข่าวสารจนทำให้หนังสือพิมพ์ถูกกล่าวหาและติเตียนในเรื่องการ เสนอข่าวที่ไร้สาระและไร้ความรับผิดชอบบ่อยครั้ง

นับตั้งแต่ทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา กระแส "ความศิวิไลซ์" จากนอก ประเทศได้หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยอีกครั้ง โลกาภิวัตน์หรือ Globalization สร้างสื่อชนิดใหม่และ ระบบการสื่อสารแบบดิจิทัล นับเป็นการปะทะกัน เป็นวิกฤติครั้งที่ 5 กลุ่มบุคคลที่เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้มิใช่หมอสอนศาสนา แต่เป็นนักเทคโนโลยีทั้งฝรั่งและไทย ผสม

ผสมผสานกับการยึดครองทางเศรษฐกิจของชาติมหาอำนาจ สภาพการเมืองที่อ่อนแอ ผสมผสานกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และคนไทยที่ตกเป็นทาสทางข่าวสารยุคบริโภคนิยม ทำให้สังคมล้มสะเทือนอย่างหนัก และจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง ระบบการสื่อสารจะแตกสลายออกไปเป็นสายสื่อมวลชน (Mass Media) และสาย New Media ครั้งนี้อาจจะไม่ใช้การแตกสลายของอุดมการณ์เสรีนิยมกับอำนาจนิยม แต่อาจจะเป็นการแตกสลายของกลุ่มที่มุ่งหวังจะรักษาสังคมเก่าระดับท้องถิ่นและกลุ่มที่จะเคลื่อนไหวไปตามกระแสโลกาภิวัตน์

ในด้านของกรอบความคิด จะเห็นได้ว่า จุดเริ่มต้นของมันก็คือ การแข่งขันสร้างกรอบความคิดว่า อะไรคือความศิวิไลซ์ ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ กรอบความคิดดังกล่าวของคนแต่ละกลุ่มมีทั้งความคล้ายกันและความแตกต่างกัน ความคล้ายคลึงกันก็คือ ทุกกลุ่มเห็นว่าไทยควรมุ่งไปสู่ความศิวิไลซ์ ตามอารยประเทศ และเป็นการมุ่งดำเนินไปแบบชาวพุทธที่ไม่นิยมความรุนแรง ไทยควรจะได้รับเทคโนโลยีของตะวันตก และหนังสือพิมพ์คือสื่อของความเจริญ ความเหมือนกันอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทุกกลุ่มปรารถนาจะมีอำนาจ ผู้ที่มีอำนาจอยู่แล้วก็ปรารถนาจะยึดอำนาจของตนไว้ แม้จะต้องละเมิดสันติธรรมแบบชาวพุทธก็ยินยอมเพราะมุ่งหวังในอำนาจ ผู้ที่ยังไม่มีอำนาจก็จะพยายามกว่าจะถึงโอกาสของตน

ในแง่แตกต่างกันก็คือ แนวคิดเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ของฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายหนังสือพิมพ์ รัฐบาลพยายามจะใช้สื่อมวลชนเพื่อเป็นปากเสียงของตน แต่หนังสือพิมพ์เห็นตามลัทธิวารสารศาสตร์ตะวันตกว่า หนังสือพิมพ์ควรเป็นปากเสียงของประชาชนมากกว่า อย่างไรก็ตาม แม้ฝ่ายหนังสือพิมพ์จะเห็นด้วยกับระบอบประชาธิปไตย แต่หนังสือพิมพ์กลับไม่ได้เน้นในเรื่องของสิทธิเสมอภาคระหว่างชนชั้นหรือระหว่างเพศมากนัก ในทางตรงกันข้าม การเหยียดหย้าศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ปรากฏอยู่ทุกเมื่อเชื่อกัน และทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ตามอำนาจของสื่อมวลชนสมัยใหม่ที่กระจายไปทั่วประเทศอย่างรวดเร็ว และเมื่อหนังสือพิมพ์เข้าสู่ยุคทุนนิยมเต็มตัว เสรีภาพของสื่อมวลชนก็ถูกนำมาใช้เพื่อการค้าจนถูกวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างมากมาย

แต่ความแตกต่างทางแนวคิดระหว่างรัฐบาลกับหนังสือพิมพ์ กลับมาบรรจบกันได้ในช่วงทศวรรษสุดท้ายแห่งศตวรรษที่ 20 คือการเห็นพ้องในเรื่องความสำคัญทางเศรษฐกิจ รัฐบาลวางแผนพัฒนาประเทศโดยคำนึงถึงเศรษฐกิจเป็นหลักใหญ่ ปรากฏการณ์คอร์รัปชันในรัฐบาลทุกชุด ในขณะที่หนังสือพิมพ์เองเมื่อถูกกระทบกระเทือนจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำก็ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ทางการค้าเป็นหลักใหญ่ด้วย ในหมู่ประชาชนเองก็พุ่งเพื่อไปตามกระแสวัตถุนิยมและการแสวงหากำไรทางการค้าเพื่อสร้างความมั่งคั่ง อันเป็นวิธีที่จะยกระดับสถานะทางสังคมของตนได้อย่างรวดเร็วแม้รัฐบาลไม่พอใจหนังสือพิมพ์ที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างรุนแรง แต่เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ก็ยังได้รับการเกื้อกูลจากรัฐบาลเป็นอย่างดี ปัญหาเสรีภาพไม่ใช่เรื่องใหญ่อีกต่อไป แต่ในช่วงแห่งสูญญากาศนี้ เป้าหมายของประเทศ เป้าหมายของสื่อมวลชน เป้าหมายของ

ประชาชน ไม่มีความชัดเจน ในขณะที่ความเคลื่อนไหวของระบบโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเข้ามากระทบสังคมไทยและวงการสื่อสารมวลชนมากขึ้น

จากแนวคิดของกลุ่มต่างที่ผ่านเวลามากกว่า 2 ศตวรรษ ชี้ให้เห็นความหมายของ “ความคิดวิไลซ์” ที่ถูกนำเสนอโดยกลุ่มต่างๆผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ได้ว่า คืออารยธรรมตะวันตก ทั้งทางรูปธรรมได้แก่สินค้า สิ่งของ เทคโนโลยี และนามธรรม ได้แก่แนวความคิดต่างๆ

ในด้านรูปธรรม คือการผลิตหนังสือพิมพ์ กลวิธีการหาข่าว รายงานข่าว ทุกกลุ่มสามารถทำได้โดยมีข้อแม้ไม่น้อยมาก แต่ในทางนามธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดทางวารสารศาสตร์ที่มีเสรีภาพเป็นหลัก ต้องเผชิญกับการเผชิญหน้าและการปะทะกับกลุ่มอำนาจดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม การรับลัทธิวารสารศาสตร์ดังกล่าวเป็นไปอย่างผิวเผิน ไม่ได้มีความพยายามที่จะอธิบายให้สังคมไทยได้เข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องของเสรีภาพมากนัก และคำว่าเสรีภาพมักจะกินความหมายแค่เสรีภาพจากรัฐบาล มากกว่าเสรีภาพในทางจิตวิญญาณจากอามิสลินจั้งและผลประโยชน์ส่วนตน และเมื่อมิได้มีความพยายามที่จะประยุกต์ทัศนะเกี่ยวกับจิตวิญญาณของสื่อมวลชนที่ถูกพัฒนาขึ้นมาแบบคริสเตียน ให้สอดคล้องเข้ากับสังคมพุทธ แบบชาวพุทธด้วยแล้ว คำว่าจริยธรรมซึ่งเป็นส่วนนามธรรมที่สำคัญของลัทธิวารสารศาสตร์ และทั้งยังมีความสัมพันธ์กับเสรีภาพจนแยกออกจากกันมิได้ จึงกลายเป็นสิ่งที่ถูกหลงลืม หรือมองข้ามไป สู่บริบททางเศรษฐกิจของระบบทุนนิยม จนทำให้หนังสือพิมพ์ไทยถูกวิพากษ์วิจารณ์จากคนหลายฝ่ายอย่างรุนแรง ว่าห่วงแหนเสรีภาพ แต่มิได้คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมเท่าที่ควรจะเป็น

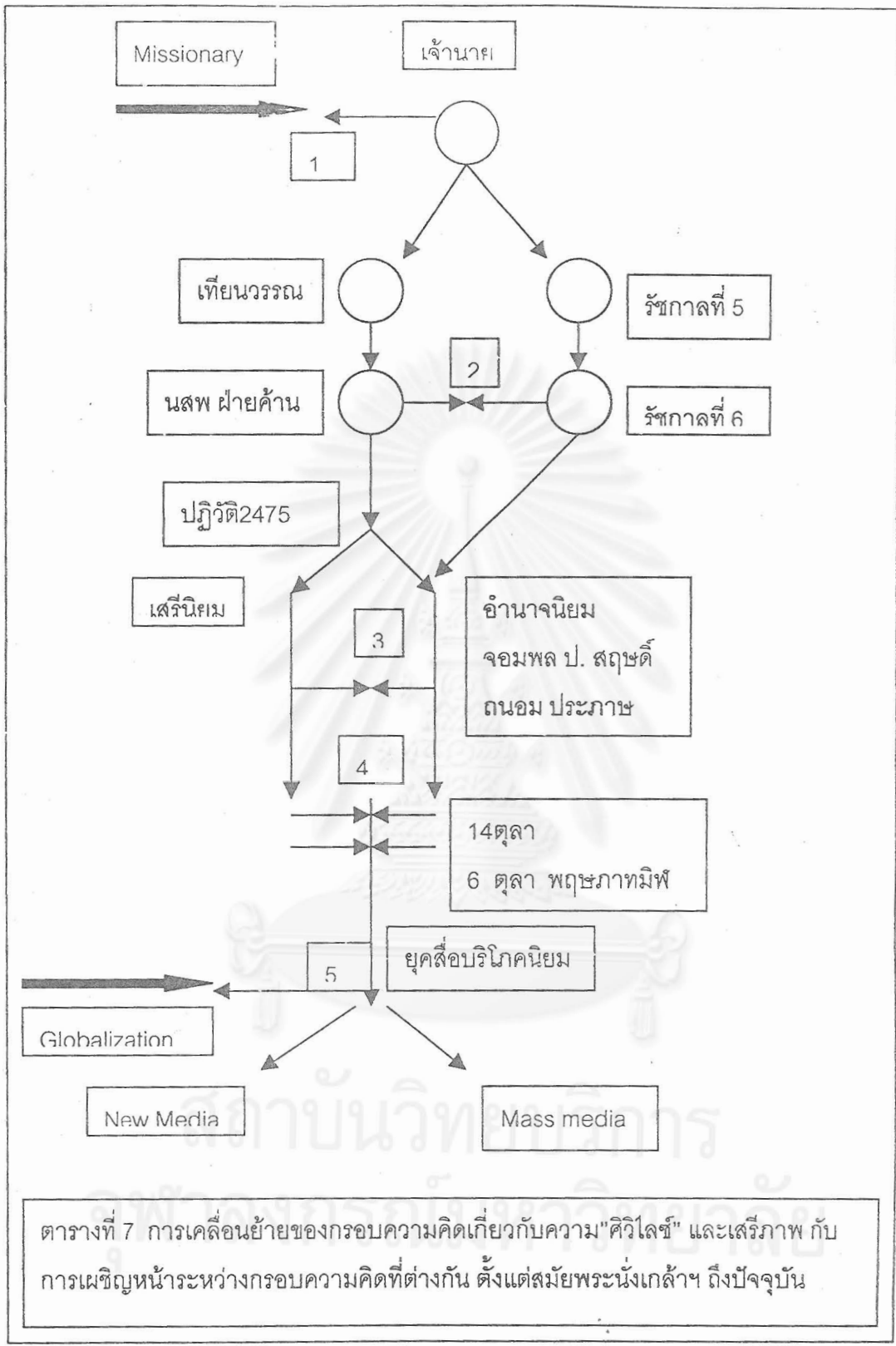
ยิ่งไปกว่านั้น การได้มาซึ่งเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ไทย อาศัยประวัติการต่อสู้เพื่อเสรีภาพของชนชาติตะวันตก และอาศัยการเคลื่อนไหวของประชาชนที่เป็นครั้งคราว ไม่มีความคงที่ มากกว่าจะได้มาจากการต่อสู้อย่างเอาจริงเอาจังของนักหนังสือพิมพ์เอง ประชาชนจะมีบทบาทเฉพาะตอนที่ออกมาเคลื่อนไหวเท่านั้น หลังจากนั้นก็มีรัฐบาล หรือสื่อมวลชน รับเอาการต่อสู้ของประชาชนไปเสกเสวย หรือสร้างฐานอำนาจของตนต่อไป ในขณะที่ประชาชนถูกเหวี่ยงออกจากศูนย์อำนาจแท้จริงอีกในวงจรอุบาทว์ และเนื่องจากความหละหลวมของการรับแนวคิดเสรีภาพที่ปราศจากความผูกพันกับจริยธรรมดังกล่าวแล้ว ทำให้เสรีภาพที่นักหนังสือพิมพ์ได้มาถูกนำไปใช้เพื่อผลประโยชน์มากขึ้นเรื่อยๆ

แนวความคิดที่ปรากฏตลอดช่วงระยะเวลาราว 200 ปี มีการโยงโย่และสับสนขัดแย้งกัน หากไม่มีเหตุการณ์หนึ่ง ก็ไม่สามารถมีอีกเหตุการณ์หนึ่งที่สับสนขัดแย้งกันได้ ตลอดระยะเวลาดังกล่าว ประเทศไทยเป็นเหมือนเวทีการแสดงเรื่องการรับอารยธรรมของชาติตะวันตก และการต่อสู้ระหว่างกันเองเพื่อสร้างระบบที่จะสืบทอดอำนาจและอุดมการณ์ของตน อย่างไรก็ตาม ลัทธิโลกาภิวัตน์ยุคใหม่จะมีลักษณะของการนำเอา การยอมรับ และการพัฒนาแนวคิดที่แตกต่างไปจากเดิม แต่แนวโน้มของการแย่งชิงอำนาจระหว่างกลุ่มบุคคล กับการรับอารยธรรมตะวันตกอย่างผิวเผิน ก็

ดำเนินต่อไปในอัตราที่เร็วกว่าเดิม และไกลหล เพราะความแรงของเทคโนโลยีสมัยใหม่และการ
แทรกแซงทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมจากประเทศมหาอำนาจ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 การเคลื่อนย้ายของกรอบความคิดเกี่ยวกับความ"ศิวิไลซ์" และเสรีภาพ กับ การเผชิญหน้าระหว่างกรอบความคิดที่ต่างกัน ตั้งแต่สมัยพระนั่งเกล้าฯ ถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม:

หนังสือ

- 1.ชัย เรื่องศิลป์,ประวัติศาสตร์ไทยสมัยพ.ศ.2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ,มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กทม.2422
- 2.ชะลอ ศรีศรากร ,สันติบาลใต้ดิน,โรงพิมพ์มิตรไทย, พระนคร 2489
- 3.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา,วิวัฒนาการทุนนิยมไทย,ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,กทม.2523
- 4.“นายฉันทนา”, บันทึกจอมพล . อุคม ชาตบุตร พิมพ์จำหน่ายครั้งแรก 1 พ.ย.2488
- 5.ม.จ.พูนพิสมัย ศิสกุล, “รัชกาลที่ 7 สละราชสมบัติและสิ้นพระชนม์” ,ศิลปวัฒนธรรม , สิงหาคม 2542, หน้า 107-108
- 6.ศ.ดร.ลิขิต ธีรเวคิน, บทสรุป: ระบบการเมืองไทย ปัจจุบัน และอนาคต, โครงการหนังสือครบรอบ 40 ปีสยามรัฐ, 28 พ.ค. 2533
7. สงบ สุริยินทร์,เทียนวรรณ,พระนคร,2510
- 8.สุกัญญา ติระวนิช , หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สู่ปฏิวัติ 2516, ไทยวัฒนาพานิช 2524
- 9.สุกัญญา ติระวนิช,พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์,มูลนิธิวชิราวุธานุสรณ์,
- 10.ศรีบูรพา, แลไปข้างหน้า ตอน 2 ภาคมัชฌิมวัย , 2519
- 11.Haws,Feltus George,Abstract of the Journal of Rev.Dan Beach Bradley,M.D.,Medical Missionary in Siam,1835-1873,Cleveland,1936
- 12.Moffat,Abbot Low,Mongkur,The King of Siam,Cornell University,1961
- 13.Vella,Walter, *Siam Under Rama III* , New York 1957

พระราชหัตถเลขาและประชุมพงสาวดาร

- 1.พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- 2.พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- 3.ประชุมพงสาวดารเล่มที่ 18

วารสารต่างประเทศ

- 1..Bangkok Recorder 2408-2410 ออก โดยหมอบรัดเลย์ (Dan B.Bradley) หอสมุดแห่งชาติ ประเทศไทย

- 2.Missionary Herald 1939-1941 ห้องสมุดมหาวิทยาลัย San Jose State University, USA
- 3.Siam Observer, 2458 หอสมุดแห่งชาติ
- 4.Siam Repository 2412 ออก โดยหมอสมิธ (Samuel J.Smith) หอสมุดแห่งชาติ ประเทศไทย

หนังสือพิมพ์และวารสารไทย

- ครูโณวาท จศ.1236
- เกียรติศักดิ์รายวัน 2493
- ตะวันสยาม 2520
- ไทย,2458
- พิมพ์ไทย 2498
- เคลิไทม์ 2520
- เจ้าพระยา 2520
- สารเสรี 2500-2501
- ไทรรายวัน 2500
- ธรรมารัตน์ 2498-2500
- สยามรัฐ 2493-2519
- วันนักขาว 2537

วิทยานิพนธ์

1. ชื่นกมล สุวรรณโชติ,แนวคิดของกลุ่มบุคคลในภาครัฐ ภาควิชาชีพ และภาคประชาชนเกี่ยวกับมาตรการเฝ้าระวังสื่อหนังสือพิมพ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2540)
2. ทรงวิทย์ กุลศักดิ์นันท์,บทบาทหนังสือพิมพ์คู่แข่งรายวันในการให้การศึกษาด้านธุรกิจกับความพึงพอใจของนักศึกษาคู่แข่ง “Mini-MBA” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2541)
3. นรินทร์ นำเจริญ,บทบาทในการสะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์สังคมของนิตยสารแนววรรณกรรมไทย พ.ศ.2520-2539, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2541)
4. พัสนัย นุตาลัย,การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2540)

5. สกต กิจจริต, บทบาทของ หนังสือพิมพ์เจ้าพระยาในการสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลสยามใหม่
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2541)

6. อรุณช วาณิชทวีวัฒน์, กระบวนการตรวจสอบกันเองระหว่างหนังสือพิมพ์รายวัน ในช่วงปี
พ.ศ.2537 ถึงพ.ศ.2539 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ คณะนิเทศ
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2539)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย